

HAMİDİYE ZIRHLISI: 1924 KARADENİZ VE 1938 KIBRIS GEZİLERİ

Ulvi KESER

Doç. Dr., Kara Harp Okulu Komutanlığı, e-posta: ulvi.keser@gmail.com

Özet

Hamidiye savaş gemisi Balkan Harbi ve hemen ardından Birinci Dünya Savaşı döneminin Türk donanması bağlamında unutulmaz gemilerinden birisidir. Bu unutulmazlık sadece geminin askeri operasyonlarından değil, ayrıca kaptanı Rauf Bey'den de gelmektedir. Milli Mücadele'nin hemen ardından Cumhuriyetin ilan edilmesiyle beraber Hamidiye gemisi bu sefer farklı bir konumda ortaya çıkar ve önce 1924 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ü Karadeniz'e götürmek şerefine nail olur, hemen ardından da İkinci Dünya Savaşı arifesinde Akdeniz'in sorunlu bölgeleri olan Hatay ve Kıbrıs'ı da içine alan bir eğitim gezisi çerçevesinde bölgede boy gösterir. Özellikle Hatay ve Kıbrıs'a yapılan ziyaretler esasında sıradan geziler olmayıp ince planlanmış bir stratejinin parçası olarak ortaya çıkar. Bunun sonucu olarak da Hatay bir süre sonra Türkiye topraklarına katılırken Kıbrıslı Türklerin adada yalnız bırakılmayacakları da İngiltere'ye ince bir taktikle duyurulur. Bu çalışma 1924 ve 1938 gezilerini irdelerken dönemin hassas konularına da farklı bir ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hamidiye, Hatay Sorunu, Atatürk, Kıbrıslı Türkler, Akdeniz,

Abstract

Hamidiye is an unforgettable warship during the Balkan Wars and then in World War I, not only because of the military operations it had taken part but also because of its captain, Rauf Bey. Soon after the declaration of republic subsequent to the National Struggle in Anatolia, Hamidiye warship appears again to be in a different way and is honored to take Great Atatürk to the Black Sea Region in 1924, then appears once more in a mission embracing the troublesome areas in the Mediterranean Sea Region such as Hatay and Cyprus. The visits especially to Hatay and Cyprus aren't certainly ordinary visits but a well-thought strategical plan. As a result of these visits to both above-mentioned areas, Hatay is annexed to Turkey, and Great Britain is given a subtle message that Turkish Cypriots aren't to be isolated and alone on the island. This article purposes to enlighten some unknown points between 1924-1938 especially about Hatay and Cyprus issues.

Key Words: Hamidiye, Hatay (Alexandria) Issue, Atatürk, Turkish Cypriots, Mediterranean

Giriş

Hamidiye zırhlısı Balkan Harbi'nden başlayarak Osmanlı İmparatorluğu'na çeşitli cephelerde hizmet vermiş ve daha sonraki dönemde genç Türkiye Cumhuriyeti devletinin de hizmetine girmiş unutulmaz bir savaş gemisidir. 1903 yılında İngiltere'de inşa edilen gemi Osmanlı donanmasına ilk geldiği dönemde Abdülhamit olarak isimlendirilmesine rağmen daha sonra İkinci Meşrutiyet'le beraber Hamidiye olarak adlandırılır. Cumhuriyet tarihi boyutunda bu gemiyle ilgili en önemli özellik ise geminin Mustafa Kemal Atatürk tarafından yurt gezilerinde ilk defa kullanılmış olması ve Mustafa Kemal Atatürk'ü 1924 yılı Eylül ayında Karadeniz gezisine çıkarmasıdır. Daha önceden planlanan bu gezi Doğu Anadolu bölgesinde meydana gelen deprem nedeniyle farklı bir güzergâh ve rota üzerinde seyredeceğinden Mustafa Kemal de gemiden Samsun limanında ayrılır. Hamidiye gemisi Cumhuriyet döneminde genç Türkiye Cumhuriyeti devletini özellikle yurtdışı gezi programları yardımıyla tanıtmak ve dost ülkelerle olan ilişkileri geliştirmek yönünde önemli bir misyon da üstlendiğinden bu gemi sıradan bir askeri gemi olarak değerlendirilmez ve bu gemiyle ilgili neredeyse bütün faaliyetler bizzat Reiscumhur Mustafa Kemal Atatürk tarafından denetlenir.¹ Geminin diğer bir özelliği ise okul ve eğitim gemisi olduktan sonra genç Türk denizcilerini çeşitli yurtdışı eğitim gezilerine götürmesidir; ancak bu noktada üzerinde durulması gereken en önemli gezisi ise Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden yaklaşık beş ay önce Haziran 1938 tarihinde Kıbrıs adasını da ziyaret etmesi ve Kıbrıslı Türklerle hasret gidermesidir. Türkiye'de Hatay sorunuyla uğraşıldığı kritik bir dönemde geminin Akdeniz'de böyle bir yolculuğa çıkması son derece planlı bir faaliyettir. Özellikle Kıbrıs adasında Rumların Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla o yıllarda bir kere daha ayaklanma ve isyan girişimlerine başlamaları ve adadaki İngiliz yönetiminin kanunlara uygun ve barış içinde yaşamaya çalışan Kıbrıslı Türkleri kanunsuz davranışlar içerisine giren ve adada kaos yaratan Rumlarla aynı kefeye koyması ve sansür, kısıtlama ve yasaklamalarla hayatı çekilmez hale getirmesinin ardından geminin adayı ziyareti tam zamanında gerçekleştirilmiş bir girişim olarak belirlenir. Bu bağlamda bu çalışmada birbirinden çok farklı gibi görünse de Hamidiye'nin 1924 Eylül ayında Mustafa Kemal'le Karadeniz ve 1938 yılında da genç denizcileri Kıbrıs'a götürdüğü gezileri ve perde arkasındaki hedefleri mercek altına alınmaya çalışılacaktır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN 1924 KARADENİZ SEYAHATI

Rauf Orbay'ın efsanevi komutanı olarak tanındığı Hamidiye kruvazörü Osmanlı döneminden Cumhuriyet'in donanmasına yadigar kalan ve daha sonraki dönemde okul gemisi olarak kullanılan bir gemidir. Bu dönemde bazı ufak tamiratlardan geçirilen gemi sonraki dönemde denize açılan ilk Türk gemisidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Harp Oyunları nedeniyle İzmir'de olması sebebiyle ilk yolculuğuna da İzmir'den başlar ve bütün personeliyle Mustafa Kemal'in takdirlerine mazhar olmak ister. 20 Şubat 1924 tarihinde İzmir'e gitmek üzere yola çıkan gemi ne yazık ki Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmir'den ayrılmış olması nedeniyle bu buluşmayı gerçekleştiremez. İzmir limanına demir atan geminin

¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).030.11.1.55.12.8.

kaptanı bu aşamada Mustafa Kemal Atatürk'e bir telgraf göndererek samimi duygularını iletir. Mustafa Kemal Atatürk her ne kadar kendisine çekilen bu telgrafa cevap vermese de daha sonraki süreçte Karadeniz'e yapacağı ilk gezide bu gemiyi tercih edecektir.

1924 yılı özellikle genç Türkiye Cumhuriyeti devletinin ayakta kalma mücadelesi verdiği, Atatürk devrimlerinin Anadolu coğrafyasına yavaş yavaş nüfuz ettiği bir dönemdir. Yaklaşık dört yıl süren Milli Mücadele döneminin ardından ülkede yeni bir sayfa açılmıştır ve Anadolu insanı Balkan Harbi'nden başlayarak giriştiği ve on yılı aşkın bir süre devam eden Birinci Dünya Savaşı ve hemen ardından Milli Mücadele sonrasında hayata yeniden sarılmanın heyecanı içerisindeydi. Bu noktada Mustafa Kemal Atatürk genç Türkiye devletinin sosyal konumunu daha yakından takip edebilmek ve Türk halkıyla dertleşebilmek amacıyla 29 Ekim 1924-18 Ekim 1924 döneminde yaklaşık 50 gün kadar devam edecek olan ve Ankara'dan başlayarak Dumlupınar, Bursa, Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan, Erzurum, Sarıkamış, Kars, Karahisar, Kayseri, Yozgat ve Kırşehir² üzerinden yine Ankara'da bitecek olan Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerini içine alan bir yurt gezisine çıkar.³ Bu gezinin ilginç bir özelliği ise Latife Hanım'ın da eşiyile beraber bu yolculuğa çıkmasıdır. Özellikle şapka ile ilgili yeni bir devrimin arifesinde, ayrıca kadın hakları ve Medeni Kanun ile ilgili hazırlıkların yavaş yavaş hayata geçirilmeye çalışıldığı bu dönemde Latife Hanım'ın Mustafa Kemal'le beraber bu seyahate çıkması son derece önemli ve hassas bir konudur. Daha önce Akdeniz bölgesini de içine alacak şekilde planlanan bu seyahat, Mustafa Kemal'in Trabzon'u ziyaret ettiği sırada Doğu Anadolu bölgesinde meydana gelen deprem felaketi nedeniyle değişikliğe uğrar ve gezi programına Akdeniz yerine Doğu Anadolu bölgesi eklenir.⁴ Mustafa Kemal Atatürk'ün 11 Eylül 1924 günü Bursa'dan ayrılmasının ardından Trabzon, Giresun, Rize ve Ordu'ya uğramasıyla 20 Eylül 1924 günü Samsun'a olan seyahati de Hamidiye kruvazörü ile gerçekleştirilir.

6 Eylül 1924 Cumartesi günü Dolmabahçe sarayı önünde demirli vaziyette olan Hamidiye kruvazörüne gelen yüzbaşı rütbesindeki görevli bir subay geminin ikmal işlerinin derhal ve vakit geçirilmeden tamamlanmasını ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Mudanya'dan alınarak ardından Karadeniz'e çıkılacağını bildirir. Bir yandan geminin ikmal işleri tamamlanırken bir yandan da Liman İşletmeleri, ikmal daireleri ve Kuruçeşme'de bulunan kömür depoları harekete geçirilir. 7 Eylül 1924 Pazar günü gemiye mavnalardan kömür nakledilirken Mudanya'da Peyk-i Şevket kruvazörü ile irtibata geçilerek geminin kömür naklinden sonra derhal harekete geçeceği bildirilir. Peyk-i Şevket gemisinin yolculuk için küçük görülmesi üzerine bu gemi ikmal için İstanbul'a hareket eder. Bu arada Başkatip Tevfik Bıyıklıoğlu da gemiye gelerek incelemelerde bulunur ve gemideki subayların tahliye edilmelerini istedikten sonra da gemiden aynı şekilde ayrılır. Bu arada geminin salonunda bulunan Rauf Orbay'ın resmi de asılı olduğu yerden kaldırılır.⁵ Burada Tevfik Bıyıklıoğlu ile bir görüşme yapan gemi komutanı ise geminin Genelkurmay

² Arif Büyüktuğrul, *Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği*, İş Bankası Yay., Ankara, 1969, s. 99.

³ Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1966, s. 53-54.

⁴ Nuri Onat, *Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri*, İstanbul, 1984, s. 73.

⁵ Büyüktuğrul, *a.g.e.*, s. 100.

Başkanlığı'na bağlı bir gemi olduğunu ve güvenlik konusunda yapılan incelemelerden ve alınacak ilave tedbirlerden kendilerine güvenilmediği sonucunu çıkardığından rahatsız olduğunu belirtir. Konuyla ilgili olarak daha sonra Salih Bozok'la yapılan görüşme ise yanlış anlamaların önüne geçecektir. Gemiye gelen Yozgat milletvekili Salih Bozok burada gemi kaptanı Hüsamettin Ütsel⁶ ile bir araya gelerek Mustafa Kemal Atatürk'ün rahatsızlandığını bildirir ve konuyla ilgili yanlış anlamalar konusunda da gemi kaptanını ikna eder.⁷ 11 Eylül 1924 Perşembe günü gemi hareket için hazır durumdadır. Akşam saat 20.00 sularında Mustafa Kemal Atatürk'ün hazırlandığı ve sahilde olduğu konusunda bilgi gelince Mustafa Kemal Atatürk, Latife Hanım, Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali, Lazistan Milletvekili Rauf Bey, Yozgat Milletvekili Salih Bozok, İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, Başkâtip Tevfik Bıyıklıoğlu, Sekreter Memduh Bey, Ankara Polis Müdürü Dilaver Bey, Başyaver Nasuhi, Yaver Muzaffer Bey ve diğer zevat da gemiye alınırlar.

Mustafa Kemal Atatürk'ün gemiye ayak basmasının ardından 21 pare top atışı ile selamlama gerçekleştirilir, gemiye Cumhurbaşkanlığı forsu çekilir ve üst kata çıkıldıktan sonra da İstiklal Marşı okunur. Mustafa Kemal Atatürk ve Latife Hanım'ın A kompartımanına, diğer misafirlerin de B kompartımanına yerleşmesinden sonra Binbaşı İsmail Hakkı Tekçe tarafından gemide güvenlikle ilgili tertibat alınır. Bu arada gemide ikinci bir askeri güvenlik sisteminin kurulmasının ardından misafirler arasında sıkıntı yaratan bir durum ortaya çıkar. Bu durumun Mustafa Kemal Atatürk tarafından öğrenilmesi üzerine verilen ikinci bir emirle askerlerin silahları ambarlara kaldırılır ve güvenlik tedbirleri nispeten gevşetilir.

12 Eylül 1924 Cuma günü sabahı Mudanya'dan hareket eden gemi yaklaşık 3.5 saat sonra Boğaz'a yaklaşır ve burada üs Komutanı Yarbay Cevat Bey tarafından karşılanır. Böylece gemi saat 10.30 civarında İstanbul Limanı'na girer ve Haydarpaşa açıklarında demir atar. Aynı anda Moda, Kadıköy ve Ahırkapı sahillerinde İstanbullular da coşkun bir sevinç içerisinde Mustafa Kemal Atatürk'ü karşılamak üzere sandallara binmişler ve Hamidiye Kruvazörünün etrafında dolaşmaktadırlar. Selimiye Kışlası'ndan atılan 21 pare topun ardından Kız Kulesi civarında da Burak Reis ve Peyk-i Şevket gemileri aynı şekilde top ateşleriyle Hamidiye'yi selamlarlar. Karadeniz Boğazı'na yaklaşırken geminin yanında sadece Peyk-i Şevket gemisi kalmıştır. Gemide bulunanlardan Hamdullah Suphi Tanrıöver daha önce Deniz Harp Okulu'nda pek çok konferans ve toplantılara katıldığından gemide de aynı sohbet toplantıları Rize Milletvekili Rauf Bey, Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali ile geminin ikinci komutanı Kıdemli Yüzbaşı Mehmet Ali Ülgen, Yüzbaşı Niyazi Muhsin, Makine Yüzbaşı Hikmet, Üsteğmen Celal, Üsteğmen İhsan, Asteğmen Fuat Uzgören ve Makine asteğmen Yusuf Akman'ın da iştirakleriyle gerçekleştirilir. Gemi bu rota üzerinde 15 Eylül 1924 Pazartesi günü Trabzon'a gelerek limanda demir atar. Daha önce Trabzon'a gelmiş olan Peyk-i Şevket gemisi de bu arada Hamidiye'yi top atışlarıyla selamlar. Mustafa Kemal

⁶ Güverte Binbaşı Hüsamettin Ütsel bu gemideki komutanlık görevine 8 Şubat 1924 tarihinde başlar ve 11 Nisan 1925 tarihine kadar devam eder. Geminin bundan sonraki dönemde komutanlığını ise Güverte Kıdemli Yüzbaşı Ali Ülgen yapacaktır.

⁷ Metel, *a.g.e.*, s. 55.

Atatürk'ün Trabzon'a geldiğinin öğrenilmesini üzerine binlerce Trabzonlu deniz kıyısına akın ederek gemiyi ve Mustafa Kemal Atatürk'ü beklemeye başlarlar. Bu arada Hamidiye'den indirilen istimbote iskelede beklemekte olan Trabzon milletvekilleri Abdullah ve Rahmi Bey ile Vali Cemal Bey, Belediye Başkanı, Bölge Komutanı, Halk Fırkası İl Başkanı, Ticaret Odası Başkanı'nı alarak tekrar gemiye götürür. Aynı heyet daha sonra Mustafa Kemal Atatürk'ü de alarak saat 10.00 civarında iskeleye çıkar. Heyetin Trabzon'daki faaliyetlerini tamamlamasından sonra ayrılması sırasında da aynı şekilde top atışları yapılır.⁸ Mustafa Kemal Atatürk burada Trabzon belediyesi tarafından verilen yemekte Trabzonlulara hitaben de bir konuşma yapar;⁹

“...Efendiler hemen bütün Trabzon halkını yekpare bir samimiyet kitle halinde gördüm. Kadınlarının, çocuklarının, ihtiyarlarının gözlerinde yaş gördüm. Bu ne fart-ı tahassüs, bu ne şefkat, bu ne yüksek azalettir. İtiraf etmeye mecburum ki bugünkü müşahede ve mahsusatımın bu kıymetli memleket ve muhterem halkı hakkında bende hâsıl ettiği fikirleri, kanaatleri bugüne kadar hiçbir vasıta ile bu derecede temin edememişti. Emin olabilirsiniz ki Trabzon'u ve muhterem Trabzonluları ziyaret etmek bende senelerden beri hâkim olan büyük bir arzu ve derin bir iştihak halinde idi. Beni bu saadetten bugüne kadar mahrum eden malumunuz olan ahval ve şerait idi. Bugün çok mesudum çünkü beni sevdiğilerimi görmekten men eden bu meşum şerait kâmilten bertaraf edilmiştir. Çok arzu ederim ki müteaddit telgrafla beni görmek arzusunu izhar eden Trabzon mülhakatını ve mülhakat ahalisini de ziyaretle şerefyab olayım. Fakat o kadar zaman tahsisine imkân olmayacaktır. Yine yazık ki onları şimdilik yalnız hürmetle yâd; selam ve muhabbetlerimi takdim eylemekle iktifa etmek mecburiyetindeyim. Arkadaşlar, beş sene evvel ilk defa Samsun'a ayak bastığım zaman bana kuvvet-i kalp veren vatandaşlarımın ilk safında Trabzonluların bulunduğunu asla unutmayacağım. Sakarya melhame-i kübrasında Üçüncü Fırka ile yetişen Trabzon evlatlarının meydan-ı muharebede gösterdikleri fedakârlıkların kıymetli hatırası daima dimağımızda menkuş kalacaktır. Bu vatanperver halka, o kahraman evlatlara malik olan bu kıymetli memleketimizi bir Ermenistan mahreci veya muhayyel bir Pontus Krallığı ülkesi yapmak talep ve tehditleri ne meşum idi. Şüphesiz o kâbuslar ilelebet hayal olmuştur. Efendiler, vatanın vahdetini, hürriyet ve istiklalini temin eden, milletimizi Cumhuriyet idaresine kavuşturan inkılâbımız; iktisadi refah ve saadetimizi, medeniyet âleminde layık olduğumuz mevkii de temin edecektir. Bu feyyaz, ahalisi zeki, müteşebbis, çalışkan olan Trabzon'umuzu az zamanda dâhile şimendiferle raptolunmuş, güzel rıhtım ve limanla teçhiz edilmiş görmek nuhbe-i amalimdir. Trabzon Türk camiasında Cumhuriyet'in zengin, kavi, hassas, pek mühim istinat membalarından biridir. Böyle bir Cumhuriyet şehri atıde istilzam ettiği bütün esbabı ümran ve terakkiye malik olacaktır. Sözlerime nihayet verirken muhterem Trabzonlulara muhabbet ve hürmetlerimin, gösterdikleri samimi hissiyattan dolayı teşekkürlerimin iblağına vesayet buyurmanızı rica ederim.”

⁸ Metel, *a.g.e.*, s. 58-63.

⁹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu; Atatürk Araştırma Merkezi, Cilt I-III, Ankara, 1997, s. 193.

Aynı gün Mustafa Kemal'in yaptığı bir başka konuşma da Cumhuriyet Halk Fırkası binasında ve yine Trabzonlulara, özellikle Trabzonlu gençlere yönelik olarak gerçekleştirilir;¹⁰

“Trabzon’u, temiz kalpli Trabzonluları bizzat gördüğümden, onların mümessilleriyle şahsen tanıştığımın çok memnun ve bahtiyar bir haldeyim. Hükümet-i cumhuriyemizin büyük fırkasının Trabzon heyet-i muhteremesiyle fırka mahfelinde bir arada bulunmak fırsatını bana bahsettiğinizden dolayı bahtiyarlığım payansız olmuştur. Arkadaşlar, Halk Fırkası; memleket ve millet her türlü istinattan mahrum bırakılarak felakete atıldığı meşum hengâmede bütün milleti kadrosu içine alarak kuvvet ve kudret yapan, harici düşmanlarını tart, dâhili düşmanlarını imha eden, halka hürriyet ve hâkimiyet temin eden mukaddes bir cemiyettir. Halk Fırkası hiçbir safsataya iltifat etmeyerek Türk Cumhuriyeti’ni kuran inkılâpçı bir ruhun bütün memleketlerde tecelli ve taazzuvudur. Halk Fırkası Türkiye’yi medeni âleme sokan ve orada yükseltmeyi taahhüt eden azimkâr bir fırkadır. Onun için Başvekilimiz muhterem İsmet Paşa Hazretlerinin fiilen idare ve riyaset ettiği Halk Fırkası’nın Reis-i Umumiliği benim için medar-ı iftihardır. Arkadaşlar; bu münasebetle bir reisicumhurun fırka reisliğiyle cihet-i alakasını ikide bir tekrar edenler ve bütün cihan bilsin ki benim için bir taraflık vardır; Cumhuriyet taraftarlığı, fikri ve içtimai inkılâp taraftarlığı, Halk Fırkası’nın mefkûresi, esas umdesi olan bu noktada, yeni Türkiye camiasında bir ferdi hariç tasavvur etmek istemiyorum. Onun için Riyaset-i cumhurda bulunduğum halde fırkamızın riyaset-i umumiyesini de fahrile muhafaza ediyorum. Bu suretle yeni Türk devletinin, genç Türk Cumhuriyeti’nin takviye ve tarsinine hizmet etmekte olduğum kanaatindeyim. Muhterem arkadaşlar, fikri ve içtimai inkılâpta bana verdiğiniz kuvvet ve cesarete hassaten teşekkür ederim. Cemiyetimiz, fırkamız, millet içinde milletle beraber vatan ve istiklali kurtarmakta pişva olduğu gibi, fikri ve içtimai inkılâpta da rehberliğini yapacak, behemehâl muvaffak olacaktır. Fırkamızın nokta-i azimeti milletin menafi âliye ve hayatiyesidir. Bugüne kadar bütün âsar ve hâdisat bunu ispat etti. Arkadaşlar, milletin muhabbet ve itimadından emin olarak üzerinde bulunduğumuz medeniyet, terakki ve teceddüt şehrahında azimli, tereddütsüz yürüelim.”

Geminin Trabzon sonrasında uğradığı ikinci liman ise 17 Eylül 1924 Çarşamba günü saat 18.00 sularında Rize olur ve Trabzon’da yapılan coşkun karşılama törenleri burada da yapılır. 18 Eylül 1924 günü Atatürk bu şehirde yaptırılan Gazi Paşa ve Cumhuriyet isimli çeşmelerle yeni yapılan bir caddenin açılış törenlerinin ardından hükümet konağına gider. Buraya kadar son derece sevinçli ve coşkulu gösterilerle karşılanan Mustafa Kemal Atatürk’e halkın arasında bulunan Rize ve Pazar ilçesinin müftüleri tarafından medreselerin tekrar açılmaları konusunda bir müracaatta bulunulur. Bu talebe çok sert bir tepki gösteren Mustafa Kemal Atatürk, “Tevhidi tedrisat mı istiyorsunuz? Bu millet mektep yapmayacak mı? Şimdiye kadar geri kalmamızda en büyük amilin ne olduğunu bilmiyor musunuz? Hayır, medreseler açılmayacaktır. İaşenizi mi düşünüyorsunuz? Müsterih

¹⁰ A.g.e., s. 195.

olun, ibadetinizle uğraşın, bırakın bu milleti. Yoksa bu kararı veren Meclis'te sizden büyük âlimler mi yok? Millet bildiği gibi yapacak.” der ve orada hazır bulunan Rize Valisi'ne dönerek “Bu adamlar burasını İran gibi mi yapmak istiyorlar?”¹¹ diye sorarak tepkisini bir kere daha ortaya koyar. Aynı gün saat 14.30'da Rize'den ayrılan Hamidiye gemisini kalabalık bir Rizeli grubu uğurlamaya gelir ve o anda limanda bulunan Gülcemal vapurunun da iştirakiyle gemi Rize'den uğurlanır.

Geminin bir sonraki durağı ise Giresun olur ve gemi 19 Eylül 1924 Cuma günü saat 09.00'da limana demir atar. Gemiden ayrılan Mustafa Kemal Atatürk buradan halkın coşkun tezahüratları arasında Hükümet Konağı, Valilik, Belediye, Askerlik Şubesi ve Cumhuriyet Halk Fırkası binalarını ziyaret eder ve Giresunlularla sohbet eder;¹²

“Ey genç!

Bütün memleketin gençliğine tercüman olan kıymetli sözlerinden fevkalade memnun oldum. Hakikatin ifadesi olan Giresun gençliğini tebrik ederim. Afyonkarahisar'da, Dumlupınar'da sizin uşaklar da vardı. Bundan dolayı müsterih ve memnun olabilirsiniz. Memleket bu sözleri söyleyen gençlikle iftihar edecektir. Bu memleketin gençliği, hakkımda pek büyük teveccüh gösterdi. Bu kadar layık olduğumu bilmiyordum. (Layıkınız Paşa... sedaları)

Arkadaşlar!

Bu memleketi ve milleti asırlardan beri berbat edenler çoktan ölmüştür. Bütün gençlik buna iman etmelidirler. Bizim kanımız akmadıkça bunlar bir daha avdet etmeyecektir.”

Yaklaşık yarım saat kadar istirahat eden Mustafa Kemal Atatürk Giresunlu gençlere hitap ettikten sonra Giresunlularla da ayrıca sohbet etme fırsatı bulur ve ardından saat 13.00 itibarıyla da buradan ayrılarak Ordu'ya geçer. Aynı gün saat 15.00 civarında Ordu limanına demir atan Hamidiye gemisine gelen şehrin ileri gelenleri ve resmî erkânın ardından gemide bulunan heyet de aynı şekilde gemiden ayrılarak Orduluların tezahüratları arasında limana çıkarlar ve burada yapılan görüşmeler ve resmî ziyaretlerin ardından Mustafa Kemal Atatürk ve beraberindeki heyet saat 22.00'de Ordu'dan ayrılarak Samsun istikametinde yola çıkarlar. Ordu'dan ayrılmadan hemen önce limanda bir vatandaşın “Mukaddes Cumhuriyetimizin Mukaddes Cumhur reisi Gazi Paşamıza hayırlı selâmetler, seyahatler dileriz.” dileğine karşılık Mustafa Kemal burada da kısa bir konuşma yaparak vatandaşa cevap verir;¹³

“Muhterem Ordu ahalisi,

¹¹ *Lalahan, Tarihçe (1923-1935)*, s. V-13.

¹² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu; Atatürk Araştırma Merkezi, Cilt I-III, Ankara, 1997, s. 196.

¹³ *A.g.e.*, s. 197.

Hakkımda gösterdiğiniz samimi tezahürat bende derin hissiyat bıraktı. Bu şuurlu tezahüratınızla Türk milletinin bütün cihan muvacehesinde ilelebet yaşayacağı bir daha ispat etmiş olan sizin samimi çehreleriniz ve sevimli gözleriniz karşısında günlerce kalmak ve sizinle samimi hasbıhallerde bulunmak isterdim, fakat ciddi bir sebep buna manîdir. İnşallah samimi ve sevimli muhitinizi ziyaret ederim, Allah'a ısmarladık.”

Doğu Anadolu bölgesinde yaşanan deprem felaketi nedeniyle bölgeye gitmek ve burada yaşayan insanların acılarını paylaşmak isteyen Mustafa Kemal Atatürk gemiden ayrılmadan önceki geceyi gemi personeli askerî zevat ve Peyk-i Şevket gemisi komutanı ile geçirmeyi tercih eder. Bu yemek sırasında söz alan ve Mustafa Kemal Atatürk'e yönelik sevgi dolu bir konuşma yapan Hamidiye gemisi komutanı Binbaşı Hüsamettin Ülsel bütün personelinin duygularına da tercüman olur;¹⁴

“Muhterem Reis-i Cumhur Hazretleri,

Genç Türkiye'nin rehakâr ve azimperver nâzımını Bahriye namına ilk defa selamlamak şerefini taşıyan ve bununla müftehir olan Hamidiye zabitanı ibzelkâr iltifatlara arzı şükran etmeyi bir vazife telakki eder. Geçen sene Cumhuriyet'in ilk seyyar teknesi olarak Akdeniz'e çıkan Hamidiye'nin zabitanı iştiyak ve tahassürler ile dolu olan duygularını İzmir'de hakipayı riyasetpenahilerine takdim etmeye müftehir iken ahval ve hadisat ilcaatiyla buna nail olmaktan mütevellit yeis ve elemelerini pek yakın zamanda zatı devletlerini gemimizde selamlamak fırsatını bahş buyuracaklarını düşünerek tadil teessür eylemekte idi. Fertlerin en derin teessürlerini en yakından tetkik ve teşfiye etmek haslet mümtazesıyla vayedar olan zatı riyasetpenahileri deriğ buyurmayarak bilhassa Hamidiye ile seyahati tercih buyurdunuz. Bu seyahatin bizde hâsıl ettiği intiba ve hissiyat, şeref, tetkiki meslek, ibzalı teveccüh ile ifade edilebilir.

Paşa Hazretleri,

Biz, bu şerefbahş iltifatın minnettariyız. Tetkiki meslek fırsatını lütuf buyurduğunuzdan dolayı müteşekkirimiz. En nihayet hatırımızda lâyemut izler bırakan bu teveccühlerin cidden mahcubuyuz.

Paşa Hazretleri,

Muhit-i Bahriye'de hür, mütefekkir, nazım ve mübeşşiri olduğunuz mefkûre ve gayenin hararetli muakkibi bir zümre vardır. Kalbi layezal bir aşk mesleği ile dolu olan bu gençlik yalnız endişe-i vatan, endişe-i Cumhuriyet ile alakadar ve yalnız evet, yalnız o Cumhuriyet'in bani-i muazzamının emrû iradesine münkad ve mutidir. Vatani bir mefkûrenin peşinden koşan bu gençlik müftehir müzaherettir. Saf bir iman, pek bir azm-i bülemler ile

¹⁴Metel, a.g.e., s. 68.

çalışacağına, itilayı vatan için her dakika amade bulunacağına huzuru devletinizde ulviyetle eğilerek ahd-ı peyman ediyor.

Paşa Hazretleri,

Güvertesinde bulunduğunuz genç Cumhuriyet'in şu faal gemisinde zati devletlerini selamlamak suretiyle izharı hissiyat eyleyen bu kitle-i mütefekkiye inşallah yarın muavenet-i kerimaneleri ile yaratılacak ve yükselecek muhteşem bir donanmanın güvertesinde, zaferi heyecanla çarpan kalplerinden kopup gelen bir nişane-i bahtiyarî göstereceklerdir.

Paşa Hazretleri,

Yarının genç, güzide unsur-u bahrisi namına bir defa daha bütün samimiyet-i ruhumuzla arzı şükran eylemeyi muazzez bir vazife addeyleriz.”

Bu konuşmanın ardından Mustafa Kemal Atatürk de cevabî bir konuşma yapar ve duygularını ifade eder;¹⁵

“Bir haftadır Hamidiye ile seyahatimde memleketimizin güzel şehirlerini gördüm. Bundan daha mühim olmak üzere Donanmamızı, zabitlerini tanıdım. Bu seyahatimde sevk ve idarenizdeki gemide gördüğüm inzibat ve intizamdan ve yüksek nezaketten pek memnunum. Tarihte büyük bahri kumandanlarımız vardır. Fakat modern donanma teşekkülüne teşebbüs ettikten sonra bu gibi kahramanlıklara, parlak harekâta pek tesadüf olunamaz. Benim için gemiden ziyade zabitlerini tanımak mühimdir. Mücadele-i Milliye esnasında donanmamızın toplu olarak istihdamına imkân yoktu. Bununla beraber müteferrik ve vatanperverane hizmetler pek çoktur. Seyahatim boyunca gördüğüm intizam, inzibat ve terbiye bana müstakbel Cumhuriyet Donanması namına pek kuvvetli ümitler vermiştir. Bu hususta pek müsait intibalarla ve emniyet-i kalple ayrılıyorum. Ben daha yakından alakadar olarak bu donanmanın teşekkülüne yardım edeceğim. Bu seyahatim bana, güzel Karadeniz şehirlerini ve bahriyemizi tanıttı. Bunu temin eden Hamidiye'nin süvarisine, zabitlerine ve bütün mürettebatına samimi teşekkürlerimi takdim ederim.”

Bu arada gemide bir ilk yaşanır ve daha önce Türk gemilerinde yapılmayan hatıra defteri uygulamasına da Mustafa Kemal Atatürk'ün önderlik etmesiyle geçilir;¹⁶

¹⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu; Atatürk Araştırma Merkezi, Cilt I-III, Ankara, 1997, s. 197.

¹⁶ Beşiktaş Deniz Müzesi Komutanlığı Arşivi, Atatürk Salonu, TCG Hamidiye Hatıra Defteri, Demirbaş No. 2290.

“Hamidiye Kruvazöründe

20 Eylül 1924 Cumartesi,

Hamidiye kruvazörü maziden yadigâr kalan Donanma aksamı içinde Türk Cumhuriyeti'nin denizlerde faaliyete geçen ilk gemisi oldu. Beş seneden beri mütehassisi olduğum deniz hayatını bana yaşatan bu sefine oldu. Türk Donanması kumanda ve zabitan heyetini bu gemide ve buna refakat eden Peyk-i Şevket kruvazöründe tanıdım. Temas ettiğim ruhu genç, mefkûresi genç bu istikbal kumandan ve zabitan bize Bahriye'miz için kuvvetli ümitler hâsıl etti. Bu kıymetli, şedit arzulu heyeti yadig mazi olan bu gemi içinde bırakmakla iktifa olunamaz. Onları, müstait ve müstahak oldukları kadar inkişafa mahzar edebilmek için bugünün icabatına kavuşturmak lazımdır. Hudutlarının mühim ve büyük aksamı deniz olan Türk devletinin donanması da mühim ve büyük olmak gerektir. O zaman Türk Cumhuriyeti daha müsterih ve emîn olacaktır. Mükemmel ve kadir bir Türk donanmasına malik olmak gayedir. Bunun ilk azimet noktası sefain-i Harbiye tedarikinden evvel onları muvaffakiyetle sevk ve idareye muktedir kumandanlara, zabitlere, mütehassıslara malikiyettir. Hamidiye'de ve Peyk-i Şevket'te tanıdığım arkadaşlar gayeye yürüyebileceğimizin canlı ve kıymetli delilleridir. Bugün için bu güzide heyet büyük alâka ile muhafaza olunacaktır. Mevcut büyük, küçük gemilerimizden yalnız kabili istifade olanlar tefrik ve ihya edilebilir. Donanmamız heyeti umumiyesinde faal ve nafi unsurlardan mütevazı bir bari cüz-ü tam vücuda getirmek imkânına kani oldum. Bunun için Hükümet-i Cumhuriye'nin tedbir ve teşebbüsleriyle şahsen alâkadar olacağım. Esaslı ve kıymetli bir nokta-ı azameti bulduktan sonra ondan muazzam gayeye yürümek ve ona vasıl olmak elbette müyesser olacaktır. Gazi Mustafa Kemal”

Mustafa Kemal Atatürk'ün hemen ardından aynı deftere Latife Hanım, Rize Milletvekili Rauf Bey, Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali, İstanbul Milletvekili Hamdullah Şuphi Tanrıöver ve Bozok Milletvekili Salih Bozok da duygularını kaydederler;¹⁷

“Hamidiye'nin güzide, genç ruhlu kumandan ve zabitlerinin sevk-i idaresinde yaptığımız deniz seyahatinin kıymetli hatırasını unutmayacağım. Bu heyetin Türk Cumhuriyeti'nin müstakbel donanmasında muvaffak kumandanlar olmasını temenni ederim. Samsun yollarında, 20 Eylül 1924. Latife Gazi Mustafa Kemal.”

“Karadeniz'deki seyahatimiz esnasında Hamidiye'nin genç ve melküreci kumandanı ve heyeti zabitanı ile temasım istikbal hakkında bendeki bütün ümitleri tarsin ve takviye etmiştir. Şimdiye kadar yabancı kaldığım Bahriyeli arkadaşlarımla tanışmak fırsatını bana bahşeden şu seyahatten mütevellit tahassusatımı kaydederken gösterilen nüvazişkâr misafirperverliğe arzı şükran eder, her hususta muvaffakiyetler temenni ederim. 20 Eylül 1924. Rize Mebusu Rauf.”

¹⁷ Adı geçen arşiv.

“Hamidiye ile on günlük devam eden Karadeniz seyahati bende unutulmaz hatıralar bıraktı. Ben bu hatırayı daima muhafaza edeceğim. Geminin kuvvetli ruhlu, kuvvetli imanlı mefkureci genç kumandan ve zabitanı ile yaptığım hasbıhallerden pek müstefit ve mütehassis oldum. Bu temaslar cumhuriyetimizin istikbali için bendeki ümitleri, bahriyemizin ihya hususundaki bütün fikir ve kanaatlerimi bir kat daha takviye etmiştir. Gemideki intizam, bilhassa daima göze çarpan gençlik ruhu her türlü takdirin üstündedir. Seyahatimiz esnasında bu genç kıymetli arkadaşlarımızın gösterdikleri çok yüksek nezaket ve misafirperverliğe karşı minnettarlığımı kaydederken teşekküratımı da arz etmeyi vacibe addederim. 20 Eylül 1924. Gaziantep Mebusu Kılıç Ali.”

“Denizi arzın hayat unsuru, mavi kanı; denizciliği milletlerin en büyük mektebi, sahilleri en feyizli medeniyetlerin beşiği telakki eden bir adam kalbiyle Bahriyeli zabitlerimizin arasında çok hatıra veren saatler geçirdim. Üstünde çalıştıkları, uğraştıkları su unsuru gibi gözleri, sesleri ve kalpleri derinlik ve heyecan dolu olan bu meslek adamları bana ve size kendilerine borçlu olduğumuz vazifeleri çok müessir bir tarzda anlattılar. En payidar Türk devletinin ancak vasıl olduktan sonra teessüs ettiğini bilenler Türk istikbalinin denizle ve denizcilikle büyük alakasını takdir edebilirler. Hamidiye zabitleri beraber geçirdiğimiz saatlerin bizim için intibah saatleri olduğuna emin olabilirler. Burada konuştuklarımız meyvesiz kalmayacaktır. Hatıra defterinize yalnız Bahriye’imiz hakkında düşüncelerimi değil sizin hakkınızda da derin muhabbetimi borçlanma fırsatı buldum. Bundan mesudum ve bütün mahrumiyetlere rağmen sönmeyen meslek aşkımdan dolayı size hayran ve müteşekkirim. İstanbul Mebusu Hamdullah Suphi.”

“Gayet samimi bir hisle itiraf etmeye mecburum ki yirmi bir senelik hayat-ı askeriyemde ne donanmanızı ve ne de pek yüksek kalpli olan Bahriyeli kardeşlerimizi yakından tanımak fırsatına nail olduğumdan daima kendimi onlara veyahut onları kendime karşı yabancı addetmekte idim. Fakat bu fikir ve telakkimin ne kadar hatalı ve ne kadar bimanâ olduğunu Hamidiye kruvazörüne ilk defa dâhil olduğum 11 Eylül 1924 tarihinden itibaren anlayarak eski hissiyatımın yerine Bahriyeli kardeşlerime karşı layüzal bir hiss-i uhuvvet ve samimiyet kaim olmuştur. Bir hafta devam eden seyahatimiz esnasında bu güzel geminin en yüksek kumandanlarından en son neferine kadar bize karşı gösterdikleri yüksek nezaket ve pek büyük misafirperverliğin cidden meftun ve hayranıyım. Kendi evimde ve kendi efradı ailem arasında da ancak bu derecede bir emniyet ve samimiyet mümkündür. Her suretle müsterih olarak devam eden bir haftalık seyahatin bende hâsıl ettiği intiba-ı takdir ve tasvirden acizim. Ben gemide gördüğümüz emniyet ve samimiyetten başka her türlü intizam ve vazifeshinashım da her zaman takdirhanıyım. Binaenaleyh bu geminin kumandasını deruhte eden sevimli ve kahraman arkadaşlarıma ebedi şükran ve minnetlerimi arz ederken her hususta nail-i amal olmalarını da temenni eylerim. 20 Eylül 1924. Bozok Mebusu Salih.”

Hamidiye gemisi Karadeniz gezisini Samsun’da 20 Eylül 1924 Cumartesi günü saat 06.00 civarında tamamlar ve Mustafa Kemal Atatürk burada gemiden

ayrılarak seyahatine kara yoluyla devam eder. Hamidiye gemisi ise 24 Eylül 1924 Çarşamba günü Samsun'dan yola çıkarak 26 Eylül 1924 Cuma günü saat 09.30'da tekrar Dolmabahçe önüne gelerek orada demir atar.

SAVAŞ ÖNCESİNDE KIBRIS'IN GENEL DURUMU

İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde her ne kadar Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumlar, İngiliz idaresi altında yaşıyor olsalar da birbirinden tamamen farklı sosyal, tarihi, demografik ve kültürel değerlere bağlı iki toplum olarak yaşamaktadırlar ve Kıbrıslı Türklerin yönü de hep Toroslara ve anavatan olarak kabul ettikleri Türkiye'ye dönüktür. Bu dönemde de Rumların adanın statüsünün değiştirilmesi ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi yönündeki faaliyetleri devam eder. Enosis fikrinin ilk defa ortaya atıldığı 18 Ekim 1828'den tam 103 yıl sonra ilk ciddi Rum ayaklanması gerçekleşir ve Rumlar 21 Ekim 1931'de Kition Piskoposu Nikodimos Milanos ve Kyrenin Piskoposu'nun öncülüğünde İngiliz idaresine karşı isyan başlatırlar. Bunun sonucunda Kıbrıs Valisi Sir R.Storss'a 12 Kasım 1931'de verilen olağanüstü yetkiler sonucu İngiliz İdaresi'nce uygulanan yaptırımlar sadece Rumları değil Türkleri de kapsar. Anayasa, Yasama Meclisi, Belediye seçimleri, siyasi partiler askıya alınır, basına sansür uygulanır, eğitim üzerinde sıkı bir denetleme başlar. Yunan ve Türk tarihinin okutulması kısıtlanır ve devlet büyüklerinin resimleri okul duvarlarından kaldırılır. İngiliz yönetimi okullara ve camilere Türk bayrağı asılmasını, 19 Mayıs ve 29 Ekimlerde bayram kutlamalarının yapılmasını, Türkiye'den kitap getirtilmesini, hatta kitaplarda bulunan bayrak ve Atatürk resimlerinin bile bulunmasını yasaklar.¹⁸ Ancak bu davranışın arkasında İngiliz idaresinin özellikle Kıbrıslı Türkleri sindirmeye yönelik plânlı bir girişimi söz konusudur.¹⁹

“Bu dönemde İngilizlerin İslam Lisesi, bayrak çekme yasağı getirmesi, İstiklâl Marşı'na yasak getirmesi Türklük duygularını köreltmek için uyguladıkları bir yoldur. Biz İslam'ız fakat Türk'üz.”

Adadaki İngiliz idaresi, Türkiye'de özellikle Cumhuriyetin ilân edilmesi sonrasında başlattıkları son derece plânlı ve programlı İslamlaştırma politikalarına iyice hız vermeye başlarlar. Bu faaliyetler 16 Ağustos 1960 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin üçlü garantörlüğü altında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar da devam eder. Ancak İngilizlerin bu sistemli faaliyetlerine karşı koymaya çalışan Kıbrıslı Türkler de kendilerini yavaş yavaş göstermeye başlarlar;²⁰

“İngiliz idaresinin o dönemdeki faaliyetleri esasında klasik ‘Böl ve yönet’ taktiğine uygun olarak devam etmekteydi. Kıbrıs'ta EOKA terör örgütüne karşı Türklerin tamamen kendilerini savunmaya yönelik olarak teşkil ettikleri Türk Mukavemet Teşkilâtı'na geçmeden önce daha gerilere giderek o günlerde ne olup bittiğine bakmak lâzım ki işin iç yüzünü daha iyi

¹⁸ TMT Limasol kadrosundan merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

¹⁹ Adı geçen görüşme.

²⁰ Arif Hocalar ile 10 Şubat 2001 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

anlayabilelim. Ben 1922 Lefkoşa doğumluyum. Babam ticari faaliyetlerinin yanında Kıbrıs Türk cemaatinin Türklüğünün unutturulmaması için pek çok gayretlerde bulunmuştur. Orta ve lise tedrisat kitaplarının yanında babam ayrıca Türkiye’de intişar eden hemen bütün millî gazetelerin de Kıbrıs’ta baş dağıtıcısı konumundaydı. Gazetenin ulaşamadığı köylere bile bu gazetelerden meccanen göndererek Türklüklerini unutturmamaya çalışırdı. Bu Türk milliyetçiliği düşüncesini bizlere de aşlamıştı.

Ben Türk Erkek Lisesi’nde, kız kardeşim de Viktorya Kız Lisesi’nde okuyorduk. Buralarda Türklük faaliyetlerine fiilen katılıyorduk. İngiliz müstemleke siyaseti ise malum olduğu üzere ‘parçala ve idare et’ ve cemaatleri de milliyetçilik ruhundan uzaklaştırmak üzerine kurulduğundan adada din duygusu bile İngilizler tarafından istismar edilmeye başlandı. Benim lise orta sınıfına girdiğim 1934 yılına kadar okulun adı Türk Lisesi iken İngilizler bunu değiştirerek İslam Lisesi yaptılar. Talebeleri Cuma günleri camiye götürmeye başladılar. İngiliz muhibbi hocalardan vaazlar dinletmeye başladılar. Böylece Türklüğümüzü ortadan kaldırmaya çalışıyorlardı. Okul müdürlüğüne İstanbul’un işgali sırasında İngiliz donanmasında görevli olan ve İstanbul Ermenilerinden birisiyle evli olan Mr. Wood’u atarken, koğuşlarımıza da Scotland Yard’dan İngiliz müdürler gönderdiler. Ayrıca İngilizleştirme politikası çerçevesinde işlerine yarayacak olanları çeşitli gezi ve burslara bağlı olarak İngiltere’ye gönderdiler. Okula Türk bayrağı çekilmesini yasakladılar. İngilizleştirmeye karşı tepkilerimiz ise ilk defa olarak koğuşlarda şekillenmeye başladı. Buradaki faaliyetlere katılanlar ise İngiliz müdürün seçtiği görevli öğrenciler tarafından belirlenir ve sicillerine ‘perfect nationalist/sıkı milliyetçi’ gibi bir mim konulurdu...”

Ancak İngiliz idaresinin ‘böl ve yönet’ politikasına ve sistemli olarak Türklük duygusunun ortadan kaldırılarak Kıbrıs Türk toplumunun İslamlaştırılması çabalarına özellikle gençlerin tepkisi yavaş yavaş da olsa kendisini gösterecektir.²¹ Ortodoks Kilisesi ve Enosis yanlılarının Cumhurbaşkanlığı Sarayı’nı kuşatıp yağmalamaları, 40 silahlı polisle o mahalde bulunan yüksek rütbeli Kıbrıslı Türk polisin, görevlilerin ve Vali Sir Romald Storrs’un dağılmaları yönündeki ikazlarına cevap vermeyerek isyana devam etmeleri, bu arada “Vali olayım da varsın 10 dakika olsun” diyen isyancı Rumlardan birinin valinin makamına yerleşmesi, ormanları yakmaları, ortalığı yakıp yıkmaları, buna ilâveten başka kasaba ve köylerde de benzer olaylara kalkışmaları İngiliz İdaresi’nin isyanı bastırıp elebaşları Kitium Piskoposu Nicodemus Mylonas, Lefkoşa’daki ayaklanmayı yöneten papaz Kykkotis, Girne Piskoposu Makarios Myrianrheus, Savvas ve Socrates Loizides’i ülke dışına göndermeleri ve kiliseyi 35.354 İngiliz Sterlini ceza ödemeye mahkum etmeleriyle sonuçlanır. Ancak bu arada kurunun yanında yaş da yanar. Sonuç olarak en büyük sıkıntıyı yine Türk toplumu görür. Küçük bir ayaklanma olarak başlayan bu gösteriler özellikle 1955-1959 döneminde büyük isyanlara dönüşecektir.

²¹ Erol Atabek, “Suphi Benli”, *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, Ankara, Temmuz 1997, Cilt 10, No.4, s.26-28.

İngiliz idaresinin Kıbrıslı Türkleri Türkiye'den uzaklaştırma çabaları daha sonraki yıllarda da devam edecektir.²² Bu bağlamda Kıbrıs Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi Reisi A. Said ve Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi azası ve sabık Kavanin azası M. Necati Özkan tarafından Başbakan İsmet İnönü'ye 26 Nisan 1937 tarihinde gönderilen bir rapor o dönem içerisinde adada Kıbrıslı Türklerin hangi şartlar altında yaşamakta olduklarını da gösterir;²³

“Kıbrıs'ta İngiltere hükümetinin idaresinde bulunuyoruz. Bu vaziyet tahtında idareten İngiltere hükümetine tabi olmamız zaruridir. Şüphe edilemez ki bizim için bu yolda bu vaziyet ihdas eden ve bundan mesul olan biz değiliz. Çektiğimiz şey eski hilafet idaresindeki seyyiatın cezasıdır. O vaktin hükümeti kendi selameti için bizi kurban vermiş ve bizi başka ellere teslim eylemiştir. Bununla beraber cezirede kısılp kalan Türkler, kendi Türklük seciyelerini bozmamışlar, kanlarına ecnebi kanı karıştırmamışlardır. Bunun içindir ki anavatan muhabbetini unutmadık ve unutmayacağız. Zaten Anadolu'nun kucağındayız ve yalnız idare noktasından ayrılmış isek de hissiyat ve maneviyat cihetinden aramızda hiçbir ayrılık kabul etmiyoruz. Bizim idari vaziyetimiz her ne olursa olsun, herhalde ve cemi zamanda hissiyat ve maneviyatımızın, milli hayat ve varlığımızın evvela membaı, seniyen kıblesi Türkiye'dir. Binaenaleyh idari hususta İngiltere hükümetine müracaat ediyor isek de buradaki hayat ve mevcudiyetimize taalluk eden mesailde size müracaat eylememiz lazımdır ve bu babda hiçbir yanlışımız yoktur kanaatindeyiz. İşte bu lüzum ve kanaat eseri olmak üzere huzuru devletlerine bir arize takdimine cesaretyab oluyor ve sair mühim meselelerinizle birlikte bu arıza münderatının da Kıbrıs Türk cemaatinin dilekleri olmak hasebiyle mühim addedilmesi ricasında bulunuyoruz.

2- Malumu devletleri olduğu veçhile buradaki Türkler, Rum unsurunun beşte biri nispetinde bir ekalliyettedirler. Bu unsurun ise kendine göre ihtirası, kendine göre hayat ve mevcudiyet şartları ve o yolda icraat ve harekâtı vardır. Umuru adiyede olduğu gibi umuru resmide de Türk menafii mevzuu bahis olduğu zaman daima aykırı ve daima muarız görünürler ve kendi hayat ve menfaatlerini Türklerin ziyanına olarak kazanmak siyasetini takip ederler. İhtirasları ile milli taasublarına nihayet olmayan bu hayalperest cemaat, vakit vakit cezirenin Yunan'a ilhaki, muhtariyet ve tevsii mezuniyet gibi fikir ve tekliflerde bulunurlar ve kendi menfaatlerine göre amali milliyetlerine nail olmak hususunda en büyük engel ceziredeki Türk mevcudiyetidir. Bunun içindir ki Türkleri manen ve maddeten zaif düşürmek ve perişan etmek minelkadam siyaset meslekleridir. Despotları, muharrirleri ve bazı siyasi adamları, hatta Yunanistan'da bulunan bazı insanları onları mütemadiyen Türklerin ziyanına olarak tahrik eylemekte ve senelerden beri bu yolda işlemektedirler.

3- İşte bu yolda gördüğümüz birçok hadiselerden ve birçok tecrübelerden anlaşılmuştur ki bu cezirenin siyasi hatta bazı idari cihetlerinde

²² Kıbrıs Konsolosluğu'nun 14 Eylül 1938 tarihli raporu. BA.030.10.124.887.3.

²³ BA.030.10.130.28.19.

Rumlar ile arkadaşlık ve teşriki mesai etmek imkânı yoktur. Bu sebeptendir ki Türkler senelerden beri hükümet tarafına ağırlaşmak siyasetini takip ettiler. Ciddi ve gayri kanuni bhusus nezaketten ari hiçbir muhalefette bulunmadılar. Kıbrıs'ın kavanin ve sair meşveret meclislerinde Rumlar, hükümetin hukuk, kuvvet ve nüfuzuna Kıbrıs'taki mevcudiyet ve menafiine hücum ettikçe Türkler daima hükümet tarafını iltizam ve müdafaa ettiler. Hatta Rumları hükümete karşı vakit vakit aldıkları isyan vaziyetlerinde de Türkler hükümete bilfiil müzaheret edecek hareketlerde bulundular. Türkler o gibi ahvalde başka türlü hareket edemezlerdi. Yani malum bir tabirle iki şerrin ehvenini tercih ederek hareket ettiler.

4- Rumların, Türk ve menafiine muarız olmaları, hasebiyle cezirede Türk varlığını gösteren ve Türklerin istinad noktalarını teşkil eden şeylere daima hücum eylemeyi öteden beri meslek ittihaz eylemişlerdir. Bu cümleden olmak üzere Türk maarifine karşı itirazlarda bulundular. Türk mekteplerine maarif parasından beşte bir nispetinden ziyade para veriliyor diye senelerce uğraştılar ve ısrar ettiler. Bundan başka hükümet nezdinde Türk hukukunu ara sıra müdafaa eden Kıbrıs müftüsü ile baş kadı ve kazalarda bulunan üç kadı ile üç naib aleyhine mütemediyen hücum ettiler. Müftü ile baş kadı ve üç kaza kadısı varidatı umumiyyeden maaş alıyorlardı. O gibi maaşlar verilmesin diye senelerce uğraştılar.

Kıbrıs valileri ise o gibi uğraşmalara karşı daima mukavemet gösterdiler. Bilhassa müessesatı diniye mesailinde cevap olarak o gibi makamları muhafaza etmek ve onlara maaş vermek lazımdır, onları lağvetmek elimizden gelmez diyorlardı. Hal bu merkezde iken 1925'de cezireye sergüzeşt arayan bir vali geldi. Bu vali, Rumların o yoldaki metalibatına karşı mukavemet edemedi ve daha doğrusu kendisi de onların fikrine mütemayil göründü. 1878 muahedesi de zaten feshedilmiş bir halde bulunuyordu. Valinin bu yolda bir vaziyet alması yüzünden 1925'den beri hükümetin harekâtında bir tahavvül hissedildi. Hükümet eski zamanlarda ara sıra Türkleri himaye ettiğine bedel bu defa Türklerin ziyanına olarak Rumlar tarafına temayül etti ve nihayet Türk maarifini ve dolayısıyla Türk mevcudiyetini baltalamaya başladı. Maarif idaresi elimizdeyken hükümet kendi idaresine aldı.

Bilhassa yegâne Türk lisemizin idaresi serbest bir heyet-i idare elinde iken hükümete uygun iki Türk ile bir İngiliz'in idaresine verdi. Bu ahval tahtında giderek gün geldi ki Türk mektepleri kapatılmaya başlandı. Tedricen lağvede lağvede bugüne kadar 121 Türk mektebi lağvedildi ve 119 muallime yol verildi. Türk lisemizin öteden beri Türkiye'den gelen Türk müdürler vardı. Bunları da kaldırarak İngiltere'den İngiliz müdürler tayin eylemeye başladı. Lise programında ziyanımıza olarak tadilat icra edildi ve ilk mekteplerde de senelerden beri takip ettiğimiz Türkiye mektep programını ortadan kaldırdı. İlk mekteplerde dersler şifahen veriliyor ve bu tarzda bir usul ittihaz eyledi. Fakat bu program meselesini Rumlara da teşmil etti. Diğer taraftan müftülüğü ve baş kadılık ile üç kaza naiplerini lağvetti. Müftülük makamını Kıbrıs Evkaf murahhaslığının emrinde ve maiyetinde olmak ve maaşı Evkaf sandığından verilmek üzere fetva eminliğine tahvil etti. Vakıa üç şeriye hakimi ibka edildi,

fakat bunların da maaşları Kıbrıs Evkaf-ı İslamiye sandığına tahmil edildi. Şeriye hâkimleri aynı zamanda kazalarının Evkaf vekili sıfatıyla da amil olduklarından bunlar dahi Evkaf murahhaslarının maiyet memuru oldular. Hâlbuki mühim vukuatlar zuhurundan Türkler o gibi makamların himayesine iltica ediyor ve himaye görüyorlardı. Hususıyla Kıbrıs müftüsü lüzum gördükçe ilannameler neşreder, davetnameler gönderir ve cezirenin ileri gelenlerini toplar ve meşveretler yapar ve neticede hükümete müracaat ederek keyfiyeti anlatırdı. Bu gibi haller Kıbrıs Türklerinin bir nevi cemaat teşkilatından ibaret olup Türkler için epeyi bir mevcudiyet idi. Müftülük makamı lağvedilince bütün bu gibi haller ve hareketler dahi birlikte mahvoldular.

5- Cezire Türkleri, hükümetin yaptığı o gibi işleri kendi hayat ve mevcudiyetleri namına büyük bir zayıf kabul ettiler. O sıralarda meclis-i kavanin azalığında bulunan Bay Mehmet Necati Özkan, hükümete şikâyetle bulundu ve müftülük makamının ihyasını istedi. Vaktin müsteşarı cevap olarak “Türkler istedikleri müftüyü kendileri intihap edebilirler” dedi ve bir müftü intihabına hükümetin muhalif olmadığını anlattı ve Lozan muahedesi mucibince Türklerin müessesat-ı diniyelerine müdahale etmek niyetinde olmadığını beyan etti. Bunun üzerine bütün cezire köylerinden ve kasabalarından adamlar intihap edildi. Lefkoşa’da 1 Mayıs 1931’de büyük bir kongre akdedildi. Orada halk, istedikleri bir müftüyü intihap ettiler. Kongrenin bu muamelesi cezirede müftü tayini usul ve ananesine ve şariat-i İslamiyeye muvafık idi. Kıbrıs müftüsünü İngiltere hükümeti resen ve doğrudan doğruya hiçbir zaman tayin etmedi. Münhal vukuunda ileri gelenlerin ve çağrılan kimselerin imzaları alınarak İstanbul’a gönderilince orada devrin şeyhülislamı müftüyü tayin ederdi ve hükümet dahi tanır ve maaş verirdi.

Müftülerin serbest olmaları ve hükümete karşı cemaat-i İslamiyeyi himaye eylemeleri bu sebebe mebni idi. Müftü, hükümetin nüfuzu altında değildi. Hâlbuki Kıbrıs’ın son müftüsünü balada arz eylediğimiz gibi vali, doğrudan ve kimseye sormaksızın kendi tayin etti ve bir müddet sonra da o makamı fetva eminliğine tahvil eyledi. O gibi bir kimse müftü olarak ibka edilse bile cemaat-i İslamiye için ondan bir hayır ümid olunmuyordu. Zira hükümet memuru olup hükümetin nüfuzu altında idi. Bunun içindir ki Umumi Milli Kongre kendi aralarından emin bildikleri, namus ve iktidarına itimat eyledikleri bir kimseyi müftü intihap eylemeye mecbur kaldılar.

Müftü olarak intihap ettikleri kimse, öteden beri marufları olup Kıbrıs’ın meclis-i kavanin azalığında hizmeti sebkeden hür ve genç fikirli ve aynı zamanda hususat-ı diniyede teceddüt isteyen ve müteceddidene makaleleri ile bizi daima tenvir eyleyen ve hâlihazırda Lefkoşa’da dava vekâleti ile iştigal eylemekte bulunan hoca Said’i ittifak-ı ara ile intihap ettiler ve intihap ettikleri mumaileyh müftünün riyaseti altında bir de cemaat-i İslamiye teşkili yaptılar ve kararlarını hükümete yazdılar. Vali bu yoldaki harekâtı tanımadı ve tanımadıktan başka intihap edilen müftü hakkında eğer o gibi bir sıfatla amil

olduğu takdirde takibat-ı kanuniyede bulunacağını ilan etti. Bu suretle müftü intihabı ile cemaat-ı İslamiye teşkilatımız akim kaldı ve resmi bir şekil almadı.

6- Cezirede bu gibi hallere maruz kaldığımız sıralarda evvel ve ahir hissiyat maneviyatımızın membar olan Türkiye Cumhuriyeti hükümetine müracaat eylemek ciheti daima varidi hatır oluyordu. Fakat harici siyaset vaziyetlerini bu işe müsait görmüyorduk. Bu gibi meselelerin bir devlet umuru dâhiliyesine müdahale suretiyle değil, belki dostane tavassut suretiyle halledilecekleri kanaatindeydik. Fakat hamd olsun giderek beklediğimiz müsait devirler geldi. Türkler ile İngilizler arasında manevi dostluk çok ümidbahş bir surette teessüs etti. Ümit ederiz ki Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin bizi istishab ve himaye eylemesi sayesinde idaresi altında bulunduğumuz İngiltere hükümeti artık bizi burada dost nazarı ile görecek ve Rumların hücumlarına karşı evvelki gibi bizi müdafaasında devam edecek ve bugüne kadar her nasılsa ziyanimıza olarak yaptığı hataları tashih eyleyecektir.

7- Bu cezirede yeniden nefes alıp yeniden hayata gelmemiz için istediğimiz şey, umumi bir tabir ile milli hissiyatımıza hükümet tarafından hürmet edilip rencide edilmemesi ve bu cezirede hayat ve mevcudiyetimizi haleldar eden ve tehlikeye düşüren şeylerin tashihi ile cezirede Türk cemaatinin, Rum cemaatine nispeten daha ağır ve farklı muamelelere tabi tutulmamalarıdır. Bu noktayı berveçhi ati tafsil ediyoruz.:

A) 1 Mayıs 1931 tarihinde içtima eden umumi milli kongrenin müftülük makamı hakkında ittifak-ı ara ile verdiği kararın hükümetçe tanınması ve binaenaleyh kongrenin intihap eylediği Hoca Said'in müftü olarak kabul edilmesi ve maaşının Kıbrıs Evkaf-ı İslamiye sandığından verilmesi.

B) Müftünün riyaseti altında azaları serbest kimselerden olmak üzere cezirede dokuz azadan müteşekkil bir cemaat-i İslamiye teşkiline müsaade edilmesi ve o gibi bir teşkilin hükümetçe tanınması.

C) İlk mekteplerden lağvedilenlerin yeniden açılmaları ve muallimlerinin tekrar tayini ile beraber bundan evvel olduğu gibi ilk mekteplerde Türkiye ilk mektep programının takip edilmesi ve kitapların Türkiye'den getirilmesi ve binaenaleyh şifahi tedrisat usulünün ortadan kaldırılması.

D) Türk lisesinin başına evvelki gibi daima Türkiye'den bir Türk müdür getirilmesi ve bununla beraber lise heyet-i idaresinin evvelki gibi intihap ile taayyün eden kimseler tarafından teşkil edilmesi ve programının da Türkiye lise programlarını ihtiva eylemesi, yani lise mezunlarının Türkiye darülfünunlarına kabul edilecekleri tarzda bir program takip edilmesi.

E) 1 Mayıs 1931 kongresinin kararı mucibince teşekkül edecek ve balada (B) fıkrasında gösterilen cemaat-i İslamiye azasının seneden seneye

tensip edeceği altı aza tarafından Kıbrıs evkaf-ı İslamiye bütçesinin senede bir defa tetkik ve tasdik edilmesi.

F) Bugün mevcut şeri mahkemelerde meriyülicra olacak ve muhit ile ihtiyaçlarımıza tetabik edecek ahkâmın yeniden tedvin edilmesi ve bu yolda bir kanun-u medeni tanzim olunması.

G) Ecnebi bir idarede kahir ve mutaassıp bir ekseriyet içinde ekalliyette kalan bir cemaatin canlı bir halde devam eylemeleri iktisaden kuvvetli bulunmaya vabeste olduğundan burada iktisadi sahada ve sai mikyasta muavenette bulunulması ve binaenaleyh Türkiye İş Bankası'nın burada Lefkoşa'da bir şube açmasına himmet ve delalet edilmesi ve başta İş Bankası olmak üzere burada ticari faaliyetlere germi verilmesi ve bu suretle Kıbrıs'ın Türkiye ile olan ticari muamelatının azami nispette inkişaf ettirilmesi.

8- Vakıa bunlardan başka daha meselelerimiz ve daha davalarımız vardır. Fakat en mühim ve en hayati meseleleri arz ettik. Mütebakiyi şimdilik geri tutuyoruz. Esasen arz eylediğimiz meseleler, ceziredeki Türk varlığının temel taşlarıdır. Bilhassa kongrede intihap edilen müftü ile birlikte bir cemaat-i İslamiye teşkili yapılacak olursa cezire Türkleri için yeni bir hayat devresi açılmış addedilecektir.

Kıbrıs baş despotunun maiyetinde olmak üzere Kıbrıs Rumlarının o gibi bir teşekkülleri vardır ve kendi işleri ve ihtiyaçları için o vasıtayla hükümet nezdinde mütemadiyen teşebbüsatta bulunuyorlar. Burada bu münasebetle şunu da arz etmeliyiz ki cezirede bir müftü bulundurulmasını talep eylememiz cezirenin hususat-ı diniyesini kuvvetleştirmek maksadına mebni değildir. Cezirede Türkler, kâfi derecede tenevvür etmiş ve dini taassuplardan kurtulmuş laik bir cemaat halindedirler. Bu halde bir müftü bulundurulmasını istediğimiz, münhasıran cemaat işleri ile uğraşacak ve fena cereyanlara karşı kanun dairesinde cemaati müdafaa edecek bir teşekkül bulundurmak içindir. 'Müftü' tabiri ise öteden beri burada tanınmış bir unvan olduğundan ve hükümetin lağvettiği makamın da (Müftülük) makamı olmasından naşidir.

Binaenaleyh bu yoldaki müracaatımız o gibi bir unvan altında milli ve hayati ve aynı zamanda hususat-ı diniyede teceddüt isteyen ve Türkiye'nin dini inkılâplarına hürmet eden bir teşekkül gayretinden ileri gelmektedir. Hatta dinen mutaassıp yahut müteredit olan ve din meselelerini akıl ve hikmete tevfik kabul etmeyen ve tevfik eylemek kudretinde olmayan ve aynı zamanda Türk cemaatinin bugünkü ihtiyaçlarını takdir etmeyen ve asrın teceddütlerine hürmeti olmayan bir müftüye hiçbir zaman taraftar olamaz.

9- Görülüyor ki büyük ve mühim işlerinize ilaveten daha bazı işler çıkararak sizi rahatsız ediyoruz. Mamafih buralarda kimsesiz kaldığımız ve bununla beraber bir taraftan hükümetin, diğer taraftan Rumların tazyikleri arasında kısıp kaldığımız nazarı itibara alınacak olursa mazur görüleceğimizi

ümit eder ve bu suretle müteselli oluyoruz. Herhalde cihan durdukça durmasını, azamet ve ikbalin en yüksek derecelerine kadar çıkmasını samim kalbimizden arzu ve dua eylediğimiz Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin sırası geldikçe mazhar-ı lütuf ve inayetleri olmamızı ve her nasılsa anavatandan ayrılmış ve ecnebi ellere düşmüş olan şu bir avuç Türk evladının da unutulmamasını ister ve bekleriz.”

Özellikle İtalya'nın Almanya'nın yanında savaşa henüz girmediği süreçte Akdeniz ve Ortadoğu'da bir hareketlenme de söz konusu değildir.²⁴ Savaşın genişleyerek Akdeniz'i de etkisi altına alması, Yunanistan'ın Almanya tarafından işgal edilmesi, tehlikenin Girit'e de sıçraması ihtimali Kıbrıs için de tehlike çanlarının çalmasına neden olur. O güne kadar İngiltere tarafından ihmal edilmiş ve neredeyse unutulmuş adadaki insan kaynaklarından istifade etme düşüncesi İngiltere'nin adayı hatırlamasına neden olur. Savaş öncesi dönemde adaya hiçbir askeri ve lojistik yatırım yapmayan ve adayı savaş boyunca askeri bir üs olarak kullanmayı düşünmeyen İngiltere, tehlikeyle yüz yüze kalınca geç de olsa harekete geçer. Bunda Girit'in işgali sonrasında sıranın Kıbrıs'a da geleceği endişesi hâkim olur; ancak Alman işgal güçleri daha ileri gitmeyecek ve Kıbrıs'a bir askeri harekât yapmayacaklardır.

Savaş öncesinde Kıbrıs'ın genel görüntüsünü ve adada olup bitenleri, tıp eğitimini Lozan'da tamamlayarak Kıbrıs'a dönmüş olan Dr. Fazıl Küçük de şu sözlerle ifade eder;²⁵

“...O zaman Kıbrıs'ta, Lefkoşa'da iki, Baf'ta bir olmak üzere üç Türk doktor vardı. Buna karşılık epey Rum doktor bulunuyordu ve Türk mahallelerinde Rum doktorlar epey hasta kazanmıştı... Vizite üç ila beş şilin arasında idi... Memleket büyük bir kriz içinde idi. Bunu gördüğüm zaman halka ve bahusus köylüye bir hizmet yapmak istedim. O dönemde köylü haftalık ihtiyacını gidermek için Cuma günleri Lefkoşa'ya geliyordu. Bunu düşünerek haftanın Cuma günlerini parasız muayene günü olarak seçmiş ve bu parasız muayeneyi 1958'e kadar devam ettirmiştim. 1939'da İkinci Cihan Savaşı başladığı zaman Kıbrıs hükümeti ile aramıza kara kedi girmişti.”

Kıbrıs'ta ne olup bittiği konusunda Türk hükümetinin de şüphesiz bilgisi vardır ve bu konuyla ilgili olarak Kıbrıs'taki konsolosluk kanalıyla ayrıntılı raporlar hükümete ulaştırılmaktadır;²⁶

“...Kıbrıs Türklerinin mahalli hükümetten gördükleri en büyük tazyik milliyetlerinin tanınmaması ve milli kültürlerini yaşatacak vasitalardan birer birer mahrum edilmeleridir. Buradaki soydaşlarımız hükümetçe Türk değil İslam cemaati olarak tanınmıştır. Evvelce bu tabirin hususi bir mana ifade etmemiş olduğu muhakkaktır fakat son senelerde her nedense bir İslamcılık

²⁴ The London Gazette, 13 June 1946.

²⁵ Fazıl Küçük, “Kıbrıs Türk'ünün Geçirdiği Acı Günler”, *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, Sayı 1, Ocak-Şubat 2002, Ankara, s.7-8.

²⁶ Kıbrıs Konsoloslugu'nun 14 Eylül 1938 tarihli raporu. BA.030.10.124.887.3.

siyaseti takip edilmekte olduğundan İslam tabiri Türk'e muhalif bir tabir olarak, daha doğrusu İslamcılık Türklerin milli hisleri öldürülmek için bir alet gibi kullanılmaktadır. Türk Lisesi'nin unvanının İslam Lisesi'ne çevrilmesi, Türkçe gazetelere sansür konularak bütün Türk kelimelerinin İslam'a tahvil edilmesi hep bu siyasetin tatbikatı neticelerindendir.

Türklük aleyhindeki faaliyetler bilhassa maarif sahasında görülmektedir. Talebe bulunmadığı bahanesiyle birçok Türk ilk mekteplerinin kapatıldığını ve Türkiye'den gelen kitapların okutulmaması için kitapsız tedrisat usulünün ihdas edildiğini evvelce arz etmiştim. Fakat en ziyade müdahaleye uğrayan müessese lisedir. İsmi İslam Lisesi'ne tahvil edilmesi, başına muallimlik mesleğiyle hiçbir alakası olmayan bir İngiliz müdürün getirilmesi, milliyetperver muallimlerin işten çıkarılması suretiyle sönük bir hale getirilmiş olan bu mektep bu haliyle beraber gene göz batmakta, talebenin tahdidi, kolej sınıfları açılması gibi tedbirlerle her gün bünyesi tahrip edilmeğe çalışılmaktadır.

Hükümet mahfili liseden çıkan talebenin Türkiye'de yüksek mekteplere girmekte ve ondan sonra orada iş bularak bir daha Kıbrıs'a dönmemekte oldukları cihetle lise mezunlarından adaya bir faide gelmediğini binnetice bu müessesenin lüzumsuz olduğunu ileri sürmektedir. Fakat liseden çıkanların iş bulmaları için hiçbir kolaylık gösterilmediği gibi Türkiye'de yüksek tahsil görenlerin adaya avdetle orada çalışabilmelerine birçok maniler çıkarılmaktadır. Ezcümle son seneler zarfında neşrolunan kanunlarla avukatlık ve doktorluk gibi serbest mesleklerin ifası İngiltere üniversiteleri mezunlarına hasredilmiştir. Türklerin iktisadi vaziyeti ise gençlerin İngiltere'de tahsil eylemelerine katiyen müsait değildir...”

HAMİDİYE'NİN 1938 KIBRIS ZİYARETİ

Hamidiye okul gemisi işte bu şartlar içerisinde Kıbrıs ve Hatay'ı da içine alan stratejik önemi son derece büyük bir seyahate çıkmaktadır. Şüphesiz gemi personelinin büyük bir kısmı ve hatta ülke yönetiminde bulunan bazı üst düzey yetkililer bile bu gezinin anlamı ve ortaya koyacağı sonuçları görmekten uzaktırlar ve konuyu sadece klasik bir dostluk gezisi olarak değerlendirmektedirler. Oysa daha sonraki süreçte seyahatin hiç de sıradan olmadığı ve çok iyi planlanmış bir stratejinin ürünü olduğu ortaya çıkacaktır. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen arifesinde bir askeri geminin Hatay gibi genç Türkiye Cumhuriyeti devleti için son derece sıcak ve gündemden düşmeyen bir sorunun yaşandığı dönemde Hatay'ın Payas ilçesi yanında ayrıca Lozan ile İngiliz müstemlekesi olması resmen kabul edilen Kıbrıs adasını da içine alacak bir geziye çıkması, bu arada İskenderiye ve Hayfa gibi kritik bazı yerleri de gezi güzergâhına alması tesadüf eseri olamaz. İlginç olan bir husus ise özellikle Avrupa coğrafyasında İtalya ve Almanya vasıtasıyla ortaya çıkan faşizm baskısının giderek daha yakından hissedildiği bir dönemde bir yandan Çin ile Japonya arasında yaşanan gerginlikler ve çatışmalar bir yandan da Rusya ile Japonya arasında ortaya çıkan gerilimler sadece Avrupa için değil bütün dünya için korku dolu bir sürecin başlangıcı olurken Hamidiye gemisinin bu seyahati de bu kargaşa ortamında ilk etapta çok fazla da önemsenmez. İngiltere'nin açık denizlerde

batırılan ticari gemileri nedeniyle sürekli teyakkuz durumunda olduğu ve bu konuda gözdağı vermek için deniz tatbikatları yapması ve Amerika Birleşik Devletleri yanında kendisine yer bulmaya çalışması dünya stratejisinde konjonktürün sürekli değişiklikler gösterdiği sıkıntılı bir dönemin başladığını da gösterir. Böyle bir atmosferde Hamidiye gemisinin gezisi de sessiz sedasız başlayacaktır.

Okul gemisi olarak Cumhuriyet döneminde yeni bir görev üstlenen Hamidiye gemisinin 1938 yılı içerisinde öncelikle Yunanistan ve Yugoslavya'ya yapacağı seyahatlerle ilgili olarak subay, öğrenci ve gemide görev yapan erbaş ve erlerin zaruri ihtiyaçları ve geminin söz konusu bu ziyaret sırasında sarf edeceği kömür ve su gibi malzemenin tamamlanması yönünde bizzat Mustafa Kemal Atatürk imzasıyla bir Bakanlar Kurulu kararı yayımlanır ve geminin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla Milli Müdafaa Vekâleti tahsisatından 12.000 Lira verilmesi kararlaştırılır.²⁷ Bunun ardından alınan ikinci bir Bakanlar Kurulu kararınca “Yunanistan ve Yugoslavya'ya gidecek olan Hamidiye mektep gemisinin gerek programa göre ve gerekse muhtelif hava ve diğer vaziyetlerin doğuracağı ahvale göre mecburen uğraması lazım gelen limanlardan 600 ton kadar kömür tedariki icap edeceğinden gemi levazım heyetine verilen 500 liralık mubayaa salahiyetinin bu işe yetişmeyeceği cihetle vekâletçe teşkil edilecek heyete 2490 sayılı kanunun 46. maddesinin (A) fıkrasına göre yalnız bu seyahatin devamı müddetince 10.000 liraya kadar pazarlık salahiyeti verilmesi, ... bu seyahatin icabı pazarlık salahiyetinin artırılmasını istilzam eylediği takdirde yalnız bu seyahatin devamı müddetine münhasır kalmak şartıyla teşkil olunacak heyete 10.000 liraya kadar pazarlıkla mubayaa salahiyetinin verilmesinde bir mahzur olmadığı...”²⁸ karara bağlanır. Bakanlar Kurulu tarafından Hamidiye gemisinin yapacağı bu gezilerle ilgili olarak ard arda iki karar çıkartılmasına rağmen geminin misyonu ve gezilerin hassasiyeti nedeniyle 24 Mayıs 1937 günü üçüncü bir Bakanlar Kurulu kararı alınır ve “...3 Haziran 1937 tarihinde Yunan ve Yugoslavya limanlarını ziyaret edecek olan Hamidiye gemisinin bu limanlarda alacağı kömür, su, iâşe maddeleri ve bu meyanda yapılacak mütekabil ziyafetler ile subay, gedikli subay ve eratinın bu limanları ziyareti esnasında yapacakları zaruri masraflar için 30.000 liralık döviz müsaadesi verilmesi ve Milli Müdafaa tahsisatı olmayan bu dövizin başka tertiplerden tasarrufu kabil olmayacağı için 937 döviz cetvellerine munzam tahsisat olarak ilavesi suretiyle temini hakkında bir karar ittihazı istenilmiş ve Maliye Vekillîği'nden yazılan 4.5.1937, 22.5.1937 tarih ve 54242/6274, 54242/7354 sayılı mutalanamelerde 937 döviz bütçesi esasen açıkla tanzim edilmiş olduğundan açığın muvafık olmadığı ve döviz cetvellerine Milli Müdafaa Vekâleti hesabına ateşe militerler için konulmuş olan 197.500 liralık tahsisatın sene sonuna kadar 15.000 liralık bir tasarruf teminine müsait olduğu anlaşıldığından bu seyahat zaruri kabul olunduğu takdirde nihayet 15.000 lira ile ve bahsi geçen fasıldan yapılacak tasarruf karşılık tutulmak suretiyle karar ittihazında mahzur olmadığı...”²⁹ bildirilerek “icap eden 30.000 liralık dövizin sene sonunda döviz cetvellerine konulan tahsisat tasarruflarından karşılanmak suretiyle sarfına izin verilmesi”³⁰

²⁷ Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğünün 2/8764 Karar Sayısı ve 12 Mayıs 1938 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı. BCA.030.18.11.02.83.41.4.

²⁸ Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğünün 2/6655 Karar Sayısı ve 22 Mayıs 1937 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı. BCA.030.18.01.02.75.43.7.

²⁹ BCA.030.18.01.02.75.43.10.

³⁰ BCA.030.18.01.02.75.43.10.

onanır. Geminin söz konusu sefere çıkması ve uğradığı limanlarda ve yaptığı ziyaretlerde gösterdiği ciddiyet ve temsil yeteneği daha sonra Atina Büyükelçisi tarafından gönderilen resmi yazıya da yansır;³¹

“Sayın Bakan,

Hamidiye mektep gemisinin Yunan limanlarını ziyaret edeceğine dair olan 1 Nisan 1937 tarihli ve 6582/72 numaralı yazıları üzerine Yunan Dışişleri Bakanlığı derhal keyfiyetten haberdar edilmiş ve bu ziyarete ait programın bir an önce tespiti rica olunmuştu. Yunan Bahriye Nezareti tarafından bu bapta hazırlanıp 29 Mayıs tarihinde Elçiliğimize tevdi edilen program aynı gün telgrafla yüksek makamlarına arz edilmiş ve bu programın elçilikçe ikmalî teemmül edilen noktaları hakkında yüksek talimatları rica edilmişti. Bu bapta şeref telakki edilen emirlerine tevfikân elçilikçe ikmal edilen programın Fransızca nüshası aynen ilişik olarak sunulmuştur.

Hamidiye programında yazılı olduğu veçhile 5 Haziran Cumartesi sabahı tam saat 10.00’da Faler Limanı’na muvasalat ederek kendisine tahsis edilen mevkie demir attı. Muvasalarında Yunan sancağını selamladı ve bu selam Hamidiye’yi istikbal için Faler’e demirlenmiş olan Aris adındaki Yunan mektep gemisi tarafından iade edildi. Bunu müteakip Yunan irtibat zabiti ve Aris gemisine mensup bir zabıt, Bahriye Nazırı ve gemi kumandanı namına Hamidiye kumandanına beyanı hoşamedî ettiler. Bunlarla birlikte Atina-Pire Başkonsolosumuz da Hamidiye’ye giderek kumandana beyanı hoşamedî etti. Deniz mektebi kumandanı Albay Ertuğrul ve Hamidiye kumandanı Yarbay Bedri Develioğlu saat 13.00’da beni elçilikte ziyarete geldiler. Bu ziyaret sırasında iki elçilik erkânı deniz mektepleri kumandanına ve okunamadı.) defteri mahsusunu imza ve mütad ziyaretleri teati ettiler. Program mucibince ben saat 16.30’da Hamidiye’ye giderek komutanlara ziyaretlerini iade ettim. Hamidiye’nin Pire’ye muvasalatı gününde teati edilen ziyaretler esnasında istisnai ehemmiyeti haiz olan bir noktayı arz etmek isterim;

Yunan Hariciye Nezareti’nden tevdi edilip 29 Mayıs tarihinde telgrafla aynen arz edilen programda Hamidiye’nin muvasalatı günü saat 17.30’da Bahriye Müsteşarı’nın (Nazır payesini haizdir.) yanında Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisi olduğu halde Hamidiye’de komutanlara iade-i ziyaret edeceği yazılı idi. Bu programın tevdiinden bir gün sonra Hariciye’den Elçiliğe vaki olan bir işarda Yunan sularını ziyarete gelen ecnebi donanmasından başka hiçbir mektep gemisi komutanının Bahriye Nazırı ve Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisi’ne yaptığı ziyaretlerin adı geçen nazır ve erkân-ı harbiye reisi tarafından bizzat iadesinin müteamil olmadığı için Hamidiye ve deniz mektepleri komutanlarının Bahriye Müsteşarı’na ve erkân-ı Harbiye Reisi’ne yapacakları ziyaretler kendileri tarafından gönderilecek yüksek rütbeli birer zabıt marifetiyle iade edileceği bildirilmiş ve programın ona göre tashihi rica edilmişti. Elçilik, Yunan hariciyesi’nin bu işarına verdiği cevapta hariciye’den gönderilmiş olan ilk programın aynen telgrafla gereken makama sunulmuş

³¹ Atina Büyükelçiliği tarafından gönderilen 30 Temmuz 1937 tarihli yazı. BCA. 030.10.200.363.10.

olduğu cihetle program metni üzerinde böyle yeni bir değişikliğin pek uygun olmayacağını ihsas ederek dikkati celbetti. Bunun üzerine Hariciye tarafından verilen cevapta Bahriye Müsteşarı ve Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisi'nin bizzat gemi ve mektep komutanlarına iade ziyareti teamüle uygun ve hiçbir emsali mevsud bulunmamasına rağmen sırf iki memleket arasındaki büyük ve derin dostluğun nişanesi ve Hamidiye'ye bir cemile olmak üzere Bahriye Müsteşarı ile Erkân-ı Harbiye Reisi'nin Hamidiye'ye bizzat giderek komutanların ziyaretlerini iade edeceklerini bildirdi ve yapılacak bu istisnai cemilkârlığın hükümetin nezdinde lütfen tebarüz ettirilmesi ihsad edildi ve filhakika Hamidiye geldiği gün saat 17.30'da Bahriye Müsteşarı K. Papavasilyu ile Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisi Amiral Sakalarya bizzat Hamidiye'ye gelerek komutanların ziyaretlerini iade ettiler.

5 Haziran akşamı saat 20.45'de Bahriye Müsteşarı tarafından Türk zabitleri şerefine Glifada Gazinosu bahçesinde 50 kişilik bir ziyafet verildi. Bu ziyafet esnasında Bahriye Müsteşarı tarafından bir nutuk verildi. Çok samimi olan ve Türk-yunan dostluğunun kuvvetini tebarüz ettiren bu nutka tarafımdan cevap verildi. Her iki nutkun metinleri ilişik olarak sunulmuştur. Gerek müsteşarın nutku gerekse tarafımdan buna verilen cevap çok alkışlandı ve bu nutukların yerli ve ecnebi mahfillerde pek müsaîf tesir bıraktığı anlaşıldı. Ertesi günü saat 11'de programda yazılı olduğu veçhile Hamidiye komutanları, zabıt ve zabıt namzetlerinin de iştirak ettiği bir kıtanın huzuru ile Yunan meçhul askerine çelenk vazettiler. Bu merasimde ben de hazır bulundum. Meçhul askere çelenk koymak üzere Faler'den Omany Meydanı'na kadar trenle gelen kıtamız adı geçen istasyondan meçhul asker abidesine kadar yaya olarak ve çok muntazam yürüyüşle çelengi getirirken kesif bir halk kitlesi onun etrafını alarak coşkun tezahür ve alkışlarla abideye kadar ona refakat etmiştir. Saat 11'den daha çok evvel abidenin etrafı kıtamızı bekleyen büyük bir halk kalabalığı ile dolmuştu. Halk sancağımızı, zabitlerimizi ve askerlerimizi görür görmez büyük bir coşkunlukla alkışladı. Çelenk konulduktan sonra kıtamız abideden ayrılırken halk heyecanından polislin tesis ettiği kordonu kırarak ta askerlerimizin yanına kadar yaklaştı ve candan, sürekli alkışlarla askerlerimizi teşyi etti.

Aynı gün saat 19'da bahriyelilerimiz şerefine Pire Bahriye Mektebi'nde verilip saat 12'ye kadar devam eden suare de çok parlak oldu. Bu suarede Balkan devletlerinin elçileri ve ateşe militerleri de hazır bulundular.

7 Haziran Pazartesi günü saat 11.30'da Elçilik tarafından Kifinya'da Cesil Oteli salonlarında Bahriye Müsteşarı ve Yunan Bahriyesi şerefine 52 kişilik bir ziyafet verildi. Ziyafetten sonra 50 kadar zabıt ve zabıt namzedi ile Yunan kadelerinin de iştirak ettiği bir suare verildi. Balkan paktı elçi ve ateşmiliterleri de gerek ziyafette ve gerek suarede hazır bulundular. Bu suare esnasında Bahriye Müsteşarı M. Papavasilyu, Hamidiye ziyaretinin burada pek iyi bir tesir bıraktığını ve iki millet ve memleket arasındaki samimi dostluk bağlarına parlak bir zincir daha ilave ettiğini bildirerek dedi ki 'İngiltere'deki tetevvüç münasebetiyle vaki olmuş bahri resmigeçitten bugüne avdet eden ve rahatsız bulunduğu için bu samimi ve güzel Türk suaresine iştirakten mahrum

kalmış olan Amiral Ikenemu'nun bana verdiği raporda dikkate değer bir fıkra okudum. Bunu size mahremane bildirmekle bahtiyarım. İngiliz donanması komutanı amiralimize bizim Türklerle aramızın nasıl olduğunu sormuş. Amiral de fevkalade eyi ve kardeşçe olduğunu ve her iki memleket donanmalarının münasebet zuhur ettikçe biri birlerini ziyaret edip samimane münasebette bulduklarını söylemiş. Bu düşünceler İngiliz amiralini fevkalade memnun etmiş. O kadar ki amiral bir kaç fırsatla diğer yüksek bahriye zabitlerine Türklerle Yunanlıların aralarının çok iyi olduğunu Amiral Ikenemu'dan dinlemekle bahtiyar olduğunu tekrar etmiş ve bu hissi bütün dinleyenler üzerinde çok memnuniyeti mucip tesir bırakmış. Hepsisi de böyle bir dostluk mevcudiyetinden dolayı amirali tebrik etmişler.'

9 Haziran Salı günü saat 6'da Hamidiye Komutanı tarafından Hamidiye'de bir çay verildi ve bu çaya Bahriye Müsteşarı, Bahriye Erkanı Harbiye Reisi, Yunan zabitan ve kadeleri ile Balkan Paktı elçileri, ateşe militerleri ve başkâtipleri, bayanları iştirak ettiler. Gemide görülen intizam ve temizlik herkesin takdirini mucip oldu. Bu ziyafet çok zarif ve neşeli geçti. Yunan matbuatı bu ziyaret vesilesiyle hakkımızda çok güzel yazılar yazdı. Halk coşkun ve samimi tezahüratta bulundu. Hükümet bu vesile ile de hakkımızda azami cemilekârlığı esirgemedi. Hamidiye şerefine geceleri Akropol aydınlatırıldı. Stada Caddesi baştanbaşa donatıldı. Aris gemisi de bu şenliğe iştirak etti. Hamidiye de bu dostane nezakete mukabele olmak üzere donatıldı.

Mektep gemimizin Korfu'da pek eyi karşılanmış olduğu, Mektep Komutanı Albay Ertuğrul'dan alıp suretini ilişik olarak sunduğum rapordan anlaşılacaktır. Girit'te de aynı hüsnü kabul gösterildiği bugünkü matbuat neşriyatında okunmaktadır. Hamidiye Komutanı geminin uğradığı Yunan limanlarından elçiliği telgrafla muntazaman malûmattar etmiştir. Bunların suretleri ilişiktedir. Bu münasebetle arz etmeyi vazife bilirim ki zabitlerimizin ve talebelerimizin intizam, terbiye ve vakarları burada birkaç ay önce donanmamızın ziyareti ile açılmış olan güzel ve yüksek tesir ve takdir duygusuna yeni bir değer daha ilave etti. Bu ziyaret iki devlet arasındaki derin dostluğun bir defa daha tebarüz etmesine vesile olmak bakımından da çok hayırlı oldu. Yunan hükümetinin mektep gemimize gösterdiği yakın alaka, yüksek nezaket ve samimi misafirperverlik teşekkürle şayandır. En derin saygılarımı sunarım."

Hamidiye mektep gemisinin 1937 yılında yaptığı Yunanistan ziyareti sonrasında ortaya çıkan dostluk havasının pekiştirilmesi amacıyla hemen bir yıl sonrasında planlanan gezi güzergâhında ise Bulgaristan'ın Burgaz, Köstence, Sulina limanları da bulunmaktadır. Haydarpaşa'dan 16 Mayıs 1938 günü saat 16.00'da başlayacak olan gezi³² 17-20 Mayıs döneminde Burgaz, 21-24 Mayıs tarihinde Köstence, 25-27 Mayıs döneminde Sulina ve civarının ziyaret edilmesi şeklinde cereyan edecek ve 27 Mayıs 1938 günü saat 18.00'de Sulina'dan ayrılacak olan gemi 28 Mayıs 1938 tarihinde saat 17.00 sularında da tekrar Haydarpaşa Limanı'na

---

³² Tan, 16 Mayıs 1938.

demir atacaktır.³³ Geminin bu ziyaret öncesi Türk karasularında en son ziyaret ettiği şehir ise Tekirdağ olur.³⁴ Geminin Karadeniz seferi öncesinde Türk gazetelerine çok fazla haber yansımamakla beraber gezi programı ve hangi limanlara uğrayacağı da belirtilir. Hamidiye mektep gemisinin Karadeniz seyahati sırasında ziyaret ettiği limanlar arasında bulunan Varna'da³⁵ gemiyi karşılayanlar arasında bulunan Sofya Büyükelçisi Şevki Berker de bu ziyaretle ilgili olarak 21 Mayıs 1938 günü Dışişleri Bakanlığı'na "Hamidiye burada bulunduğu müddetçe hakkında çok dostane hüsnü kabul gösterilmiş ve bu akşam ordu donanma komutanları tarafından merasim ile uğurlanarak Köstence'ye hareket etmiş olduğu maruzdur."³⁶ şeklinde bir telgraf gönderir. Bulgaristan sularına girdiği andan itibaren 2 Bulgar torpidosu tarafından karşılanan Hamidiye gemisinin ziyareti iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin gelişmesi için de bir vesile olur.³⁷ Gemi personeli bu gezi sırasında ayrıca Varna'da bulunan Meçhul Asker anıtına da çelenk koyarak saygı duruşunda bulunurlar.³⁸

Hamidiye mektep gemisinin Karadeniz limanlarına yapacağı bu gezinin hemen ardından bu sefer Akdeniz limanlarını kapsayacak şekilde yeni bir gezi programı da söz konusudur. Geminin Kıbrıs'ı da kapsayan bu gezisinin en önemli özelliği Lozan Antlaşması sonrasında ilk defa Kıbrıs adasına Türk askeri gücünün çıkacak olması, ayrıca Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulmasının ardından adaya ilk gidecek askeri gemi olmasıdır. Bu programa göre gemi Akdeniz'de Girit'in Suda Limanı, Mısır'da İskenderiye ve Hayfa Limanı, ardından Kıbrıs adasında Mağusa Limanı, daha sonra da İskenderun, Rodos ve Bodrum Limanı'nı ziyaret edecek ve geziyi tamamlayacaktır. Yapılan planlamaya göre geminin hareket günü ve saati Haydarpaşa'dan 4 Haziran 1938 günü saat 20.00 olarak belirlenir.³⁹ Hamidiye mektep gemisi 7-10 Haziran 1938 döneminde Suda (Girit), 12-15 Haziran 1938 döneminde İskenderiye (Mısır), 17-19 Haziran 1938 döneminde Hayfa (Mısır), 20-22 Haziran 1938 döneminde Mağusa (Kıbrıs), 23-25 Haziran 1938 devresinde İskenderun, 6-7 Temmuz 1938 devresinde Rodos ve son olarak da 7 Temmuz 1938 günü Bodrum'da olacaktır. Geminin gezi güzergâhının belli olmasından sonra gazete manşetlerine de yansıyan ise Hatay'da yapılacak seçimlerde Fransa'nın yolsuzluk yaptığı, bölgede yaşayan Türkler üzerinde baskı ve yıldırma politikası güttüğü yönündedir. Haziran 1938 süreci bu şekliyle her iki ülke arasında tam bir sinir savaşına da dönüşür. Tam bir güç gösterisi olarak da nitelenebilecek bir hareketle Mustafa Kemal Atatürk askeri denetlemelerde bulunmak ve halkla birlikte olmak amacıyla Mersin'e gelir ve burada İsmet İnönü ve Mareşal Fevzi Çakmak'la bir araya gelir.⁴⁰ Mustafa Kemal Atatürk yanında askeri ve sivil üst düzey yetkililerin Mersin'de bulunduğu sırada Hamidiye gemisi de Akdeniz'e açılmış durumdadır.

---

³³ BCA.030.10.62.415.8

³⁴ Tan, 6 Mayıs 1938.

³⁵ Cumhuriyet, 18 Mayıs 1938.

³⁶ BCA.030.10.62.415.9.

³⁷ Tan, 16 Mayıs 1938.

³⁸ Tan, 20 Mayıs 1938.

³⁹ BCA.030.10.62.415.8

⁴⁰ Tan, 23 Mayıs 1938.

	HAREKET TARİH		VARİŞ TARİH
Haydarpaşa Limanı	4 Haziran 1938 Saat 20.00	Suda Limanı	7 Haziran 1938 Saat 08.00
Suda Limanı	10 Haziran 1938	İskenderiye Limanı	12 Haziran 1938 Saat 16.00
İskenderiye Limanı	15 Haziran 1938	Hayfa Limanı	17 Haziran 1938 Saat 09.00
Hayfa Limanı	19 Haziran 1938	Mağusa Limanı	20 Haziran 1938 Saat 14.00
Mağusa Limanı	22 Haziran 1938	İskenderun Limanı	23 Haziran 1938 Saat 09.00
İskenderun Limanı	25 Haziran 1938	Rodos Limanı	6 Temmuz 1938 Saat 11.00
Rodos Limanı	7 Temmuz 1938	Bodrum Limanı	7 Temmuz 1938 Saat 20.00

Bu planlamaya rağmen gemi daha ilk seferinde Suda değil Hanya'ya uğrar ve orada demir atar. Geminin limana girişinden hemen sonra askeri tören yapılır ve şerefine top atışları yapılır.⁴¹ Geminin Rodos sonrasında ziyaret ettiği yerler ise Payas (Hatay) Yakacık Limanı, Mersin, Antalya, Fethiye, tekrar Rodos, İzmir, Çanakkale ve İstanbul olarak gerçekleşir. Hatay sorununun gündemi işgal ettiği bir süreçte son derece ince planlanmış bir programla geminin Türkiye için stratejik öneme haiz Kıbrıs adasını ziyaret edip Kıbrıslı Türklerle hasret gidermesinin ardından Payas Yakacık limanına da uğrayacak olması bu geziyi sıradan bir yolculuk olmaktan çıkarmaktadır. Geminin Akdeniz'e açıldığı saatlerde Hatay'da Türk toplumu adına Cumhuriyet Halk Partisi yetkilisi Abdülğani Bey başkanlığında bir heyet de Mersin'e gelerek Mustafa Kemal Atatürk'e Hataylıların bağlılıklarını bildirir.⁴² Gemiyle ilgili ilginç bir özellik ise Rauf Orbay komutasındaki geminin Balkan Harbi esnasında Akdeniz'de ve Yunanistan sularında görev alarak yaklaşık 7 ay 24 gün boyunca Yunan ticari⁴³ ve askeri gemilerine karşı bir durdurma harekâtı gerçekleştirmesi, Yunan ticareti ve askeri faaliyetlerini büyük ölçüde engelleyerek bir yandan da Türk ticari faaliyetlerine destek vermiş olmasıdır.⁴⁴ Akdeniz ve Yunan sularına bu kadar aşına olan bir geminin yaklaşık 25 yıl sonra aynı bölgeye tekrar gönderilmesi ince bir stratejinin parçasından başka bir durum değildir. Kıbrıslı Türkler açısından geminin adayı ziyaret etmesi ise sadece sıradan bir ziyaret değil Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş'ın dedesi Şeheri Memed'in 1878 yılında Lefkoşa'da göndere İngiltere bayrağı çekilirken söylediği "Osmanlı bugün gitti; ancak yine gelecekler"⁴⁵ sözünde olduğu üzere bu

⁴¹ Cumhuriyet, 9 Haziran 1938.

⁴² Tan, 23 Mayıs 1938.

⁴³ Rauf Orbay komutasındaki Hamidiye savaş gemisinin Akdeniz'deki caydırma ve önleme göreviyle ilgili ilginç noktalardan birisi de söz konusu gemi tarafından Anamur yakınlığında batırılan Yunan ticaret gemisiyle ilgili olmaktadır. Marsilya'dan yüklediği yaklaşık 200.000 civarındaki kiremidi Yunanistan'a götürürken Ege Denizi'nde sıkıştırılan ve Anamur'da batan geminin yükünün çıkartılması faaliyetlerine de 1944 yılında başlanır. Mersin Valisi Tevfik Gürün'ün gayretleri sonucunda ortaya çıkartılan ve ilk bölümü taşınarak Mersin'e getirilen kiremitlerin tamamının Mersin'e taşınması ve bu kiremitlerin Mersin'de liman inşaatında kullanılması da planlanır. Cumhuriyet, 21 Ekim 1944.

⁴⁴ Rauf Orbay ve komuta ettiği Hamidiye savaş gemisi Akın harekâtı olarak adlandırılan görevi sırasında o denli başarılı olur ki bütün dünya denizcileri tarafından tanınır, bilinir, takdir edilir, ders olarak okutulur ve ayrıca Japonlar tarafından da Akdeniz'e Rauf Denizi gibi bir isim de verilir. Feridun Kandemir, "Balkan Harbi'nin Büyük Kahramanı Hamidiye", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı 14, Şubat 1951, s.585.

⁴⁵ Ulvi Keser, "Milli Mücadelede Kıbrıs-Anadolu İlişkileri ve Atatürk Sevgisi", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Sayı 376, Ankara, Nisan 2003, s. 82-93.

dileğin gerçekleşmesi yönünde ilk adım olarak algılanmasıdır. İngiliz idaresini kaygılandırın ve telaşa düşüren de bu husus olacaktır. Öte yandan adada 1931 yılında Rumlar tarafından Enosis düşüncesini gerçekleştirmeye yönelik olarak başlatılan isyan hareketi sırasında ve hemen sonrasında bütün bu olumsuz faaliyetlerden en çok etkilenenlerin Kıbrıslı Türkler olduğunun geç de olsa farkına varan adadaki İngiliz idaresi o güne kadar kurallara uygun davranan ve yaşayan, ayrıca İngiliz idaresine karşı hiçbir sorun da çıkarmayan Kıbrıslı Türklerin yavaş yavaş da olsa kendi aralarında örgütlenmeye başlayarak Türkiye'yi anavatan olarak gördüklerini daha kuvvetli bir şekilde seslendirmeye başlamaları endişe kaynağı olur. Özellikle Hamidiye gemisinin ziyareti öncesinde adada Söz ve Ses gazeteleri vasıtasıyla başlatılan milliyetçi söylemlerin İngiliz idaresi tarafından göz ardı edildiği veya önemsenmediği söylenemez. Neredeyse aynı durumla Kıbrıs'ta Birinci Dünya Savaşı döneminde de karşılaşılan⁴⁶ İngiliz idaresi bu sefer daha serinkanlı bir politika izlemek suretiyle sorunu daha başlamadan bitirme düşüncesindedir. Bu amaçladır ki Hamidiye gemisinin adaya gelmesinin ardından başlatılan propaganda faaliyetlerinde, gemi personeli şerefine verilen yemek ve organizasyonlarda ve basına yansıyan açıklamalarda geleneksel Türk-İngiliz dostluğundan sıkça söz edilmekte, adada yaşayan Kıbrıslı Türklerin İngiliz idaresi altında son derece mutlu olduklarından bahsedilmektedir. Hamidiye okul gemisinin Kıbrıs adasını da içine alan Akdeniz gezisi Türkiye ile Fransa arasında gittikçe gerilen Hatay sorununun gazete manşetlerine iyiden iyiye yerleştiği bir döneme de rastlar. Esasında bu durum tesadüfi olarak ortaya çıkmış bir husus değildir. Gezinin bir ziyaret noktasının da Hatay'ın bir ilçesine yapılacak olması planlanan programın tesadüfi olmadığını da bir göstergesidir. Bu dönem özellikle Hatay sorunuyla ilgili olarak Türk-Fransız ilişkilerinin iyiden iyiye gerildiği bir dönemdir ve geminin Akdeniz'e açıldığı günlerde gazetelere yansıyan haberlere göre Beyrut ve Hatay kaynaklı bazı haberler Mustafa Kemal Atatürk'ün hastalığının tekrar nüksettiği yönündedir.⁴⁷ Özellikle Türk basını tarafından şiddetle eleştirilen bu haberlerin asılsız olduğu da Türk gazetelerinin manşetlerine taşınır. Böylece dönem Türkiye ile Fransa arasında Hatay merkezli olarak yaşanan bir psikolojik harp dönemi olarak da ortaya çıkar.

Hamidiye okul gemisinin Akdeniz seferiyle ilgili olarak Türk gazetelerine yansıyan haberlerde bu gezinin 7 Haziran 1938 günü Girit'ten başlayacağı ve 10

---

⁴⁶ Kıbrıs adasındaki esir kamplarında tutulan Çanakkale Cephesi'nden getirilmiş Türk esirlerini kurtarmaya yönelik olarak Kıbrıslı Türklerin bir isyan ve kurtarma operasyonu hazırladığı bilgisini alan Kıbrıs Valisi Malcolm Stevenson, İngiltere'nin daha önce Mısır ve Hindistan'da da karşılaştığı sömürge insanların isyan hareketlerinden çekinerek 6 Mayıs 1919 tarihinde Sömürgeler Bakanı'na gönderdiği bir raporla Paskalya kutlamaları sırasında Kıbrıslı Türkler tarafından karışıklık çıkartılacağını, hemen ardından da esir kampındaki Türk esirlerin İngiliz askerlerini etkisiz hale getirip ayaklanmayı adanın dört bir tarafına yaymaya çalışacaklarını bildirir ve "...Mısır ve Hindistan'da karşılaştıklarımızı göz önüne alarak ada sathına yayılabilecek bu kargaşa emarelerini ve kargaşa çıkması ihtimalini önlemek gayesiyle etkili tedbirler almayı tercih ettim... Bu bağlamda Kıbrıs adasının Yunanistan'a ilhakı konusunda ortalıkta yayılan dedikoduların Müslümanları olduğu kadar adada yaşayan her sınıftan insanı son derece rahatsız ettiğini ve eğer sonuç olarak bir ilhak söz konusu olacaksa bunun hemen karara bağlanmasını, bu konuda herhangi bir girişim yapılmadan önce adada hâlihazırda görev yapmakta olan askeri birliğin iki veya üç piyade bölüğüne ihtiyati tedbir olarak kalıcı bir şekilde güçlendirilmesi gerektiğini çok arzu ettiğimi de belirtmek isterim..." der. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta Çanakkale Savaş Esirleri ve Savaş Döneminde Adada Yaşananlar", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi*, Bahar 2007, Sayı 5, s.1-68.

⁴⁷ Tan, 19 Mayıs 1938.

Haziran tarihinde İskenderiye ziyaretiyle devam ederek yaklaşık 45 gün sonra da sona ereceği belirtilmektedir.⁴⁸ Mustafa Kemal Atatürk'ün ebediyete intikalinden yaklaşık olarak 5 ay önce gerçekleştirilecek olan bu geziyle ilgili olarak Hamidiye eğitim gemisinin Kıbrıs adasını da ziyaret edeceği belli olunca doğal olarak İngiltere hükümeti ile de yazışmalara neden olur ve bunun sonucunda Türkiye'nin Londra'da görev yapmakta olan Büyükelçisi Fethi Okyar tarafından İngiliz hükümetine bilgi verilir;⁴⁹

“Türk Gemisi Hamidiye'nin Kıbrıs'ı Ziyareti

4 Haziran'dan 7 Temmuz'a kadar Karadeniz ve Akdeniz'de seyredecek olan eğitim gemisi Hamidiye ile ilgili bilgileri ekte gönderilmiştir. 20-22 Haziran tarihlerinde Hamidiye'nin Mağusa (Kıbrıs)'da kalması için yetkililerin müsaade etmelerinin istenmesi rica olunur.

Tutanak

Türk Deniz Kuvvetleri'ne bağlı Hamidiye adlı geminin Akdeniz'de seyrine ilişkin ayrıntılar şöyledir;

Komutan: Albay Necati Özdeniz⁵⁰

Subaylar: 24⁵¹

Özel Eğitim Gören Subaylar: 35

Deniz Subay Adayları: 50

Mürettebat: 500⁵²

Ağırlık: 3.850 ton

⁴⁸ Tan, 5 Haziran 1938.

⁴⁹ Türkiye'nin Londra Büyükelçiliği tarafından gönderilen E 2726/2726/44 kayıt numaralı, 336/46 no.lu 11 Mayıs 1938 tarihli yazı PRO, FO.371/21935

⁵⁰ Albay Necati Özdeniz, Harbiye deniz eğitim gemisi komutanlığına 23 Ağustos 1937 tarihinde atanmış ve bu görevini Akdeniz gezisi sonrasında 23 Ağustos 1938 tarihine kadar devam ettirmiştir. Albay Özdeniz daha sonra sırasıyla 4 kez Deniz Harp Akademisi Komutanlığı Deniz Kurmay Başkanlığı, ayrıca Harp Filosu Komutanlığı görevlerinde de bulunmuş ve Tümgeneral rütbesiyle emekli olduktan sonra Kontenjan senatörü olarak da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev yapmıştır. Albay Necati Özdeniz 23 ağustos 1938 tarihinde görevi 1 yıl süreyle yapacak olan Güverte Albay Sami Çığ'a devretmiştir. Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı arasında yapılan resmi yazışmalarda ise gemi komutanı Yarbay Necati Özdeniz olarak görülmektedir. BCA.030.10.62.415.8.

⁵¹ Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı arasında yapılan resmi yazışmalarda ise gemide görev yapan subay sayısı 25 olarak görülmektedir. BCA.030.10.62.415.8.

⁵² Genelkurmay Başkanlığı tarafından Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak imzasıyla Dışişleri Bakanlığında gönderilen personel listesinde ise gemide görev yapan asker sayısı 300 olarak belirtilmektedir. BCA.030.10.62.415.8.

Silahlar: 2 15” silah

8 71/2” silah

Gemideki Diğer Subaylar: Deniz Harp Okulu Müdürü Yarbay Sami Gültay (4 Haziran-16 Temmuz arasında), Genelkurmay Başkanlığı’ndan Binbaşı Emin İlker (4 Haziran-26 Haziran arasında)

Seyahat Zaman Çizelgesi ve Kalkış-Variş Tarihleri	
Kalkış	Variş
Haydarpaşa, 4 Haziran, Saat 20.00	Hanya (Girit), 7 Haziran, Saat 08.00
Hanya, 10 Haziran	İskenderiye, 12 Haziran, Saat 16.00
İskenderiye, 18 Haziran 14.00	Mağusa (Kıbrıs), 20 Haziran, Saat
Mağusa, 22 Haziran 09.00	Payas (Türkiye), 23 Haziran, Saat
Payas, 25 Haziran	Rodos, 6 Temmuz, Saat 11.00
Rodos, 7 Temmuz 20.00	Bodrum (Türkiye), 7 Temmuz, Saat

İngiltere tarafından 7 Haziran 1938 tarihinde Ankara’da bulunan kendi elçiliklerine gönderilen cevabi yazıda ise Hamidiye’nin Kıbrıs ziyareti konusunda herhangi bir engel bulunmadığı, bu durumun İngiltere açısından bir rahatsızlık yaratmadığı bildirilir. Konuyla ilgili olarak Kıbrıs Valisi H. R. Palmer’in da gerek gemi personeline gerekse gemiyi ziyaret etmek isteyen Kıbrıslı Türklere gerekli kolaylığı göstereceği de bildirilir. Gemiyle ilgili olarak Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılan açıklamada ise geminin 3.850 ton olduğu, gemide Deniz Harp Okulu Erkan Başkanı Yarbay Sami Gültay’la beraber 27 Temmuz 1938-20 Ağustos 1938 döneminde Deniz Gedikli Erbaş Hazırlama Mektebi Müdürü Yarbay Hilmi Gökbaray’ın da bulunacağı, 4-26 Haziran 1938 döneminde gemide bulunacak olan Genelkurmay Başkanlığı temsilcisi Binbaşı Emin İlker’in de Mersin’den trenle Ankara’ya döneceği belirtilmektedir.⁵³ Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi çakmak imzasıyla Dışişleri Bakanlığına gönderilen resmi yazıda da geminin yapacağı seyahat ve personel hakkında ayrıntılı bilgi verilir.⁵⁴

“1- Hamidiye mektep gemisi bu sene ilişik program üzere yabancı sulara seyahat yapacaktır.

2- Bu seyahate gemide bulunacak subay talebe ve deniz talebesi ile öğretmenleri ve gemi mürettebatı listesi bağlıdır.

3- Kurslar talimatı üzere kursları ve sahil tanma kursu bu seyahate iştirak edeceklerdir.

⁵³ BCA.030.10.62.415.8.

⁵⁴ BCA.030.10.62.415.8.

4- Mektep gemisinin bu seyahat için hazırlıklarının zamanında tamamlanmasına buyruklarını Milli Müdafaa Vekâleti'nden,

5- Mektep gemisinin uğrayacağı limanlar için mensup buldukları yabancı devletlere malumat verilerek alınacak neticenin bir an evvel bildirilmesini Hariciye Vekâleti'nden saygı ile dilerim.

6- Milli Müdafaa Vekâleti'ne ve Hariciye Vekâleti'ne arz edilmiş, bilgi olarak Donanma Komutanlığı'na ve Deniz Harp Okulu Komutanlığı'na yazılmıştır.”

Hamidiye okul gemisinin Kıbrıs adasına da uğrayacağı ve Mağusa limanında demirleyeceği haberi Kıbrıs Türk basınında da geniş yer bulur;⁵⁵

“Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin ilk deniz okulu Hamidiye zırhlısı önümüzdeki Pazartesi günü Mağusa limanında bulunacaktır. Avukat Bay M. Zeka'nın gazetemize vaki olan beyanatından anlaşılıyor ki Mağusa'da Hamidiye subaylarını karşılamak ve ağırlamak için esasi tertibat alınmıştır. Komiser Mr. Montaqü ile Bay Zeka arasında kararlaştırılan tertibata göre misafirler şerefine Mağusa Türk Ocağı namına Glassa'da bir ziyafet verilecektir. Bundan başka Türk Konsolosu Bay Ekrem Arar dün Mağusa'ya giderek Komiser Mr. Montaqü ile görüşmüş ve misafirlerin karşılanması ve ağırlanması meselesi etrafında müzakerede bulunmuşlardır. Öğrendiğimize göre Türk konsolosu Türk denizcileri şerefine Lefkoşa'da 200 kişilik bir ziyafet verecektir. Bu ziyafette Hamidiye bandosu hazır bulundurulacak ve türlü havalar çalarak ziyafete iştirak edenleri eğlendirecektir.”

Kıbrıslı Türkler, Türkiye'den Hamidiye isimli eski bir harp gemisinin adaya geleceği ve Mağusa limanında demirleyeceğini duyar duymaz Karpaz'dan Baf'ra, Limasol'dan Larnaka'ya adanın dört bir yanından akın akın Mağusa'ya gidebilmenin telaşına kapılırlar. Hamidiye gemisini Mağusa'da ziyaret edenler arasında bulunanlardan birisi de Kemal Aşık isimli Kıbrıslı gazetecidir;⁵⁶

“Hamidiye ismini her duyduğumda 1938 yılının sıcak bir yaz gününün heyecanını yaşarım. Daha o zaman 12 yaşında çocuk denecek yaşta idim. Hamidiye'nin Mağusa limanını ziyaret edeceği haberi duyulduğu anda Kıbrıs Türk'ü hazırlığa başlamıştı. Hamidiye'nin şahsında anavatanını görecek, ay-yıldızlı bayrağına olan özlemini giderecekti... Hamidiye gemisinin geleceği gün hala daha belleğimde taptaze. O zaman şimdiki kadar taşıma aracı yoktu. Bu nedenle Mağusa'ya gitmek için araç bulanlar çok şanslı sayılıyordu. Ama araç yokluğu Kıbrıs Türk'ünün limana dökülmesine, kısa bir süre için olsa bile Türk bayrağını gururla seyretmesine engel olamamıştı. Heybesine ürettiği meyveleri dolduran köylü eşeğine binerek Mağusa'nın yolunu tutmuştu. Ama bu olanaktan yoksun olanlar da vardı. Sepetini yumurta doldurmuş, o sıcak

⁵⁵ Söz, 18 Haziran 1938'den aktaran Ergin M. Birinci, *M. Necati Özkan (1899-1970)*, Cilt I, Necati Özkan Vakfı Yay., Mayıs 2001, İstanbul, s. 233

⁵⁶ Kemal Aşık, “Hamidiye Olayı”, *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Sayı 4, Mart 1988, Lefkoşa, s.39.

yaz gününde Mağusa'nın yolunu tutmuştu. O zaman şimdiki kadar bolluk yoktu. Ulusa ve bayrağa bağlılık, büyüğe saygı, küçüğe sevgi vardı. İnsanlar birbirlerini severler, birbirlerine yardımcı olurlardı. Yokluk içinde yaşamakla beraber mutlu idiler. Vatan, millet, bayrak ve özgürlük özlemi onlara yaşama gücü veriyor, özgür bir gelecek için çalışma arzularını kamçıyordu. Ayakkabımız yoktu. Ama bu, yazın o sıcak gününde sıcak asfaltta yürüyerek Mağusa'ya gitmemize engel oluşturmadı. Hala daha hatırlıyorum. Trikomo (Yeni iskele)'yu geçmiş gidiyordum. Yardımsever bir aile durmuş, beni arabasına almıştı. Çocuk olduğum için kimliklerini sorup öğrenememiştim. Allah o ailenin ölümlerine mağfiret, hayattakilerine sağlıklı ömürler versin..."

Geminin Mağusa ziyareti Türk gazetelerine "Bahriyelilerimiz Kıbrıs'ta çok parlak merasimle karşılandı. Rıhtım ve civarındaki kalelerin üzerinde biriken kesif kalabalık..."⁵⁷ ifadeleriyle yansır. Bu arada Şimendifer İdaresi de özellikle Lefkoşa-Mağusa hattında yapılan sefer sayısını arttırmak suretiyle bu hatta iki sefer işleteceğini duyurur ve böylece Kıbrıslı Türklere kolaylık sağlar. Hamidiye eğitim gemisinin adayı ziyaret edeceğinin öğrenilmesinin ardından İngiltere Sömürgeler Bakanlığı da harekete geçer ve Kıbrıs Valisi H.R. Palmer'den bilgi ister;⁵⁸

"Efendim,

Türk Deniz Kuvvetleri'ne bağlı deniz eğitim gemisi Hamidiye'nin 20 Haziran'dan 22 Haziran'a kadar Kıbrıs'ı ziyaret etmesi hususunda sizi bilgilendirmekten ve bu ziyaretin mahalli milli hislerin üzerinde bırakacağı etkiyle ilgili olarak aşağıdaki tespitlerimi sunmaktan bahtiyarlık duyarım.

Hamidiye'nin Kıbrıs sularında kalması sırasında ortaya çıkan son olaylarla ilgili izahatım bugün tarihli ve 267 sayılı mektubumla size iletilmiştir. Bu ziyarete karar verildiğine dair aldığım ilk ve tek resmi haber 23 Mayıs ve 51 sayılı telgrafımla cevaplandığı 21 Mayıs ve 51 sayılı yazımda bulunmaktaydı. O tarihte Hamidiye'nin ziyaretinin planlandığı adada bilinen bir durumdu ve haber Söz ve Ses adlı iki mahalli Türkçe gazete tarafından coşkuyla, hainane ve kısıtlamaya uğramadan yayımlanmıştı. Sık sık uyarılmalarına rağmen bu gazeteler, bir süre önce Evkaf Dairesi'ne yapılan saldırılar ve 'Anavatan (Türkiye anlamına gelmektedir.), Atatürk'ümüz' gibi ifadelerin tahrikkâr kullanımıyla beraber Türk milliyetçiliği propagandası konusunda müptela olmuşlardır. Hükümet aleyhindeki bu gazetelerin gerçekte, gazetelerin bir miktar dağıtım yapıldığı Türkiye'de, Kıbrıs'taki İngiliz idaresinin Türkiye ve Türk Cumhurbaşkanına muhalif bulunduğu, başka sebeplerin yanında ayrıca bu geminin ziyaretinden kısa bir süre önce bu zarar verici saldırıların devam ettiği bir dönemde Sömürgeler Bakanlığı yetkililerince her iki gazetenin 'Gazete, Kitap ve Matbuat Kanunu' çerçevesinde sansüre tabi tutulacağı hususunda Türkiye'de son derece zararlı ve tamamen yanlış bir hava yaratmaya çalışıldığı da tahmin edilmektedir. Özellikle son zamanlara

⁵⁷ Tan, 24 Haziran 1938. Ayrıca bkz. Ulus ve Son Posta, 24 Haziran 1938.

⁵⁸ Kıbrıs Valisi tarafından 24 Haziran 1938 tarihinde gönderilen E 4725/2726/44 kayıt numaralı, 90437/38 no.lu, 11 Ağustos 1938 tarihli yazı. PRO. FO.371/21935.

kadar Kıbrıs'taki milliyetçilik hareketinin gazetecilikle uğraşan siyasilerin küçük bir bölümünden fazlasının tamamen şahsi menfaatleri uğruna Kıbrıs hükümetinin Türk toplumuna yönelik siyasetine saldırmaya kalkıştıkları tahmin edilememiştir. Bu etkinin izleri özellikle geçen yaz Türk Lisesi yönetimine karşı olan eleştirilerde ve Anadolu'da bir El Dorado peşinde, göç kısıtlamalarından kurtulabilmek amacıyla Akdeniz'i teknelerle tehlikeli bir şekilde geçmeye çalışan bir sürü yetişkin işsiz beyhude girişimlerinde gözlemlenmiştir.

Türk milliyetçilik hareketinin en son ve daha ciddi bir çehresi Kıbrıs adasını ansızın Türkiye'ye dahil etme ve Atatürkçülüğe yönelme şeklinde gerçekleşmiştir. 4 Haziran tarihli gizli yazımın dokuzuncu maddesinde bu konu irdelenmiştir. Esasında Kıbrıs adasında Rumca ve Türkçe konuşan toplumlar arasında ortak çıkar veya amaç yoktur ve sizin de bildiğiniz üzere Ortodoks muhalefetinin yoğun ve sürekli karşı koymasının üstesinden gelebilmek için hükümete yetki de verilmiştir.

Hükümete karşı kinleri çok yoğun, ayrıca ırk ve din konusundaki tereddütlerinin üstesinden gelebilecek birileri tarafından yönetilen Müslüman ve Ortodoks topluluklarını birbirinden ayıran genel görüntü ve yaratılıştaki temel farklılık, devlet politikasının temelini birlikte saldırmalarıyla yok edebilecekleri veya en azından tehdit edebilecekleri genel anlamda kabul edilecek olursa, ciddi bir sorun teşkil edecektir. Kıbrıs Türk toplumunun büyük bir çoğunluğunun günlük faaliyetlerinden uzaklaşarak Hamidiye eğitim gemisinin adayı ziyaretiyle ilgilenmeleri Kıbrıs Türk ulusal bilincinin harekete geçmesi tehlikesini doğurmuş, ayrıca daha geniş siyasi özgürlükler ve devlet hizmetlerinden faydalanma konusunda Kıbrıs'ın genel özelliklerine uygun temel soruna da bir ışık tutmuştur.

'Siyasi özgürlükler' ifadesini kasten kullanıyorum çünkü birey olarak Kıbrıs'ta yaşayanların (Türklerin) 1878'deki İngiliz devrinden bu yana zorlama, tehdit ve baskı olmadan şahsi hürriyet ve serbestisini kullandığına inanıyorum ve ben de bunun için söz verdim. Çeşitli kurum ve kuruluşlar, köylüler ve diğer insanlar tarafından devlete doğrudan ulaşabilme şu anda Yasam Meclisi döneminden çok daha kolaydır. Öte yandan yukarıda da arz ettiğim Kıbrıs'a has genel özellikleri tanımlamak zor olmakla beraber iklim şartları yanında iktisadi ve toplumsal imkânların ve küçük çapta da olsa eski bir gelenek olarak fesat ve hilenin bu küçücük adanın genel şartlarının ayrılmaz bir parçası olduğudur. Bu durum son derece aktif, bencil ve sıkı bir ırk bilincinin karmaşık bir görüntüsüdür. Uzaktan yönetilen bir insan ahlâk konularıyla uğraşan, insan avcılığı yapan birisi tarafından kolayca etkilenebilir; ancak sorunlara çözüm bulamayan, sıkı çalışma, gayret ve sebat isteyen bir yönetici tarafındansa daha az etkilenir. Bu Türklerle ilgili durum yabancı bir güce karşı olarak her türlü mantıklı girişimin de dışına çıkmak suretiyle mahalli yetkililer tarafından bazen önemi açısından abartılır ve çirkin veya keyifsiz bir durum öyle kendiliğinden olur.

Öte yandan Hamidiye ile ilgili durum ise herhangi bir problemle karşılaşmamak maksadıyla Kıbrıs'taki hükümet veya ilgili bakanlıklarca alınan ve bu geminin Kıbrıslı Türklerden ziyade hükümetin bir misafiri olmasıyla ilgilidir. Burada başyargıcın bir Türk olması gerçeğinin de desteklediği bu duruma uygun hareket maalesef mümkün olamamıştır. Bu durum Kıbrıs'taki Türk toplumu arasında herhangi bir sorun yaşanmasından bu durum çok daha kaygı vericidir. Şu an itibarıyla bu ziyaretin ardında kalan Türk milli his çöküntüsünün ne kadar büyük olduğunu anlamak şüphesiz kolay değildir. Fakat belki de Türk savaş gemileriyle yapılan bir dizi ziyaret bu hükümette belki de katlanarak büyüyen bir memnuniyetsizliğe sebep olacaktır.

Öte yandan, bu konu üzerinde duran Yunan hükümeti de Kıbrıs'a bir savaş gemisi göndermeyi teklif edecek olursa bunun sonuçları hakikaten çok ciddi olacaktır. Bütün bunlardan dolayı bu tür ziyaretlerin gelecekte de olabileceği ihtimaline karşılık hükümetin bu konuda erken haber alabileceğine eminim. Böyle olacak olursa bu tür ziyaretler yıllar içinde halkın huzurunu bozabilir ve Kıbrıs'taki uyum da zarar görebilir.”

20 Haziran 1938 günü saat takriben 14.30 sularında Mağusa Limanı'na giren ve orada demir atan Hamidiye gemisini Kıbrıs Türk kaynakları 5.000 civarında, Rum kaynakları ise 4.000 civarında Kıbrıslı Türk'ün beklediğini belirtir. Kıbrıs Valisi Palmer ise resmi raporunda bu sayıyı 4.000 olarak belirtir. Geminin demir atmasının ardından gemi bandosu tarafından İngiliz Ulusal Marşı çalınır ve gemi komutanı başkanlığındaki bir heyet Mağusa İngiliz Komiseri'ne bir nezaket ziyaretinde bulunurlar. İngiliz Ulusal Marşı gemi bandosu tarafından çalınırken susmayı tercih eden Kıbrıslı Türkler İstiklal Marşı söylenirken ise var güçleriyle marşa katılmayı tercih ederler. Aynı gün saat 17.00-19.00 arasında İngiliz Kulübü'nde ağırlanan Türk askeri personeli daha sonra onurlarına verilen bir yemeğe iştirak ederler. İngiliz idaresi bütün bu gelişmeleri yakından takip ederken bir yandan endişeli ve sıkıntılı bir bekleyiş içerisine de girerler. Yukarıda belirtilen yazıdan da anlaşılacağı üzere özellikle Hamidiye'nin adaya gelmesinin ardından ilk defa askeri bir Türk gemisiyle ve askeri personelle karşılaşan Kıbrıslı Türkler coşkun sevinç gösterilerine başlarlar ve Türkiye ve Mustafa Kemal Atatürk lehine tezahüratlar sokakları inletmeye başlar. O güne kadar adada eşine pek rastlanmamış bir coşku içerisinde önce limana, daha sonra da Türk askeri personelinin bulunduğu farklı yerlere gitmek suretiyle aynı coşkuyu oralarda da devam ettiren Kıbrıslı Türkler İngiliz idaresinin şaşkınlığına karşılık herhangi bir olaya ve taşkınlığa müsaade etmezler ve son derece olgun bir davranış sergilerler. Adadaki İngiliz idaresi ise bu durumdan hiç de memnun değildir ve bu faaliyetleri kışkırtıcı bulmakta, sorumlu olarak da Söz ve Ses gazetelerinde son dönemde yayımlanmakta olan haberleri ve yazıları göstermektedir. Özellikle Kıbrıs Valisi Alan Palmer geminin limanda bulunduğu süre zarfında Kıbrıslı Türklerin gösterdikleri ağırbaşlı tutumu teslim etmekle beraber coşkun tezahürat arasında “Yaşasın Anavatan, Yaşasın Atatürk.” Şeklinde atılan sloganlardan son derece tedirgin olur ve belki de uzun yıllardan beri ilk defa Kıbrıs'a gelen böyle bir gemiyi görebilmek için binlerce Kıbrıslı Türk'ün Mağusa'ya akın etmesi karşısında şaşkınlığını da gizleyemez. Aynı

mektubun devamında Kıbrıs Valisi Palmer konuyla ilgili ilave bilgiler verir ve Hamidiye gemisinin ziyaretiyle ilgili sıkıntıları da aktarır;⁵⁹

“24 Haziran tarihli ve 267 sayılı yazıma ilgi vermektan, ayrıca Ankara’daki İngiltere Büyükelçisi’ne gönderdiğim Cumhuriyet gazetesindeki yarı resmî mektubun ektaki suretini size de göndermekten şeref duyuyum.

Kıbrıs’ta Türk kaynaklarından sağlanan paralarla desteklenen milliyetçilik hareketinin ulaştığı noktanın ne olduğunu belirlemek son derece güç bir sorun halindedir. Bununla beraber Kıbrıs’taki Türk konsolosluğunun adada Atatürkçü hareketin yayılması için parasal destek sağladığı ve hükümete karşı harekette bulunan Türk toplumu arasında bu tip davranışların cesaretlendirilmesinde konsolosluk ve maiyetinin balıca sorumlu olduğuna inanmak için makul sebepler bulunmaktadır. Her ne kadar bu durum ispat edilemezse de bu unsurlar içinde, konsolosluk kaynaklarından ayda 18 Sterlin alması kararlaştırılan Söz gazetesi de bulunmaktadır.”

Hamidiye mektep gemisinin Akdeniz’de çıkacağı geziyle ilgili olarak hazırlık yapan Türk Dışişleri Bakanlığı da bu konuda hazırladığı bir raporu bizzat Dışişleri Bakanı imzasıyla Başvekalete gönderir;⁶⁰

“Genelkurmay Başkanlığı’ndan alınan örneği bitişik yazıda Hamidiye mektep gemisinin 16 Mayıs 1938’de Haydarpaşa’dan hareketle melfuf program mucibince bazı ecnebi devletlerin sularına seyahat ve 7 Temmuz 1938’de Bodrum’a avdet edeceği bildirilmekte ve geminin ecnebi limanlarına uğrayabilmesi için bu limanların ait buldukları devletlere malumat verilmesi hususunda Vekâletimizin delaleti rica olunmaktadır.

Geminin uğrayacağı limanların ait bulunduğı devletlerden mutad olan izinlerin istenilmesine teşebbüs edebilmek için bu ziyaret meselesi hakkındaki yüksek emirlerinin Vekâletimize tebliğine müsaade buyrulmasını rica ederim. Aynı zamanda seyahat programında dikkat nazarımıza çarpan bazı noktalara dair atideki mülahazaların arzına lüzum hissölundu;

a)Hamidiye’nin uğrayacağı limanlar meyanında Hayfa’da malum olduğu üzere Palestin’de Araplarla Yahudiler arasındaki münaferet yüzünden çıkan birçok kargaşalıklar devam etmektedir. Bu mıntıkada asayişe tamamıyla teessüs etmiş nazarıyla bakılamaz. Böyle bir zamanda bir harp gemimizin Hayfa Limanı’nı ziyareti Arap ve Yahudi davasını güden taraflardan biri veya diğerinin nümayişine vesile olabileceğı hatıra gelmektedir. Bu ise gerek hükümetimiz ve gerekse mandater devlet olan İngiltere hükümetince elbette arzu olunmayacak bir keyfiyettir.

b)Programda İskenderun Limanı’nın da dahil olduğu görüldü. Hatay’ın Milletler Cemiyeti’nce hazırlanan statüsünün 22. maddesinin 1. fıkrasında ‘Silahlı kara, deniz ve hava kuvvetlerinin idame ve tahşidi ve hatta

⁵⁹ PRO. FO.371/21935.

⁶⁰ BCA.030.10.62.415.8

transit maksadıyla olsa da herhangi bir sebeple bu gibi kuvvetlerin idhali memnudur.’ denilmektedir. Filhakika Hatay’da elyevm Fransız mandası devam etmektedir. Şu kadar ki statünün manda idaresiyle telifi kâbil olduğu nispette tatbik edilmesi yine statüde derpiş edilmektedir. Bu kayda rağmen manda idaresinin müsaadesini istihsal ederek bir harp gemimizi oraya göndermek initiativenin tarafımızdan alınması mahzurdan salim değildir.

Şu hale nazaran Hamidiye’nin bahis mevzuu seyahati tensip buyrulduğu takdirde Hayfa ve İskenderun limanları ziyaretlerinin programdan çıkarılmasının muvafık olacağını derin saygularıyla arz ederim.”

Aynı konuyla ilgili olarak ve İngiltere tarafından hazırlanan aynı tutanağın devamında Kıbrıs Valisi Palmer, İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi Sir Percy Loraine’e hitaben 30 Haziran 1938 tarihli ve “Sevgili Loraine” başlıklı bir mektup da gönderir,⁶¹

“Hükümete sıkıntı yaratan bir konuda bana yapabileceğin herhangi bir yardıma müteşekkir kalacağım. Bildiğin gibi Kıbrıs’ta birkaç yıldır Enosis taraftarları çoğalmakta ve milliyetçilik akımları da gizli bir şekilde gelişmekte olduğu görülmektedir. Bu durum 1931’deki sorunlarımızdan kaynaklanmaktadır. Adada nüfusun yaklaşık olarak beşte birini oluşturan Kıbrıslı Türkler daha önce Rum Ortodoks mücadelesine karşı hükümeti desteklemişti. Son dönemlerde Kıbrıslı Türkler arasında ortaya çıkan hükümet aleyhtarı davranışlar gazeteci siyasetçiler ve küçük bir çevreyle sınırlı kalmıştı. Şahsi çıkarları için veya meşhur olma sevdasıyla kıskırtılan bu kişiler Türk toplumuyla ilgili olarak Kıbrıs hükümetinin politikalarına saldırmaya ve ortamı son derece zararlı bir şekilde Türkiye’deki Atatürkçü ortamla karşılaştırmaya kalkmışlardır. Türkçe olarak basılan iki gazete Söz ve Ses (Ses gazetesi sahibinin vefatından sonra yayını durdurmuştur.) bu toplumun sözcüleri olmuş ve uzun süre Evkaf Dairesi’ne yapılan saldırılar ve ‘Anavatan’ (Türkiye için söyleniyor.) ve ‘Atatürk’ümüz’ ifadelerinin kullanımı ile birleşen Türk milliyetçilik hareketine kendilerini bahşetmişlerdir. Hükümet aleyhindeki bu gazetelerin gerçekte, gazetelerin bir miktar dağıtım yapıldığı Türkiye’de, Kıbrıs’taki İngiliz idaresinin Türkiye ve Türk Cumhurbaşkanı’na muhalif bulunduğu, başka sebeplerin yanında ayrıca bu geminin ziyaretinden kısa bir süre önce bu zarar verici saldırıların devam ettiği bir dönemde Sömürgeler Bakanlığı yetkililerince her iki gazetenin ‘Gazete, Kitap ve Basılı Yayın Kanunu’ çerçevesinde sansüre tabi tutulacağı hususunda Türkiye’de son derece zararlı ve tamamen yanlış bir hava yaratmaya çalıştıkları da tahmin edilmektedir.

Hamidiye eğitim gemisinin ziyaretiyle ilgili olarak bu milliyetçilik duygularının ne dereceye kadar ilerleyebileceği konusunda bir takım ipuçları veren bir polis haberinin suretini de ekte sunuyorum.

---

⁶¹ PRO. FO.371/21935.

Türk Deniz Kuvvetleri'nin adayı ziyaretinden kısa bir süre önce, 24 Mayıs ve 7 Haziran tarihli Türk gazetesi Cumhuriyet'in yayınlarında özetlerini ekte gönderdiğim iki makale dikkatimi çekmiştir. Bu iki makaleden ilkinin esasında Türkiye'den kaynaklanmış gibi fakat Kıbrıs'ta yazıldığını ve mahalli bir gazetede çoğaltıldığını, ikinci makalenin de benzer bir kaynaktan geldiği intibasının çok yüksek olduğunu gösteren kanıtlar söz konusudur. Cumhuriyet gazetesi Kıbrıs'ta dağıtımı çok olan önemli bir gazetedir ve bu tip propagandaların önüne geçilebilmesi için acilen tedbir alınması gerekmektedir. Bu durum, gazetenin ülkeye sokulmasının kurul kararıyla yasaklanması önerisiyle Yasama Kurulu'na havale edilmiştir.

Türk hükümetinin yarı resmi bir kuruluşu olan bu gazeteyi yasaklamadan önce, Kıbrıs hükümetine karşı yapılan son derece gereksiz bu duruma karşılık olacak bazı adımların atılabilmesi amacıyla size yazıyorum. Türk hükümeti şüphesiz Türkiye ile Kıbrıs arasında mevcut iyi ilişkilerin yara almasına müsaade etmeyecektir. Türk ve Kıbrıs hükümetlerinin arasını açmaya çalışan ve yanıltıcı bir ortam yaratanlar ise kötü niyetli birkaç kişiden ibarettir.”

Hamidiye deniz gemisinin Kıbrıs ziyareti her ne kadar İngiltere tarafından memnurlukla karşılanmış gibi gösterilse de esasında Lefkoşa-Atina-Ankara üçgeninde diplomatik faaliyetler ve yazışmalarda hız kazanmıştır. Kıbrıs Genel Valisi Palmer tarafından kaleme alınan bu yazıda sözü edilen Cumhuriyet gazetesi çıkışlı 24 Mayıs 1938 tarihli ilk yazı “Kıbrıs Türkleri Zelzele Felaketzedeleri İçin İane Topluyor.” başlığını taşımaktadır.⁶²

“Anayurdumuzda çok büyük bir acıya sebep olan zelzelenin Kıbrıs Türkleri üzerinde açtığı yaranın derinliğini hiçbir kalem ölçemez. Her tarafta kurulan iane komiteleri haftalardan beri Kıbrıs Türklerinin coşkun hamiyetlerinin maddi ifadelerini toplamakla uğraşiyor. Denilebilir ki yakın zamanlarda hiçbir acı bu kadar yüksek heyecan ve mana derinliği doğurmadı. Buna, yaptıkları geniş iane kurumları ile başpiskoposundan en küçük çocuğuna kadar Yunanlı yurttaşlarımızın gösterdiği kara gün dostluğunu da katarsanız bizim ne kadar yüksek bir duygu ve ne kadar derin bir seziş istiğrakı içerisinde yüzdüğümüzü tahmin etmek açık ve kolaydır. Ahenk, renk ve mana dolu olan bu tablonun yalnız kara bir noktası var; Kıbrıs'taki Türklerin hem dini hem de cismani biricik müessesesi olan Türk Evkaf Dairesi ve onun başında olanlar derin bir hareketsizlik gösteriyor. Yunanlı yurttaşlarımızın başpiskoposu yukarıda söylediğim his ve heyecanımı açıkça haykırdığı halde. Kıbrıs Türk Evkaf müessesesi demek yalnız atalarımızın vakfettiği malları idare eden demek değil, daha fazla, Kıbrıs Türklerinin riyasetini, hukuki ve dini bütün kurumlarının mihrakını teşkil ediyor. İşte böyle bir otoritenin bizim bu hareketimizde önyak olması lazımken ve o renk, ahenk ve heyecan tablosunun en kuvvetli çizgisi olmak icap ederken bilakis o tabloda aksi mana taşıyan bir şey oluyor. Kıbrıs Türkleri anayurttaki zelzelenin acısı ile kan ağlayarak iane vermeye koşarken Başpiskopos bütün

⁶² Cumhuriyet, 24 Mayıs 1938

yunanlı yurttaşlarımıza ve kiliseler Anadolu'daki zelzele felaketzedelerine yardım için beyannameler gönderirken Evkaf'ımız da dini mahzuru olduğunu söyleyerek bütün bunların Arapça olmasını emreden tamimler çıkarıyor. Kıbrıs Türkleri felakete uğrayan kardeşlerimize canla başla yardıma devam ediyorlar ve edeceklerdir. Çünkü onlar her ne olursa olsun bir hamiyet ve heyecan anıtı yaratmaya ant içtiler.”

Söz konusu yazıda geçen “Yunanlı yurttaşlarımız”, “anayurdumuzda çok büyük bir acıya sebep olan”, “bizim ne kadar yüksek bir duygu ve ne kadar derin bir seziş istişğraki içerisinde yüzdüğümüzü”, “Vakıf demek yalnız atalarımızın vakfettiğı malları idare eden değil” gibi ifadeler Vali Palmer’in da yazısında belirttiğı üzere bu yazının Kıbrıs kaynaklı olarak yazıldığı ihtimalini yükseltmektedir. Anadolu’da Milli Mücadele’nin devam ettiği dönemde Sivas’ta yayımlanmaya başlayan İrade-i Milliye gazetesi gibi bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından çıkartılması istenilen ve teşvik edilen ve daha sonraki süreçte devletin bir nevi resmi gazetesi haline gelen Cumhuriyet gazetesinin İkinci Dünya Savaşı öncesinde Hatay sorununun belki de Türkiye ile Fransa arasında en gerilimli günlerini yaşadığı bir süreçte Anadolu toprakları dışında yaşayan Türklerle ilgili olarak deprem yardımlarını sebep göstererek de olsa bu şekilde yayımlar yapması düşündürücüdür. Öte yandan egemen olduğu sömürgelerde milliyetçilik kavramının ortaya çıkmasını hiç istemeyen İngiltere Kıbrıslı Türklerin anavatan Türkiye ile kaynaşması ve bir dayanışma içerisine girmesinden de rahatsızlık duymaktadır. 20 Nisan 1938 tarihinde Kırşehir ve bağı ilçeleriyle köylerinde başlayan ve büyük yıkıma neden olan depremin ardından⁶³ öncelikle Ankara, Yozgat, Çorum, Tokat ve Kayseri başta olmak üzere bazı şehirlerin etkilenmesi, özellikle Kırşehir yöresinde depremin daha sonraki günlerde de artarak devam etmesi ve Mayıs ayı ortalarına kadar sarsıntılarının sürmesi nedeniyle hayat Anadolu coğrafyasında yaşanmaz hale gelir.⁶⁴ Okullar tatil edilir, devlete ait kurum ve kuruluşlar deprem nedeniyle iş yapamaz olur. İnsanlar çadırlarda veya sokaklarda geceyi geçirmek zorunda kalır. Bunun sonucunda bütün Türkiye’de depremden zarar görenlere yönelik olarak yardım kampanyaları düzenlenir ve bu seferberlikte Türk basını başı çeker. İşte tam bu aşamada Kıbrıslı Türklerin de depremden zarar görenlere yardım etmeye başlaması İngiltere’de rahatsızlık yaratır.

İngiliz idaresi adada daha 20 Mayıs 1938 tarihli yazının şokunu atlatamadan gazetede Yunus Nadi imzalı ikinci bir yazı daha yayımlanır. 7 Haziran 1938 tarihli bu yazıda Yunus Nadi “İmparatorluktan Dökülüp Kalan Türkler” başlığıyla Kıbrıslı Türklerden de söz eder. 20 Mayıs tarihli olan yazıda Kıbrıslı Türklerin kendi iç sorunları ve Evkaf İdaresi’nin duyarsızlığı konusunda eleştirilerde bulunan Cumhuriyet gazetesinde bu sefer doğrudan Kıbrıs adasının bir gün Türk idaresine geçmesi gibi son derece cüretkâr ifadeler de kullanılır;⁶⁵

“...Kıbrıs Türkleri... Gayet iyi insanlar, hür bir idare altında mümkün olduğu kadar iyi bir hayat geçirmek için çalışıp gidiyorlar. Mesela Kıbrıs Türklerine göstereceğimiz alakadan günün birinde bu adayı Türk

⁶³ Tan, 20 Nisan 1938

⁶⁴ Cumhuriyet, 30 Nisan 1938.

⁶⁵ Cumhuriyet, 7 Haziran 1938.

idaresine geçirmeyi istihdaf etmek gibi bir düşünce bulunamayacağını izaha hacet yoktur. Bize, o halde Kıbrıs Türkleri ile neden alakadar oluyorsunuz denilemez. Cevabı çok basittir. Çünkü onlar kanları kanlarımızdan olan Türklere. Başka ne sebep arıyorsunuz? Kıbrıs Türkleri ile alakamızın bundan ibaret olan mahiyetinin hangi şekillere taalluk edebileceğine gelince, biz sadece Kıbrıs Türklerinin müterakki dünya hayatına adım uydurmakta ağabeyleri olan Cumhuriyet Türkiye'si Türklerine imtisal etmelerini isteriz. İmparatorluktan ayrılan yerlerdeki bütün Türkler gibi Kıbrıs Türkleri dahi şimdiye kadar mahiyeti daha ziyade dini olan cemaat teşkilatı dairesinde idare olunuyorlar. Bundan dolayı kendilerini asla ayıplamıyoruz. İnkılâpçı Cumhuriyet Türkiye'si dahi mukaddes bir keyfiyet olan dini dünya işlerinden ayrıralı daha on beş yıl oldu olmadı gibi bir şeydir. O zamana kadar biz dahi milliyeti biraz, hatta birçok dinle karıştırıyorduk. Şimdi ise vicdan hürriyeti umumi kaidesi içinde dinlere de hürmetkâr olmakla beraber milliyetçiliğin müstakil bir şuur olması lazım geldiğine inanıyoruz. Müftü Efendi camileriyle cemaatleriyle meşgul oladursun münevver Türk gençliği her yerde milli varlığın yükselmesini modern ve şuurlu bilgilere istinad ettirecektir. Misal diye aldığımız Kıbrıs Türklerinde ileri anlayışlı böyle bir kültür, hayat ve hareketini görmek ve onların içtimai hayatlarının her safhasında bu yepyeni kültürle yükseldiklerini öğrenerek memnun ve münşerih olmak isteriz. Ve bunu yalnız Kıbrıs Türklerinde değil İmparatorluktan ayrılan yerlerin hangisinde ve nerelerinde Türkler varsa hepsinde aynı yeni hayatın uyanıp yürümeye başladığını biran önce görmek en samimi emellerimizin ilklerindedir. Ağabey vaziyetinde Cumhuriyet Türkiye'si Türklerinin mesut vaziyetleri kendilerine İmparatorluktan dökülüp kalan diğer Türk kardeşlerimizin hal ve şanları ile talihleri ile alakadar olmak vazifesini yükselttiğini dahi ilave edelim. Yeni Türk hayatının şiarı şuurlu, müterakki ve mütesanid bir milliyetçilik olacaktır.”

Daha 15. yılını kutlayan genç Türkiye Cumhuriyeti devletinin “uzakta olsunlar, yakında olsunlar” dış Türklerle ilgilenmesi ve onlara ağabeylik yapmasını isteyen yazıda ayrıca “tasfiye oluna oluna nihayet Türklük Türkiye'sinde karar kılındığından” bahsedilerek Kıbrıslı Türklerin daha ziyade dini kurallar üzerine oturmuş Evkaf idaresince yönetilmeye çalışıldığı belirtilerek Türkiye'de de din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılmasının sadece 15 yıllık bir mazisi olduğuna dikkat çekilir. Yazıda altı çizilerek belirtilen bir husus ise Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerle ilgilenmesinin hiçbir siyasi amaç ve hedefe yönelik olmadığı, bütün bunların sadece kültürel gayelerle dolu olduğudur. Hamidiye okul gemisinin Akdeniz seferine çıktığı, Hatay'a ve Kıbrıs adasına da uğrayacağı bir dönemde Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan bu yorumlar Türkiye Cumhuriyeti devletinin özellikle Hatay ve Kıbrıs odaklı hedefleri konusunda daha önceden planlanmış bir kurgunun parçası olduğunu işaret etmektedir. Öte yandan Milli Müdafaa Vekâleti tarafından Başvekalet Yüksek Makamına gönderilen bir resmi yazıda da geminin Akdeniz'de yapacağı seyahatle ilgili olarak ortaya çıkacak zorunlu masraflar konusunda bilgi aktarılır;⁶⁶

⁶⁶ BCA.030.10.62.415.10

“Hamidiye mektep gemimiz 16 Mayıs 1938 tarihinde İstanbul’dan hareketle Karadeniz’de Burgaz, Köstence, Sulina ve Akdeniz’de Suda, İskenderiye, Mağusa, Rodos yabancı devlet limanlarını ziyaret edecektir. Bundan evvelki senelerde İngiltere, Malta, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya sahillerine seyahat yapan diğer gemilerimiz subay ve eratıyla bu yabancı limanlarda sahile çıktıklarında yapmaya mecbur kaldıkları birçok zaruri masrafları karşılamak, bilhassa ecnebi subay ve erlerinin ikramlarına mukabele edebilmeleri için kendilerine muayyen miktarlarda mesture tahsisatınızdan zaruri masraf olarak kıymetli yardımlarda bulunulmuştur.

Bu hususun önlenmesi için ecnebi memleketlere gönderilen subaylara verilen ikamet, seyahat yevmiyelerinin yarısının bundan böyle bu gibi seyahatler yapan gemi subaylarına, bu paranın yarısının da erbaş ve erlere verilmesi hakkında 11 Aralık 1937 günlü ve 73756 sayılı tezkeremizle (Bu paraların miktarının muayyen olmamasından) Maliye Vekâleti Masarifi Gayrı Melhuze tertibinden verilmesine dair bir kanun yapılması arz ve teklif edilmiştir. Bu Vekâletçe tetkik edilmekte bulunan teklifimiz henüz kabul edilmediğinden ve kanun da çıkmadığından gemilerimizin ecnebi limanlara seyahati sırasında mürettebatına verilmesi zaruri olan masraflarının temini mümkün kılınmamaktadır.

Hâlbuki Hamidiye mektep gemimizin Genelkurmay Başkanlığı’na yaptırılan bu seyahati hem uzun zaman devam etmesi hem de altı muhtelif ecnebi limanı dolaşması bakımından subay ve eratı için daha maddi müşküller arz etmektedir. Maaşını ailesinin geçim masraflarına inhisar ettirebilen subay, gedikli subay, erbaşlarla esasen cüzi bir para ellerine geçen talebe ve erlerimize sarfına mecbur kalacakları masrafları karşılamak üzere ilişik listede tayin ve tespit olunup tasvibinize arz edilen 15.000 liranın geçen senelerde olduğu gibi verilmesine müsaadenizi derin saygılarımla rica ederim.”

Buna göre gemide görevli olan 25 gemi subayı ve 43 öğrencinin her birine 125 lira olmak üzere toplam 8.500 lira, 4 gedikli subaya 70 lira üzerinden toplam 280 lira, 49 erbaşına 40 lira üzerinden toplam 1960 lira ve 280 er için de adam başı 15 lira olmak üzere 4200 lira verilecektir.

Gemi böylece İskenderiye ve Hayfa üzerinden 20 Haziran 1938 günü Mağusa’ya gelir ve Kıbrıslı Türklerin coşkunu sevinç gösterileri arasında limana demir atar;⁶⁷

“ Türkiye’nin deniz okulu Hamidiye zırhlısı bugün öğleden sonra limanımıza geliyor. Burada alınan tertibata göre kasabamızda Türk Ocağı, Belediye İdaresi ve İngiliz Kulübü tarafından Türk denizcileri şerefine ziyafetler verilecektir. Vapurun kaptanı Bay Necati Özdeniz ile subaylardan mürekkep bir grup yarın (bugün) öğleden sonra Lefkoşa’ya hareket edecek ve Türk Konsolosu Bay ve Bayan Ekrem Arar tarafından Luna Park’ta verilecek partide hazır bulunacaklardır. Luna Park’ta verilecek garden partide hazır

⁶⁷ Söz, 21 Haziran 1938’den aktaran Birinci, a. g. e., s. 234.

bulunmak üzere Bay ve Bayan Ekrem Arar tarafından birçok zatlara davetnameler gönderilmiştir. Bundan sonra denizciler şerefine Kardeş Ocağı tarafından Majik Palas'ta 100 kişilik bir ziyafet verilecektir. Aynı zamanda Türk Spor Kulübü tarafından Jorc Hotel'de yine Türk denizcileri şerefine 40 kişilik bir ziyafet verileceği haber alınmıştır.”

Geminin Akdeniz'deki yolculuğu ve Kıbrıs ziyareti konusunda duyarlı davranan ve bu seyahati yakından takip edenler arasında Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıs Rum basını da bulunmaktadır;⁶⁸

“Her iki memleketin dostları, Hamidiye ziyareti fırsatıyla kendileri için çok değerli olan İngiliz-Türk dostluğunun uyumuş bir halde bulunan Kıbrıs adasına gelmesinden bir iftihar duymuşlardır. Misafir geminin zabıtları ve talebesi bilsinler ki yalnız kendilerini selamlamak için Mağusa'ya akın eden heyecanlı kalabalık değil belki her sınıf halkın her ferdi kendilerine hoş geldiniz diyerek bu itimatsızlık ve şüphe günlerinde pek kıymetli olan iki millet arasındaki dostluğa saygı göstermekle sevinç duymaktadırlar. Dost limanlar, güler yüzler ve sahiden samimi karşılamalar... bir donanmanın yücelmesi için çok güzel anelerdir ve biliyoruz ki Türk denizcisi gelecekte hedefine varacaktır. Demir atacakları her yerde dost limanlar bulmalarını dileriz.”

“Kıbrıs limanlarını ziyaret eden Türk deniz okulu Hamidiye'yi ve içinde seyahat eden Türkiye Cumhuriyeti'nin yarınki savunucuları subaylarla talebeyi derin bir heyecanla selamlarız. Artık Hamidiye kızıl sultanın baskılı yönetiminin vasıtası olmaktan çıkarak yeni doğan bir milletin gençliğinin çeliklendiği, demokrasi ve hürriyet fikirlerini öğreten ve yayan bir okul haline gelmiştir. Kıbrıs halkı Yunan ve Türk güzel adasında yarının Türk subaylarını konuk etmekle büyük bir sevinç duymaktadır.”

Geminin limana demir atmasının ardından ziyarete gidenlerden birisi de o günlerde henüz 10 yaşında bir çocuk olan Nevzat Yalçın olur;⁶⁹

“...Benim henüz 10 yaşında bir çocuk olduğum 1937'de Kıbrıs Türklerinin heyecanını doruğa çıkaran başka bir olay yaşandı. TC Hamidiye mektep gemisinin Mağusa'ya gelişi. Bu büyük boyutlu gerçek bir olaydı. Binlerce Türk adanın dört bir yanından Mağusa'ya akın ediyordu. Anavatan Türkiye'den gelen, Türk donanmasına bağlı Hamidiye ile birlikte o zamanlar Atatürk'ün hayatta olduğu da düşünülürse olayın ardındaki heyecan kaynağı daha iyi anlaşılır. Hamidiye'nin Mağusa'ya gelişinin Kıbrıs genelinde nasıl bir yankı yaptığını, o günlerde Atatürk Türkiye'si ile İngiltere arasındaki sıcak ilişkilerin bir parçası olarak adadaki İngiliz yönetiminin tutumuna dair bilgileri Kıbrıs Türk basınının eski sayılarında bulmak mümkün... O zamanlar enişte rahmetli Ahmet Feridun Bey, Mağusa'da hükümet eczacısıydı. O sayede

⁶⁸ “Hoş geldiniz” başlığıyla Hamidiye'nin adaya gelişini duyuran İngilizce Embros ve “Selam” başlığıyla Rumca yayımlanan Kipriykos Dibos gazetesinden aktaran Söz, 25 Haziran 1938'den aktaran Birinci, a. g. e., s. 237.

⁶⁹ Nevzat Yalçın, *Daha Yeni Daha Yakın*, Bonn, 1991, s. 108-109.

Hamidiye'yi görmeye Poli'den Mağusa'ya gittiğimizde teyzemlerde kalmıştık. Ama ben yürüyebilmek için ağırdan belimi doğrultamıyordum ki. Sırtımda kocaman bir çıban çıkmıştı. Ancak iki büklüm yürüyebiliyordum. Eh, Hamidiye gelmiş, biz de onu görmek için 200 kilometre uzaktan gelmişiz.. Bir çıban yüzünden yatalak kal! Olacak iş miydi bu? Bereket versin eniştem imdadıma yetişti de beni o deritten kurtardı. Belimdeki çıbanı deşti, ilaçladı ve sardı. O sayede ertesi gün ayaktaydım. Ve de Hamidiye'nin dayandığı rıhtımda. Gemi ziyaretçilerle dolup taşıyor. O kalabalık içinde on yaşında bir çocuk nedense tek başına rıhtımdan gemiyi seyrediyor. Hava güzel, hava Akdeniz'in deli mavisinde. Geminin bir ucunda allar allı, hilalli yıldızlı bir bayrak dalgalanıyor. Çocuk bir ara gemi iskelesinin alt ucuna ayak basmaya çalışıyor. Ayaklar ayaklarla kavgada. Neyse başı dönmeden çıktı. Sağına soluna bakmıyor. Çocuk şaşkın ve yanı başında bir ses; 'Niçin burada duruyorsun küçük?' O heyecanlı, Poli Türkçesiyle yanıtlıyor; 'Bilmezdim ki yasak değil gezeyim.' 'Yasak olmadığını bilmiyor muydun? Gel çocuğum gel.' ve çocuk elinden tutan denizciyle gemideki kalabalığa karışıyor."

Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıs Rum basınının da büyük ilgi gösterdiği bu geziyle ilgili olarak bazı Rum gazetelerinde gemiyle ilgili olarak şiirler de yayımlanır. Bunlardan birisi de Esperini gazetesinde çıkan "Hoş geldiniz." başlıklı şiirdir;⁷⁰

"Hoş geldiniz arkadaşlar

Bize saadet getirdiniz

Nasıl oldu, böyle ansızın

Bizi aklınıza getirdiniz

Hangi rüzgar esiverdi

Görelim diye bize geldiniz

Size çelenkler takalım

Birlikte yiyip içelim

Hoş geldiniz arkadaşlar

Davul zurna çalınacak

⁷⁰ Söz, 25 Haziran 1938'den aktaran Birinci, a. g.e., s. 238.

Adanın bir ucundan öbürüne duyulacak

Sizi selamlamak ve karşılamak için

Bu andaki ferahımız

Yazı ile anlatılmaz

Şimdi ki beraberiz

Ve içimizdesiniz

Hoş geldiniz arkadaşlar

Bizim mavi sularımızda

En hakiki dost ve sevgililersiniz.

Bizim öz yurdumuzda

Bugünkü gelişinizi

Memleketimize onur verişinizi

Bundan dolayı bayram ediyoruz

Hoş geldiniz arkadaşlar

Bu güzel adamızda

Aramızda çok kalmasanız da

Bizim öz yurdumuzda

Gelip sizi gördük diye

En sempatik bir sevinçle

Gönüllerimiz taşmakta

Hoş geldiniz arkadaşlar

Safalar getirdiniz

Şimdi sizi görünce

Ve siz de bizi tanıyınca

Buradan çıkıp gidince

Yurdunuza ulaşınca

Bizden selam götürünüz

Atatürk'e sununuz.”

Kıbrıslı Türkler ise bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen adaya bir Türk gemisinin geleceğini öğrenince akın akın Mağusa limanına koşarlar ve gemiden incek Türk denizcilerini karşılamaya hazırlanırlar. İngiliz idaresi ise bir yandan Kıbrıslı Türklerin bir taşkınlık yapmasından çekindiklerinden bir yandan da limanda asayişli sağlayabilmek amacıyla kontrollü geçişlere izin verme ve herkesi gemiye çıkarmama düşüncesindedir. Bu amaçla Mağusa'nın her tarafında ve özellikle de liman çevresinde geniş güvenlik tedbirleri alınır ve Kıbrıslı Türklerin gemiye erişmelerini engellemek amacıyla limanda bir emniyet şeridi oluşturulur. Limana gelen kalabalık ise bir süre sonra bu emniyet şeridini yarmak suretiyle gemiye çıkmaya başlar. Mağusa limanına gelen yüzlerce Türk arasında 1918 doğumlu Kazım Ekenleroğlu da bulunmaktadır;⁷¹

“...1938 yılında bizim için çok mutlu bir olay gerçekleşti. Hamidiye zırhlısı Kıbrıs'ı ziyarete gelmişti. Bizim de o gün imtihanımız vardı. İmtihandan çabucak çıkar çıkmaz bir arabaya atladık ve Mağusa limanında demirlemiş olan Hamidiye zırhlısına koştuk. Limanın yanı ana baba günüydü. Türklerden fazla Rumlar vardı. Mesela Lefkonuk'taki Rumlar Türklere karşı çok fanatikti ama o gün aralarında ileri gelenlerin de olduğu birçok Rum şapkalarını sevinçten havaya fırlatıyorlardı. Bu olayı o gün Mağusa'ya giden bütün öğrencilerden görenler olmuştur. Yani onlar da tezahürat yapıyordu. Tabii bu benim çok hayretimi mucip olmuştu.

Bunlar öyle insanlar ki Türklerin her şeyini yakından takip ediyorlardı. Mesela bir gün Millet Bahçesi'nde Tarih dersi çalışıyordum. Yanıma bir Rum lise öğrencisi geldi, oturdu. Giydiğim okul ceketinin üzerindeki amblemden benim Türk Lisesi öğrencisi olduğumu anladı.

⁷¹ Kazım Ekenleroğlu, “İçimizden Biri”, *Kıbrıs Mektubu*, Ocak 1998, Cilt 11, No.1, Ankara, s. 30.

Çalıştığım kitapta II. Mehmet, Fatih Sultan Mehmet'in resmini görür görmez, 'O Muhammedon Defteron (İkinci Mehmet)' diye bağırdı ki biz daha Fatih sultan Mehmet'i yeni öğreniyorduk. Yani o kadar yakından takip ediyorlardı ki ben onu öyle kabul ettim, tüylerim ürperdi. Hamidiye zırhlısını ziyaret etmek benim için büyük bir mutluluk kaynağı olmuştu. Gemide yıllar sürecek bazı güzel dostluklar da kurmuştuk..."

Geminin limana yanaşmasının ardından gemiye çıkarak Hamidiye personeline 'Hoş geldiniz.' diyen Türk heyetinde ise Türkiye'nin Kıbrıs'ta görev yapmakta olan Konsolosu Ekrem Arar, eski Kavanin Meclisi üyesi M. Necati Özkan, Türk tercüman Mehmet Mithat, eski Kavanin Meclisi üyesi Mehmet Zeka, Necmi Avkıran ve Hasan Fahri bulunmaktadır. 'Yaşasın Atatürk, Yaşasın Anavatan, Yaşasın Türkiye' tezahüratları arasında bu ilk karşılama heyetinden sonra gemiye çıkanlar arasında ise Kardeş Ocağı idarecilerinden terzi M. Naim, diş doktoru M. Saffet, eczacı M. Münir ve gazeteci M. Akif de bulunmaktadır. İlk etapta gemiyi ziyaret eden yaklaşık 5.000 kişilik coşkulu kalabalığın arasında bulunanlardan birisi de Mora (Meriç) köyünden İbrahim Gündoğdu olur,⁷²

"...Yıl 1939, Lise müdürü Mr. Wood isminde bir İngiliz olup karısı Madam Wood çok iyi Türkçe konuşuyordu. Madam Wood sık sık okula gelir ve okul bahçesinde öğrencilerle çeşitli konular üzerinde görüşür, onları kendine göre değerlendirir ve sınıflandırır. Müdür Wood, Çanakkale harplerinde denizci olarak bulunduğunu anlatır, hatta ayağındaki kurşun yarasını da dost olduğu kimselere gösterirdi. İşgal sırasında İstanbul'da da bulunan Wood o zaman Ermeni asıllı bir kadınla evlenmiş olup sözü geçen Madam Wood bu kadındır.

Yine bir gün okul bahçesindeki sohbet sırasında öğrencilerden biri 'Bu seneki geziyi Mağusa'ya yapalım. Türkiye'den yakında Hamidiye gemisi gelecekmiş, o günlere rastlatırsak onu da görmüş oluruz.' dedi. Bu temiz kalpli öğrencinin düşünmeden sarf ettiği söz karşısında madamın rengi ve tavrı değişmiş vaziyette şu sözleri söyledi; 'Hamidiye çok eski, küçük ve değersiz bir harp gemisi olup bunu görmekten hiç kazancınız olmaz. İleride İngiltere'den çok büyük ve modern harp gemileri gelecek, size onları gösteririz.'

Madamın bu sözleri kısa sürede Lefkoşa Türkleri arasında yayılmış ve bir iki gün sonra Söz gazetesinde çok sert bir yazı çıkmıştı. Yazının altında imza yoktu ama zaman zaman bu gazetede önemli yazıları çıkan baş mütercim Mithat Bey'e ait olduğu anlaşılıyordu. Mithat Bey milli hislerle dolu, değerli ve sert mizaçlı bir insandı. O yazının hatırımda kalan önemli ve etkili bir kaç satırı aynen şöyle idi; 'Ey hiçbir millete sahip olmayan madam! Bir gün senin de bir milletin olur ve Hamidiye gibi bir harp gemisine sahip olursa onunla gurur duymanın, milli his ve heyecanın ne demek olduğunu o zaman anlarsın. Halbuki sen şimdi bunlardan yoksunsun. Değil Hamidiye gemisi, ana vatandan

⁷² İbrahim Gündoğdu, "Anavatan-Yavruvatan ilişkileri", *Kıbrıs Postası 100. Yıl Özel Sayı*, 19 Mayıs 1981, Ankara, s. 27-28.

gelecek bir sandal dahi buradaki Türklerin milli hislerini coşturmaya yeterlidir.’

Bu yazıdan payını alan almış fakat kimse sahip çıkmadığından olay kapanıp gitti sanılırken birkaç gün sonra çıkan başka bir yazı bahane edilerek gazete bir süre kapatılmıştı. Nihayet Hamidiye gemisi 1939 Mayıs sonu veya Haziran başında anavatanın bir parçası gibi Türk bayrağını dalgalandırarak sessiz ve vakur bir hava içinde ağır ağır Mağusa Limanı’na demir attı.

Kıbrıs Türkleri için büyük ve milli bir olay olan Hamidiye gemisinin adayı ziyareti kısa sürede adanın her tarafında duyulmuştu. Köylerden ve şehirlere binlerce insan Hamidiye gemisi ile taşıdığı Türk denizcilerini görmek, kucaklaşmak ve onlarla anavatan hasretini dindirmek için liman meydanını doldurmuş, meydana sığmayan kalabalık surlar üzerine çıkmıştı. Eller havada, gözler yaşlı, heyecan son haddinde alkışlar ve yaşa sesleri meydanı çınlatıyor, bir taraftan da kurbanlar kesiliyordu. O gün lise öğrencisi birkaç arkadaşıyla birlikte bir taksi tutarak Lefkoşa’dan Mağusa’ya gittik. Gemiye gezerken tanıştığımız denizci öğrencilerle güvertede resim çektirdik ve birlikte Lefkoşa’ya gelerek olanaklarımız oranında misafirperverlik gösterdik.

Hamidiye adadan ayrılırken de aynı kalabalık aynı coşku ve heyecanla uğurlandı. Demir alırken gemi bandosunun çaldığı marşlara halk gözyaşları ile katılıyor, ‘Yine bekleriz, bizi unutmayın, yaşasın Türkiye.’ sözleri meydanı çınlatıyordu. Anavatandan uzakta, başka bayrak altında yaşamamanın ve duyulan hasretin yarattığı coşku ve heyecanı anlatabilmem gerçekten imkânsız. Geminin o günkü öğrencilerinden biri çıksa da bize o zaman söylediklerini tekrar dile getirebilse o ziyaretin hikayesini onlardan dinleyebilsek.”

Gemiye ilk ziyaret edenler arasında bulunan gazeteci M. Akif daha sonra duyularını “Unutulmayacak Bir Gün” başlıklı bir yazıda dile getirir;⁷³

“Bundan 11 sene evvel Hamidiye mektep gemisi saat 4’te Mağusa limanına demir atmıştı. Evvelden geleceğini haber alan Türkler bu kahraman gemiyi görmek için adanın en ücra köşelerinden Mağusa’ya akın etmişlerdir. Lefkoşa’da yayımlanan Embros gazetesi ertesi gün bu vaka hakkında şöyle bir yazı yazmıştı; ‘Dün, Hamidiye Türk mektep gemisini ziyaret etmek için o kadar halk Mağusa’ya akın etmişti ki Lefkoşa’da hemen hemen münakalat durmuş idi.’ Ben de bu ziyaretçilerin içinde idim. Gemi demir atar atmaz muvakkaten Mağusa’ya komiser giden M. Montegu vapura gelmiş ve Kral Marşı ile karşılanmış ve bu esnada 9 top ile selamlanmış ve Giraandı direğine Türk bayrağı çekilmişti. İngiliz bayrağı çekilecekti fakat limana Türk bayrağı çekilmediği için Türk bayrağı çekilmişti. Onu müteakip İstiklal Marşı çalınmıştı. Komiserin avdetinden sonra Türk Konsolosu Ekrem Arar da gelmiş ve o da İstiklal Marşı ile karşılanmıştı. Onu müteakip Kasaba (Baf) namına

⁷³ M. Akif, “Unutulmayacak Bir Gün”, *Kıbrıs*, 20 Haziran 1949’dan aktaran Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler; Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı*, Cyrep Yay., Nisan 1996, İstanbul, s. 296.

Belediye Başkanı Mr. Enfiyeci de ziyarete gelmişti. Liman sanki bir mahşerdi. Halk akın akın gemiyi ziyaret ediyordu.”

Gemiyi ziyaret eden Kıbrıslı Türklerin yakalarına kırmızı-beyaz renkli kurdeleler takılırken ayrıca günün anısına küçük hatıra eşyaları da verilir. Binlerce Kıbrıslı Türk’ün limana akın etmesinin ardından ortaya çıkabilecek kargaşa ortamına karşılık İngiliz idaresi tarafından günler öncesinden bazı tedbirler de alınmıştır. İngilizler liman bölgesine takviye askeri birlik ve polis sevk ederken ayrıca geminin yanaşacağı bölgede halatlarla bir sınır çekmek suretiyle de düzeni sağlamaya çalışmışlardır. Öte yandan liman son derece kalabalık olmakla beraber herhangi bir taşkınlık söz konusu olmaz ve geminin demir atmasının ardından ilk etapta resmi görevliler ve daha sonra Kıbrıslı Türk temsilciler, onların ardından da kendilerine izin verilen Kıbrıslı Türkler gemiye çıkarlarken İngilizler kıyıda oluşan baskıya daha fazla direnemez ve orada bulunan bütün ziyaretçilerin gemiye çıkmalarına müsaade ederler. Limana gelen insanların ellerinde kendi ürettikleri hellimden peynirli bittaya, kurbanlık koçlardan köy ekmeğine kadar pek çok hediye de bulunmaktadır. Böylece gemi adada bulunduğu süre zarfında binlerce Kıbrıslı Türk tarafından ziyaret edilirken Kıbrıs Rum basını da bu ziyaretle ilgili yakın ilgi göstermeye devam eder ve Hamidiye’yi manşetlerine taşır. Bu gazetelerden birisi de Eleftheria gazetesidir;⁷⁴

“Geçen günden beri Mağusa limanında bulunmakta olan Türk deniz okulu Hamidiye subaylarının dün Lefkoşa’yı ziyaretleri münasebetleriyle Türk halkının yaptığı kabul resmi görülecek bir şeydi. Türk deniz askeri ve subayları ile bando takımı Mağusa’dan hareketle öğleden sonra 04.30’da Lefkoşa’ya gelmişlerdir. Lefkoşa’daki şimendifer istasyonunda daha saat 01.00 olmadan binlerce Türk birikmiş ve gelecek Türk deniz askerlerini selamlamak için kızıl güneş içinde saatlerce beklemişlerdir. Tren hattının her iki yanı Kaymaklı köyüne kadar uzayıp giden raylar etrafında, yani 1 millik mesafe içerisinde Kıbrıslı Türkler etten bir duvar oluşturmuşlardır. Bu halk kitlesi güneşin kavurucu sıcaklığı altında sabır ve metanetle gelecek misafirleri alkışlamayı beklemiştir. Polis müfettişi Mustafa Şevki Efendi’nin idaresi altında bulunan bir polis müfrezesi el ele vererek bir kordon kurmuş ve halkın raylara yaklaşmalarını önlemeğe çalışmıştır. Saat 04.24’te yüksek ağaçlara ve ambar binalarına çıkıp yer alabilen gözcüler trenin gelmekte olduğunu haber vermişlerdi. O anda düzen bozulmuş, kurulan kordon çözülmüş ve halk rayların üzerine kadar yığılmıştır. Tren istasyona girince halk coşkun bir heyecan ve sevgi ile vagonlara saldırmış, gelen deniz askerlerini kucaklayıp öpmeye başlamıştır. Kardeş Ocağı’ndan gelen bir heyet misafirleri otomobillere alarak kulübe götürmüş ve orada pek hareketli bir surette karşılanmışlardır.

VİLAYET KONAĞINDA

Vilayet konağında verilen bir öğle yemeğinde diğer davetliler arasında Hamidiye süvarisi Bay Necati Özdeniz, muavini Bay Bahaettin Oytun ve Binbaşı Bay Ali Alper hazır bulunmuşlardır.

⁷⁴ Söz, 25 Haziran 1938’den aktaran Birinci, *a. g. e.*, s. 239.

GARDEN PARTİ

Salı günü öğleden sonra 05.30'da Türk Konsolosu Bay ve Bayan Ekrem Arar tarafından Lunapark'ta bir garden parti verilmiştir. Saat 8.00'e kadar devam eden bu garden partiye davetli olarak hazır bulunanlar arasında Lefkoşa ve diğer kazalarda ileri gelen Türk, Rum ve İngilizlerden oluşan birçok şahsiyetler vardı. Hamidiye'nin bandosu da partide hazır bulunmuş ve dernek devam ettiği müddetçe çeşitli havalar çalarak gelen davetlilerin eğlencelerini renklendirmişlerdir. Parti süresince Luna Park elektriklerle aydınlatılmıştır. Partiye iştirak eden davetliler 250 kişi kadardı. Saat 9.00'da Kardeş Ocağı, Majik Palas'ta, Türk Spor Kulübü ise George Hotel'de misafirler şerefine ziyafetler vermişlerdi.

MAĞUSA BELEDİYESİ

Mağusa belediyesi geçen Salı günü öğleden sonra saat 3.00'te Hamidiye asker ve subayları şerefine 90 kişilik bir ziyafet vermiştir. Mağusa Türk Ocağı tarafından da Deve Limanı'nda King George Hotel'de Hamidiye subayları şerefine verilen ziyafet de pek mükemmel olmuştur.

LARNAKA'DA

Bezoborigos Kulübü tarafından vaki olan davet üzerine Hamidiye subaylarından 3 zat, Avukat Bay M. Zeka'nın refakatinde Larnaka'yı onurlandırmış ve kulüp mensupları tarafından hararetle karşılanmışlardır. Kulüp Sekreteri Bay Yorgo misafirlere hitaben bir konuşma yapmış ve 'Hoş geldiniz.' demiştir. Yorgo şöyle devam etmiştir; 'Yazık ki Kıbrıs'ta kısa bir zaman kalacağımızdan sizi gereği gibi ağırlamamıza olanak bulamadık. Fakat umarız ki bizi ziyaret edecek ve sizi ağırlamak için imkân vereceksiniz. Bir sporcu kulübü olan müessesemiz siz Türk subaylarını kendi kardeşlerinden daha ileri sayar. Arkadaşlarınıza bizden selam söylemenizi rica ederim.' Sekreterin bu konuşmasına Türk zabitlerinden birisi karşılık vermiş ve demiştir ki 'Kulübünüzün hakkımızda gösterdiği dostluk ve kardeşlikten pek ziyade memnun olduk. Sizden sevgi ve saygı duyguları ile ayrılıyor ve umarız ki her yıl Kıbrıs'ı ziyaret etmekle aramızdaki dostluk ve kardeşlik bağlarını kuvvetleştireceğiz.' Eletheria gazetesi Hamidiye ile ilgili verdiği tafsilatlı haber içerisinde 'Selam Telgrafi' başlığı altında bir haber daha veriyor ve şöyle diyordu;

'Başpiskopos Vekili ve Baf Metropoliti Bay Leondios, Hamidiye kaptanına bir telgraf göndererek selamlarını bildirmiş ve Türk denizcileri ile Türk ulusuna refah ve saadet dilemiştir.'

Hamidiye gemisini adada karşılayan ve adanın farklı noktalarında düzenlenen faaliyetlere götüren ve askeri personele adeta ev sahipliği yapan ise Kardeş Ocağı olur. Lefkoşa'ya gelen Hamidiye personelinin bir kısmı Kardeş Ocağı tarafından Lefkoşa'da önce mahalli lokantalarda ağırlanırken yaklaşık 20 kişilik

küçük bir bölümü de Lefkoşa'da Türk spor kulüpleri tarafından ağırlanır. Başta Mağusa olmak üzere hamidiye gemisinin Kıbrıs adasını ziyareti münasebetiyle Lefkoşa, Larnaka, Limasol'da da farklı faaliyetler yapılır ve Türk denizcileri şerefine eğlenceler, toplantılar düzenlenir. Bu maksatla Kıbrıs Türk Konsolosluğu tarafından düzenlenen kokteyllerde etraf öncelikle Türk ve İngiliz bayraklarıyla donatılır. Bu faaliyetlerden birisinde Limasol Şeriye Mahkemesi Yargıçsı Ahmet Esat Bey'in kızı da bir sürpriz yaparak davetliler huzurunda zeybek oynar. Bu geceye katılan gemi bandosu yanında İngiliz bandosu da her iki ülkenin ulusal marşlarını da seslendirirler. Lefkoşa'ya gelen 70 kişilik grubun dışında 64 kişilik askeri personel Mağusa, 32 kişi de Baf'ta misafir edilirler ve bu askeri personel için Salamis antik kenti yakınlarında bir de piknik düzenlenir. Kıbrıslı Türkler özellikle Cumhuriyet döneminde Türkiye'den gelen bir askeri gemiyi ziyaret edebilmek ve gemideki Türk bahriyelileriyle muhabbet edebilmek amacıyla adeta birbirleriyle yarışa girerler. Akın akın Mağusa'ya gelen ve gemiyi görebilmek için limana koşanlar burada tam bir duygu seli yaşatırlar ve gemiye çıkabilmek için de birbirleriyle adeta yarış ederler.⁷⁵

“...Sene 1938 Haziran ayındayız. Bunaltıcı yaz sıcaklarının delikanlılık çağında yaşıyoruz. Kıbrıs Türkleri büyük bir heyecan içerisinde. Adanın her köşesinden gelen genç dimağları çatısı altında toplayan biricik Türk Lisesi'nde bir kaynaşma var. Kaza merkezlerinde, bilhassa Lefkoşa'daki kulüplerde hummalı bir hazırlık görülüyor. Acaba bütün bu olağanüstü heyecanın, kaynaşmanın, faaliyetin sebebi ne idi? Her sene Haziran ayında geçmişin derinliklerine biraz daha gömülen o heyecanlı günlerin tatlı ve acı hatıraları tazelenmektedir. Günlerdenberi söylenti halinde kulaktan kulağa dolaşan bir haber katilemişti. Türk deniz filosuna mensup Hamidiye harp gemisi Magosa Limanı'nı ziyaret edecekti. Türk topraklarının çelikten bir kalesi halinde deniz üstünde seyreden Hamidiye harp gemisinin Kıbrıs'ı ziyareti Türk cemaati için sonsuz bir heyecan ve sevinç kaynağı olmuştu. Binlerce Kıbrıslı Türk, hem Türk donanmasının bir temsilcisi olan gemiyi hürmetle selamlamak, hem de anavatandan getirilmiş bir bardak su içebilmek veya anavatan havasının temas ettiği yerlere ellerini yahut yüzlerini sürebilmek için Mağusa'ya akın ediyordu. Senelerdir Türk'ün ay-yıldızlı bayrağını görmemiş olan Türk cemaati için, geminin şerefli bayrağını seyredilemek kaçırılmaması gereken bir fırsattı. Gemi Magosa Limanı'na girip rıhtıma yanaştıkça halkın heyecan ve sevinci artıyor, sabırsızlanan halk ileriye doğru yaptığı ileri hareketlerle denizin mevcudiyetini unutuyor gibiydi. Artık şuur değil, kitle ruhu hâkimdi. Bir yandan sevinç çığlıkları, diğer yandan izdihamın doğurduğu gürültü liman rıhtımlarında mahşer manzarası oluşturmuştu. Herkes bir an evvel gemiye el sürmek, onun toplarına sarılarak bol bol gözyaşı akıtmak, kaptanın ellerini öpmek, gemideki anavatanın cesur evlatları ile hasbıhal edebilmek için can atıyordu. Birdenbire köpürerek yatağına sığamayan ırmaklar gibi coşan halkın kontrolü hemen hemen imkânsız bir hal almıştı. Geminin rıhtıma yanaşması ile halkın gemiye hücum etmesi bir oldu. Zaten muhtemel kazalara meydan vermemek için halkın kolaylıkla ve vakit kaybetmeden gemiyi ziyaret edebilmesini sağlayacak tedbirler alınmıştı.

⁷⁵ Mithat Berberoğlu'nun Hamidiye gemisinin Kıbrıs ziyareti konusunda kaleme aldığı 1949 tarihli Yeşilada dergisinde yayımlanan makalesinden aktaran Gazioğlu, a.g.e., s. 300.

Gemiye girenler neredeyse birbirlerini çiğneyeceklerdi. Köylerden gelenlerin ellerinde kurbanlık koçlar, kuzular ve çeşitli hediyeler getirdiği görülüyordu. Haminneler, büyük babalar, Türkiye'deki evlatlarının veya torunlarının askerliğe ait resimlerini de getirmeyi unutmamışlardı. Gemideki subaylara göstererek onları tanıyıp tanımadıklarını soracak ve selam göndereceklerdi. Bütün gemi bir anda dolmuştu. Rıhtımda kalanlar büyük bir telaş içindeydiler. Ya gemiye girebilmek fırsatını kaçırsalarsa... Gemidekiler sanki 'Ne olur, hazır gemiye girmişken hareket ediveriniz de hep beraber anavatana kavuşalım.' der gibi yaşlı gözleriyle kaptan ve subaylara bakıyorlardı. Gemiye girenler teker teker büyük kurtarıcı Atatürk'ün gemideki büstü önünde saygı ile eğildikten sonra kış tarafta büyük ve kalabalık halinde toplanmışlardı. Kadın, erkek, genç, ihtiyar toplu olarak hasretini çektikleri şerefli Türk bayrağının Kıbrıs Limanı'nda dalgalanmasını büyük bir gururla seyrediyorlardı. Kimi ihtiyar ellerini havaya açmış dua ediyor, anneler ise yaşaran gözlerini kurularken kendilerine bu günü gösteren Allah'a şükrediyorlardı. Bir aralık küçük bir sandalın içinde birkaç kişilik bir grubun gemiyi dolaştıktan sonra kış tarafta muayyen bir yerde tutunmaya gayret ettiği görüldü. Gemidekilerin, orada neye dolaştıklarını sorması üzerine, sandalı idare eden geniş omuzlu, iri gözlü esmer bir genç gür sesiyle 'Kaç yıldır anavatana hasret çektik. Şimdi fırsat bulmuşken birkaç saat olsun bayrağımızın gölgesinde yaşamaya gayret ediyoruz.' dedi. Sandal gemideki Türk bayrağının denize düşen gölgesinde dolaştı ve güneş ufukta kayboluncaya kadar bayrağın gölgesinden ayrılmadı."

Kıbrıs'ta yayın yapan Kipriyağos Filags gazetesi de Hamidiye'nin adayı ziyaretine geniş yer veren gazeteler arasındadır,⁷⁶

"Mağusa muhabirlerimizin 21 Haziran tarihli mektubuna göre Hamidiye'nin Mağusa Limanı'na gelmesi nedeniyle binlerce halk toplanmış ve fevkalade hareketler görülmüştür. Mağusa Maraş Belediyesi Salamis'te 34 subay şerefine bir öğle yemeği vermiştir. Bundan başka Sayın kaza Komiseri misafirler şerefine 64 kişilik bir ziyafet vermiştir. Aynı gün öğleden sonra Türk denizcileri trenle Lefkoşa'ya hareket etmişlerdir. Türk denizcileri Lefkoşa istasyonunda 3-4.000 kişi tarafından sevinçle karşılanmışlardır.

MİSAFİRLER ŞEREFİNE GARDEN PARTİ

Salı günü öğleden sonra Lefkoşa'da Apoel kulübünün Luna Park'taki binasında Türk Konsolosu ve Bayan Ekrem Arar tarafından bir garden parti verilmiştir. O gün öğleden sonra saat 15.00'te Ledra Caddesi bir bayram günü manzarası arz ediyordu. Saat 17.00'de ise adeta geçilmeyecek derecede bir hale gelmiş, her taraf denizcilerini görmek isteyen halkla dolmuştu. Saat 17.30'da garden partiye davet edilen yüzlerce kişi mahallinde toplanmış bulunuyordu. Partide Müstemleke Müsteşarı ve Bayan Stanly, Adliye Müdür Vekili M. Fuat Bey, Lefkoşa Komiseri ve Bayan Brown, İcraat Meclisi azası M. Münir Bey, Kaza Mahkemesi Reisi Mr. Abbot, Lefkoşa ve Larnaka adliye hakimleri Raif

⁷⁶ Söz, 28 Haziran 1938'den aktaran Birinci, a. g. e., s. 242.

ve Derviş Beyler, Lefkoşa Belediye Reisi Dr. Dervis ve Belediye Başkan yardımcısı G. Pulias ve hanımı, Yunanistan Konsolos Vekili Andoniadis, İtalya, İsviçre, Çekoslovakya ve Bulgaristan konsolosları, Posta Genel Müdürü ve eşi, Polis komutanı ve eşi, Başsavcı Bay Bavlidis, eski Kavanin azası Necati Özkan, Mithat Efendi ve hanımı, Meşveret Meclisi azası M. Şevket Bey ve hanımı ve daha birçokları. Sayın Türk Konsolosu ve Bayan Ekrem Arar konuklarını büyük bir nezaketle karşılamaktaydı. Hele Bayan Sabahat Arar kabul resminin adeta ruhunu teşkil etmekteydi. Bu esnada Hamidiye orkestrası türlü dans havaları çalarak birçok çiftleri neşeli surette oynatıyordu.

Hamidiyenin kaptanı Bay Necati Özdeniz ki gayet temiz İngilizce konuşuyor Neos Kipriyagos Filags gazetesi direktörüne kendisi ile konuşmak şerefini bahşetmiştir. Bu konuşmada Hamidiye kaptanı güzel Kıbrıs hakkında hayranlığını izhar etmiştir. Gazeteci Bay Gonsdandinidis'in 'Kıbrıs mı yoksa Girit adası mı daha güzeldir?' şeklinde sorduğu soruya Necati Özdeniz 'İkisi de güzeldir.' karşılığını vermiş ve hemen büyük bir incelikle aynı soruya gazeteciden de cevap istemiştir. Bay Gonsdandinidis 'Çok müşkül bir mevkideyim. Çünkü Kıbrıs benim memleketimdir; ancak Girit adasını da çok güzel buluyorum.' dedi. Konuşma esnasında Türkiye ile Yunanistan arasındaki münasebete geçildi. Hamidiye kaptanı bu konuda da şunları söyledi; 'Türklerle Yunanlılar yalnız alelade dost değil, belki hakiki halde kardeşirler.'

Bu sırada Hamidiye kaptanı sigarasını yakmaya hazırlandı. Bay Gonsdandinidis 'Kibrit çakmanıza hacet yoktur. Buradaki halkın heyecanını ateş yerine kullanabilirsiniz.' dedi. Kaptan gülümsemiş ve 'Çok şairane buluşlarınız vardır.' şeklinde iltifatta bulunmuştur. Geceleyin Türk Konsolosluğu'nda bir ziyafet verilmiş ve bu ziyafette geminin subayları hazır bulunmuşlardır."

Geminin Mağusa limanına gelmesinin ardından gemiden inen Türk denizcileri de bir yandan Kıbrıslı Türklerle hasret gidermeye çalışırken bir yandan da alışveriş yapma telaşına girerler ve böylece özellikle Lefkoşa Arasta'da bulunan Türk esnafın yüzü bir nebze de olsa çarşıya bırakılan para sayesinde güler ve ticari faaliyetlerde iki günlüğüne de olsa bir hareketlilik ve canlanma ortaya çıkar. Hamidiye gemisinin Kıbrıs ziyaretini gören ve sanki bugünmiş gibi hatırlayanlardan birisi de 1928 Lefkoşa doğumlu Dr. Mehmet Cemal Cankat'tır;⁷⁷

"...Hayatımda her zaman gurur duyduğum, unutamadığım ve ömrüm boyunca da unutamayacağım olaylardan birisi de Hamidiye gemisinin Kıbrıs ziyaretidir. Lise yıllarında Kıbrıs'a, Mağusa'ya ilk gelen Hamidiye gemisi ve içindeki Türk subay ve bahriyelilerini bağrımıza bastığımızı, analarımızın, bacılarımızın ve kızlarımızın o denizcilerimizin boyunlarına sarılışlarını bugünkü gibi heyecanla hatırlıyorum. Hamidiye gemisinden kıyıya çıkan Türk bahriyelilerini öyle bir heyecanla ve hasretle kucaklamıştık ki kelimelerle izah etmenin imkânı yoktur. Kıbrıslı Türkler her zaman anavatan Türkiye'yi hasretle, özlemlerle ve büyük Hasene İlgaz'ın Kıbrıs ziyaretlerinde ortaya çıkan

⁷⁷ Dr. Mehmet Cemal Cankat ile 15 Ocak 2008 ve 18 Nisan 2008 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

Kıbrıslı Türklerin coşkusu, İkinci Cihan Savaşı yıllarında İngilizlerin Türkleri Cuma günleri camilere, Rumları Pazar günleri kiliselere götürüp müttefiklerin savaşı kazanmaları için dua etmelerini istemeleri,, dönemin Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Antony Eden ile Lefkoşa Sarayönü'nde karşılaşmaları sırasındaki coşkuyu güzel anılar olarak hatırlıyorum...”

Kipriyakos Dibos gazetesi de geminin ada ziyaretine geniş yer ayıran gazeteler arasındadır;⁷⁸

“Türkiye'nin deniz okulu Hamidiye, Kıbrıs'a gelip Mağusa Limanı'na demirlemiş ve iki gün orada kalmıştır. Hamidiye'nin kaptanı, subayları ve diğer mürettebatı yalnız Kıbrıs Türkleri tarafından değil belki bütün Kıbrıs halkı tarafından yüksek bir medeniyetin müsaade ettiği en derin bir heyecanla ve sevgi ile karşılanmışlardır. Hamidiye geçen Çarşamba günü öğleden sonra Kıbrıs sularını terk edip gitmiştir. Kıbrıslılar modern Türk devleti elinde Hamidiye gibi kuvvetli bir silah görmekle ve bu silahı kullanarak uygarlığın daha yüksek merhalelerine varmak ve şimdiye kadar benzeri görülmeyen milli tarihinin dirilmesi uğruna savaştığına şahit olmakla cidden büyük bir sevinç duymuş ve Hamidiye Kıbrıs sularını ziyaret etmekle Kıbrıs'a büyük şeref verdiğini takdir etmiştir. Eski bir medeniyete ve binlerce sene ışık salan yüksek bir maneviyata sahip olan halkımız bu sevinci hissetmekte devam ediyor ve bugünkü Türkiye'yi diriltten büyük kurtarıcı Kemal Atatürk'e senelerden beri devam eden eserini aralıksız bir şekilde sona erdirmeyi başarmasını bir samimiyetle dilemektedir. Hamidiye geldi, gördü ve avdet etti. Kıbrıs halkı milliyet ve sınıf farkı ayırmaksızın tümümüz onun vasıtasıyla komşu ve dost Türkiye'ye en sıcak selamlarımızı gönderiyoruz. O Türkiye ki gelişme ve medeniyet yolunda engel olan saltanat binasını yıkmış ve bugün önderinin doğru yolu gösteren işareti ile daha da yükselmek ve yücelmek için ilerlemekte, günün birinde bütün insanlığın toplanacağı ve bir araya geleceği barış binasının inşasında en kuvvetli imanla çalışmaktadır.”

Bu arada Cumhuriyet gazetesinde arka arkaya yayımlanan iki yorumun ardından aynı gazetenin 10 Temmuz 1938 tarihli sayısında da Reşat Mahmut isimli bir Kıbrıslı Türk tarafından kaleme alınan “Kıbrıslıların Derdi” başlıklı bir yorum yayımlanır. Yunus Nadi'nin 7 Haziran 1938 tarihinde gazetede çıkan yorum yazısına cevap niteliği de taşıyan ve Yunus Nadi'ye teşekkür ve şükran dolu duyguların da aktarıldığı bu cevabi yazı daha önce 20 Mayıs 1938 günü Cumhuriyet'te çıkan depremzedelere yardım konulu yorumu kaleme alan kişinin de Reşat Mahmut tarafından yazıldığını düşüncesini akıllara getirmektedir;⁷⁹

“Vatandaşlarım bu şükran borcunu yerine getirmemi benden dilediler ve dediler ki ‘Yaz, mağdur kardeşlerini anavatana anlat. Ta ki anlaşılamanın verdiği büyük ıstıraptan kurtulalım.’ Anlaşılamanın ne feci bir nasipsizliktir. Fakat zannetmem ki vatandaşlarım bu kara bahtsızlıktan

⁷⁸ Söz, 30 Haziran 1938'den aktaran Birinci, a. g. e., s. 244.

⁷⁹ Cumhuriyet, 10 Temmuz 1938.

dedikleri gibi nasibedar olmuş bulunsunlar. Onları Türkiye camiası içinde anlamayan, anavatana bağlılıklarını candan takdir etmeyen acaba kaç kişi vardır? Kıbrıs hususi muhabirinizin her vesile ile yazıp gönderdiği ve bu sütunlarda okuduğumuz mektuplar gafil padişahların idaresizlikleri yüzünden vatandan cüda düşmüş öz kardeşlerimizin anavatana hayret edilecek derecede kuvvetli ve candan bağlılıklarını anlata anlata bitiremiyor. Hamidiye mektep gemimizin Mağusa'yı ziyareti esnasında yapılan tezahürat her türlü tahminin fevkindedir. Yalnız, evet yalnız, bugün onlar, o yetmiş bin Türk, teşkilatsız ve himayesiz, şefkat ve alakaya muhtaçtır... Onları anlıyoruz, onları seviyoruz, o kadar. Eğer gazetemiz de olmasa bu bikes kardeşlerimizin anavatana sevgisi ile bazı ıstırapları hariçte asla ma'kes bulamayacak... Çünkü ne arayanları var ne soranları... Büyük dostumuz İngiltere devletinin Kıbrıs'taki Türk ekalliyetine muamelelerinde gittikçe artan bir hususiyet ve itina aranabilir. Lakin onlarla daha evvel bizim alakadar olmamız lazım gelmez mi? Anavatandan kendilerin ne derece sevgi gösterirsek onların anavatana sevgi ve rabitaları da o derece canlı ve daima hareketli olacak değil mi?"

Cumhuriyet gazetesinde bu yazının kaleme alındığı gün gazetenin manşetinde ise Türk askerinin Hatay'a girdiği ve göreve başladığıyla ilgili bir haber bulunmaktadır. Gazete bu haberle birlikte ayrıca Hatay'a giriş yapan askeri birlik ve komutanlarının da fotoğraflarına yer vermiştir. Hamidiye gemisinin Kıbrıs adasını da içine alan Akdeniz ziyareti sona ermesine rağmen özellikle Ses ve Söz gazeteleri vasıtasıyla adada yükselmeye başlayan milliyetçilik akımları İngilizleri iyiden iyiye rahatsız eder. Her ne kadar Türk basınında geminin Kıbrıs ziyareti konusunda belki de İngiliz idaresini rahatsız etmemek maksadıyla çok fazla haber ve yorum yayınlanmamasına rağmen İngilizler bu konuda ileriye dönük kalıcı tedbirler alma düşüncesindedirler. Bu bağlamda İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Percy Loraine de kendi hükümetinden aldığı talimat uyarında Türk dışişleri Bakanlığı ile irtibata geçer ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşü Aras ile bir görüşme yapar. İngiltere Büyükelçisi'nin resmi bir girişim olarak algılanmaması gerektiğini belirttiği ve dostça bir görüşme olarak nitelendirdiği bu görüşmenin ana konusu ise Kıbrıs adası ve Kıbrıslı Türklere. Daha önce Dışişleri Bakan Vekili Şükrü Saraçoğlu ile yaptığı görüşmede dile getirilen Kıbrıs'taki Türk Lisesi konusunda bazı açıklamalarda bulunan Loraine sözü Cumhuriyet gazetesinin yayınlara getirir ve gazetenin Kıbrıslı Türklere yönelik yayınlarından dolayı duydukları rahatsızlığı dile getirir ve adı geçen bu gazetenin adaya girişinin yasaklanacağını bildirir;⁸⁰

“Adada Türk ırkından olan bir grup gazeteci-politikacı sistemli bir davranışla Kıbrıs hükümetini Kemalist cumhuriyete düşmanmış gibi göstermekte ve Kıbrıs'ta Türk milliyetçilik hareketini açıkça teşvik ederek cesaretlendirmekte oldukları hakkında valinin kafasında kesin bir görüş vardır. Bu nedenle gerek Kıbrıs'ta gerekse Ankara'da şüphe tohumlarının varlığına inanıyorum. Bu tür şüphe tohumları uzun bir süre önce Türk-İngiliz ilişkilerinden tamamıyla temizlenmişti. Kıbrıs hükümetinin Türk Cumhuriyeti hükümetine karşı yüksek bir saygısı ve dostça duyguları olduğuna ve Türk hükümetinin de Kıbrıs'ta herhangi bir Türk milliyetçilik hareketine onay

⁸⁰ Gazioğlu, a. g. e., s. 308-309.

vermeyi asla akıl ve hayalinden geçirmediğine kesin güvenim vardır ve bu konuda kişisel güvence vermeye de hazırım. Bu tür gölgeleri temizleyip uzaklaştırmak ve önemsenmelerini önlemenin ikimizi düşen bir görev olduğunu belirterek adadaki bu küçük gazeteci-politikacılar grubunu kendisinin (Dr. Tevfik Rüştü Aras) de şiddetle kınayacağından emin olduğumu ve Vali Richmond Palmer'ın İcraat Meclisi'nin ise Cumhuriyet gazetesinde çıkan iki makaleyi fazla büyüttüklerine inandığımı söyledim.”

İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Percy Loraine'in ince İngiliz siyasetinin bir parçası olarak neredeyse aba altından sopa göstererek yaptığı bu sözde yapıcı açıklamanın ardından Türk Dışişleri Bakanı da Loraine tarafından kendi hükümetine de bildirdiği bir açıklamada bulunur;⁸¹

“Dr. Aras, Türkiye'nin Kıbrıs'la ilişkileri konusunda asla bir düşüncesi olmadığını, kendileriyle hatalı veya yanlış bir durum oluşacağını bir saniye bile aklından geçmediğini, fakat izah ettiğim şekilde bazı gölgeler varsa bunları uzaklaştırmak için benimle işbirliğine tamamiyle istekli olduğunu söyledi. Dr. Aras'a göre Kıbrıs'ta Türk milliyetçilik hareketinin herhangi bir esasa bağlı bulunması olasılığı yoktur. Her Kemalist, İngiltere'nin dostudur. Böyle olması Türk hükümetinin yerleşmiş bir politikası ve Atatürk'ün kişisel arzudur. Kemalistler Nazi değildir. Kemalistlerin Nazilerin yaptığı gibi başka insanların ülkelerindeki azınlıkları örgütleme girişimleri yoktur. Kıbrıs Türkleri adadaki hükümetin desteklenmesinde daima kuvvetli bir unsur olmuştur ve Türk hükümetinin onların böyle kalmasından başka bir arzusu yoktur. Türk hükümetini ciddi olarak düşündürecek olan tek şey bir gün oradaki genç Türk nesillerinin hocalarla bu tür kişilerin karanlık, gerici etkisi altında kalmalarına Kıbrıs hükümetinin izin vermesi ve liberal eğitim olanaklarından, düşünce ve bilimin modern çizgisi içinde ilerlemekten onları alıkoymalarıdır. Adada Kıbrıs hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti hükümeti arasında düşmanlık veya şüphe havası yaratmaya çalışan Türk ırkına mensup kişiler varsa bunlar Kemalist cumhuriyetin düşmanlarıdır ve modern Türkiye'nin gözünde kesinlikle kabul edilmez reaksiyonercilerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun genel parçalanışı esnasında Türkiye büyük kıta ülkelerini kaybetmekle kalmamış fakat ayrıca önceleri sahip bulunduğu hemen tüm adaları da kaybetmiştir. Birçok kişi adaları unutmuştur. Bildiğim kadarıyla bugünün Türkleri bizden ayrılan ve ahalisi Türk olmayan ülkeler hakkında esef ve pişmanlık duymamaktadır. Adalar hakkında bu duygular daha da azdır. Adalar çok karışık sorunlar yaratmıştır ve bugünün gerçekçi Türkiye'si bunların saldırıya açık, korunması güç olduğunu ve herhangi bir avantaj sağlamadığını anlamıştır. Bugünün Türkiye'sinde eski adalarını elde etmek için bir hırs tohumu veya emeli yoktur. Bizden kopan Osmanlı İmparatorluğu topraklarıyla ilgili modern Türk düşüncesini yönlendiren tek genel ilke, ister kıta parçası olsun isterse ada olsun bu topraklarda yaşayan insanlara otonomi bahşedilmesinin Türk hükümeti tarafından daima memnurlukla karşılanacağıdır. Kıbrıs'ta bu sorun da yoktur çünkü Kıbrıs'taki halklar adanın iç işlerinin yönetilmesinde halihazırda söz sahibidirler ve Türk

⁸¹ Gazioğlu, a. g. e., s. 309.

hükümeti, İngiliz sömürge yönetiminin liberalliğinin farkındadır. Öte yandan Dr. Aras böyle olduğunu bilmekle beraber Kıbrıs hükümetinin Kemalist cumhuriyete karşı beslediği dostane duygular hakkında verdiğim güvenceden dolayı memnuniyetini belirtmiştir.”

İngiliz Büyükelçi kendisine verilen cevaptan memnun olmakla beraber Kıbrıs'taki Türk Konsolosluk yetkililerinin kendi hükümetlerinin ve devletlerinin bu görüşlerinden haberdar olup olmadığı konusunda da kararsızdır. Her ne kadar Cumhuriyet gazetesinin Kıbrıs adasına girişinin yasaklanması konusunda İngiliz idaresince Kıbrıs Valisi'ne somut bir talimat gelmemesine rağmen İngilizler Kıbrıslı Türkler arasında ortaya çıkan anavatan düşüncesinin giderek yükselişe geçmesinden de son derece rahatsız olduklarını gizlemezler ve bu durumu engelleyebilmek için kendilerince tedbirler, yasaklamalar ve kısıtlamalar getirirler.

SONUÇ

Hamidiye gemisinin 1924 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ü ilk defa Karadeniz'e kıyısı olan bazı şehirleri ziyaret etmesiyle Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından hemen önce Akdeniz'de sıradanmış gibi görünen bir yolculuğa çıkması en az dört farklı noktadan irdelenmelidir. Öncelikle Türk yakın tarihine “Pontus Sorunu” olarak geçen ve Milli Mücadele'nin devam ettiği dönem içerisinde özellikle Karadeniz bölgesinde ayrı bir sıkıntı yaratan olayların merkezindeki başta Trabzon olmak üzere bu şehirlere yapılan ziyaret bölgeye ve bölge insanına verilen değer bağlamında da son derece kayda değer bir gelişmedir. Milli Mücadele'nin ilk ateşinin samsun'da yakıldığı, bu mücadeleye destek veren Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye gibi örgütlenmelerin, İstikbal gibi bir gazetenin, Topal Osman gibi bir simanın bu bölgeden çıkmış olması bölge insanının Milli Mücadele açısından ne kadar stratejik değerler olduğunu göstergesidir. Öte yandan Mustafa Suphi olayının Trabzon'da Yahya Kahya ve adamları tarafından sonlandırılması, Enver Paşa'nın Trabzon vasıtasıyla Anadolu'ya girme girişimleri, Meclis'te bulunan İttihat ve Terakki taraftarı bazı mebusların Trabzon vasıtasıyla farklı girişimlerin içinde yer alması da Milli Mücadele'nin zaman zaman iki başlı bir görüntü vermesine de sebep olmuştur. Yahya Kahya'nın Trabzon'da öldürülmesi, daha sonraki dönemde Topal Osman'ın Ankara'da ortadan kaldırılması da özellikle Trabzon ile Ankara Hükümeti arasında bazı gerilimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk'ün bu ilk gemi seyahatini Hamidiye ile ve Karadeniz'e yapmış olması geçmişe sünger çekilmesi gerektiği mesajını da verir.

Öte yandan Mustafa Kemal Atatürk'ün genç Türkiye Cumhuriyeti'ne ait bir gemiyle ilk seyahatini Karadeniz'e kıyısı olan şehirlere yapması onun denizcilik konusuna verdiği önemi göstermesinin yanında donanmanın kendi idari yapılanması çerçevesi içerisinde tamamen bağımsız bir yapıda olması gerektiği, ayrıca ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartlar göz önüne alınarak yapılacak bir uygulamanın geleceğe dönük olarak çok daha gerçekçi olacağını, günün şartlarına uygun olarak donanma ve deniz gücünün de devamlı olarak gelişmeye açık tutulması gerektiği, Hamidiye gemisinde görev yapan askeri personel her ne kadar son derece fedakârane bir gayret içerisinde olsalar da Türk karasularında görev yapan ve zamanla denizaşırı sularda da görev yapacak askeri ve sivil gemilerin teknolojiye

uygun olarak yenilenmeleri gerektiği, özellikle Karadeniz gibi kıyı şeridinde bulunan yerleşim merkezleriyle ilgili olarak deniz gücünün son derece büyük bir öneme sahip olduğu gerçeğinin bir kere daha vurgulanması ihtiyacı tekrar tekrar vurgulanmış ve deniz gücünün önemi yanında ülke güvenliği, dış politika ve ülkenin geleceğine yönelik genel siyasetle ilgili esaslar da ortaya konulmuştur.

Fransa ile Hatay sorununun ve geriliminin ulaşabileceği en üst noktaya çıktığı bir dönemde bu geminin Hatay'a bağlı Payas ilçesine de uğraması, ayrıca "en şayanı dikkat ziyareti müstakil ve kardeş Hatay'ın İskenderun limanına yapacağı ziyaret olacaktır."⁸² denilerek bildirilen bu ziyaret ve ayrıca varılan anlaşma gereği Türk askerinin Hatay'a girmek üzere olduğu bir zamanda bu ilçede demir atması⁸³ son derece planlı stratejik bir hazırlık ve uzak görüşlülüğün bir sonucudur. İtalyan İç Savaşı, Almanya ve İtalya'nın yarattığı Avrupa'daki gergin ortam gibi uluslar arası sorunlarla Hatay sorunu gibi ulusal bir sorunun manşetlere taşındığı bir dönemde her ne kadar Hamidiye gemisi neredeyse sessiz sedasız Akdeniz'e açılmasına ve Türk basınında birkaç küçük haber dışında hiçbir yayın yapılmamasına rağmen Hatay'ın Türk topraklarına katılması konusunda yapılan uzun soluklu bir mücadelenin de kilometre taşlarından birisini teşkil eder. Geminin İskenderiye, Hatay ve Mağusa gibi o dönemin son derece önemli ve stratejik konuma haiz limanlarına uğramış olması genç Türkiye Cumhuriyeti devletinin önce Hatay ve ardından da Kıbrıs konusuyla ilgileneceği yönünde ince mesajlar içermektedir. Esasında Hamidiye'nin 1938 tarihli Akdeniz gezisi Mustafa Kemal Atatürk'ün Akdeniz'de katıldığı bir askeri tatbikat esnasında belirttiği "Kıbrıs'a dikkat ediniz. Kıbrıs bizim için önemlidir." mesajında olduğu üzere sadece Kıbrıslı Türklere yönelik değil ayrıca Kıbrıslı Türklere de zamanı gelince sahip çıkılacağı yönünde İngiltere'ye de gönderilmiş ince bir mesajdır.

---

⁸² Cumhuriyet, 5 Haziran 1938.

⁸³ Tan, 25 Haziran 1938.

Kaynaklar

A. Arşivler

- Beşiktaş Deniz Müzesi Komutanlığı Arşivi, Atatürk Salonu, TCG Hamidiye Hatıra Defteri, Demirbaş No. 2290.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).030.11.1.55.12.8.
- BA.030.10.130.28.19.
- BA.030.10.124.887.3.
- BCA.030.18.11.02.83.41.4.
- BCA.030.18.01.02.75.43.7.
- BCA.030.18.01.02.75.43.10.
- BCA. 030.10.200.363.10.
- BCA.030.10.62.415.8
- BCA.030.10.62.415.9.
- BCA.030.10.62.415.10
- Public Record Office (PRO), Foreign Office (FO).371/21935.

B. Kitap ve Makaleler

- Aşık, Kemal, “Hamidiye Olayı”, *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Sayı 4, Mart 1988, Lefkoşa, s.39.
- Atabek, Erol, “Suphi Benli”, *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, Ankara, Temmuz 1997, Cilt 10, No.4, s. 26-28.
- *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu; Atatürk Araştırma Merkezi, Cilt I-III, Ankara, 1997.
- Birinci, Ergin M., *M. Necati Özkan (1899-1970)*, Cilt I, Necati Özkan Vakfı Yay., İstanbul, 2001.
- Büyüktuğrul, Arif, *Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği*, İş Bankası Yay., Ankara, 1969.
- Ekenleroğlu, Kazım, “İçimizden Biri”, *Kıbrıs Mektubu*, Ocak 1998, Cilt 11, No.1, Ankara, s. 30.
- Gazioğlu, Ahmet C., *Enosis Çemberinde Türkler; Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı*, Cyrep Yay., İstanbul, 1996.
- Gündoğdu, İbrahim, “Anavatan-Yavruvatan ilişkileri”, *Kıbrıs Postası 100. Yıl Özel Sayı*, 19 Mayıs 1981, Ankara, s. 27-28.
- Kandemir, Feridun, “Balkan Harbi’nin Büyük Kahramanı Hamidiye”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı 14, Şubat 1951, s.585.
- Keser, Ulvi, “Milli Mücadelede Kıbrıs-Anadolu İlişkileri ve Atatürk Sevgisi”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Sayı 376, Ankara, Nisan 2003, s. 82-93.
- Küçük, Fazıl, “Kıbrıs Türk’ünün Geçirdiği Acı Günler”, *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, Sayı 1, Ocak-Şubat 2002, Ankara, s.7-8.
- *Lalahan, Tarihçe (1923-1935)*, s. V-13.
- Metel, Raşit, *Atatürk ve Donanma*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1966.

- Onat, Nuri, *Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri*, İstanbul, 1984, s. 73.
- Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta Çanakkale Savaş Esirleri ve Savaş Döneminde Adada Yaşananlar", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi*, Bahar 2007, Sayı 5, s.1-68.
- Yalçın, Nevzat, *Daha Yeni Daha Yakın*, Bonn, 1991.

C. Gazeteler

- Cumhuriyet, 18 Mayıs 1938.
- Cumhuriyet, 24 Mayıs 1938
- Cumhuriyet, 5 Haziran 1938.
- Cumhuriyet, 7 Haziran 1938.
- Cumhuriyet, 9 Haziran 1938.
- Cumhuriyet, 30 Nisan 1938.
- Cumhuriyet, 10 Temmuz 1938.
- Cumhuriyet, 21 Ekim 1944.
- Tan, 16 Mayıs 1938.
- Tan, 19 Mayıs 1938.
- Tan, 20 Mayıs 1938.
- Tan, 23 Mayıs 1938.
- Tan, 23 Mayıs 1938.
- Tan, 24 Haziran 1938.
- Tan, 25 Haziran 1938.
- Tan, 5 Haziran 1938.
- Tan, 20 Nisan 1938
- The London Gazette, 13 June 1946.